

Toimintasuunnitelma uhrikeskeisten ja traumainformoitujen rikosoikeusjärjestelmien kehittämiseksi

TOUKOKUU 2021

HEUNI

Tekijät:

Silvia Berbec, lawyer, Pro Refugiu Association, Romania

Cristina Fernández, consultant, Dinamia S. Coop, Spain

Elena Gómez, legal expert, Dinamia S. Coop, Spain

Miriana Ilcheva, senior analyst, Law Program, Center for the Study of Democracy, Bulgaria

Gabriela Ionescu, psychologist, Pro Refugiu Association, Romania

Katrin Lehmann, social worker & Prozessbegleiterin, SOLWODI Deutschland e.V., Germany

Inka Lilja, legal expert, HEUNI, Finland

Javier Plaza, communication expert, Dinamia S. Coop, Spain

Anja Wells, criminologist & migration scientist, SOLWODI Deutschland e.V., Germany

Tämä toimintasuunnitelma on laadittu "Towards a more responsive victim-centred approach of the criminal justice system" (RE-JUST) -hankkeen osana. Hankkeen toteuttivat Association Pro Refugiu (Romania), Center for the Study of Democracy (Bulgaria), SOLWODI Deutschland e.V. (Saksa), Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI (Suomi) ja Dinamia S. Coop (Espanja).

Tämä toimintasuunnitelma on tuotettu Euroopan unionin oikeusalan rahoitusohjelman tuella. Julkaisun sisältö on yksinomaan sen tekijöiden vastuulla eikä välttämättä edusta Euroopan komission kantaa.

Asociația
PRO REFUGIU.ro

SOLWODI
Solidarity with women in distress
Solidarität mit Frauen in Not

dinamia

CSD
CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

HEUNI

Sisältö

Johdanto	6
1. Uhrikeskeisiä ja traumainformoituja lähestymistapoja edistävät lakiuudistukset	10
• Uhrien tilanteen sääntely käsitteellisellä tasolla	13
• Uhrien osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin koskevat säännökset	14
• Uhreja koskevien erityiskysymysten sääntely	15
• Johtopäätökset	17
2. Moniammatillinen yhteistyö ja ohjautuminen	20
• Ohjautumisjärjestelmän keskeiset osa-alueet	23
• Vaiheittaisen ohjautumisjärjestelmän malli	25
• Rajat ylittävät ohjautumisjärjestelmät Euroopan unionissa	28
• Johtopäätökset	28
3. Rikoksen uhrien tiedonsaantioikeuden takaaminen	30
• Esimerkkejä viestintäkanavista	31
• Suullisia viestintäkanavia	32
• Kirjallisia viestintäkanavia	33
4. Psykkisen trauman käsitteen määrittely	36
• Psykkisen trauman käsite	37
• Trauman vaikutukset	38
• Traumareaktioiden vaiheet	41
• Traumaperäiset psyykkiset häiriöt	41
5. Traumasensitiivinen viestintä	44
• Traumainformoidut kuulemistekniikat	45
• Traumainformoidut työtavat	48
6. Traumakoulutuksen järjestäminen rikosoikeuden ammattilaisille	50
• Koulutuksen suunnittelu	51
• Mallikoulutussuunnitelma	53
• MODUULI 1: Mitä trauma on?	54
• MODUULI 2: Trauman ilmenemismuodot	56
• MODUULI 3: Kuinka traumat näkyvät rikosoikeusprosessissa?	59
• MODUULI 4: Traumatisoituneita uhreja tukevat ja suojelevat menettelylliset keinot	62
• MODUULI 5 Traumainformoidut työtavat	65
• MODUULI 6: Ammattihenkilöiden hyvinvoinnin tukeminen	67

Lähteet

Liitteet

Johdanto

Tämä toimintasuunnitelma on kehitetty Euroopan unionin oikeusalan rahoitusohjelman rahoittaman *Kohti uhrikeskeisempää rikosjärjestelmää* (RE-JUST) -hankkeen¹ osana. Toimintasuunnitelman laatijat työskentelevät asiantuntijoina seuraavissa organisaatioissa: Association Pro Refugiu (Romania), Center for the Study of Democracy (Bulgaria), SOLWODI Deutschland e.V. (Saksa), Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI (Suomi) ja Dinamia S. Coop (Espanja). Toimintasuunnitelman tavoitteena on tarjota ideoita ja esimerkkejä uhrikeskeisten ja traumainformoitujen rikosoikeusjärjestelmien kehittämiseen. Toimintasuunnitelma kokoaa tutkimuksissa, raporteissa ja aiemmissa hankkeissa esitettyjä konsepteja sekä kuvailee kumppaniorganisaatioiden ja eri lukujen kirjoittajien kehittämiä ja käyttämiä toimintamalleja ja työtapoja. Toimintasuunnitelma yhdistää eri tieteenalojen — etupäässä oikeustieteen, kriminologian ja psykologian — tietoa ja lähestymistapoja. Jokainen luku on eri asiantuntijan kirjoittama ja heijastaa hänen osaamistaan ja mielipiteitään.

Toimintasuunnitelma perustuu ajatukseen, että uhrien suojelua olisi lähestyttävä ja toteutettava usealla tasolla samanaikaisesti — niin lainsäädännössä, rikosprosessissa kuin yhteiskunnassa laajemmin. Uhrikeskeinen lähestymistapa uhrien tarpeiden käsittelyyn rikosoikeusjärjestelmässä tarkoittaa rikoksen uhriksi joutuneiden haasteiden tunnistamista ja uhrien huomaavaista ja kunnioittavaa kohtelua. Keskeisenä ongelmana on, että niin kauan kuin väkivaltarikokset mielletään valtion ja tekijän väliseksi asiaksi, uhreille on vaikea antaa heidän tarpeidensa ja oikeuksiensa toteutumisen edellyttämää keskeistä roolia prosessissa.

1. www.prorefugio.fi/re-just. Hankkeen verkkosivuilla on julkaistu Bulgariassa, Romaniassa, Espanjassa, Suomessa ja Saksassa laadittuja raporteja rikoksen uhrien asemasta näissä maissa sekä hankkeen aikana koostettu Eurooppalaisten hyvien käytäntöjen kokoelma.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaan rikoksen uhreja on suojeltava uudelleen uhriksi joutumiselta ja heille on taattava mahdollisuus saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi ja osallistua rikosprosessiin. Uhrien kohtelua ei voida parantaa yksinomaan lainsäädännön keinoin. Uhrien oikeuksien tehokas turvaaminen vaatii käytännön toimia. Uhrien avustaminen vaikuttavilla juridisen, sosiaalisen, psykologisen ja taloudellisen tuen työkaluilla on yksi tehokas tapa vastata uhrien tarpeisiin. Tässä toimintasuunnitelmassa käsitellään ensin rakenteellisia kysymyksiä, kuten lainsäädäntöä ja prosesseja rikosoikeusjärjestelmän ja avuntarjoajien välisen yhteistyön merkitystä ja uhrien omia oikeuksiaan koskevan tietoisuuden lisäämistä. Sen jälkeen käsitellään traumaa psykologian näkökulmasta, sen ilmenemistä rikosoikeusjärjestelmässä sekä esitellään rikosoikeusjärjestelmän toimijoille käytännön keinoja traumainformoitujen palvelujen ja tuen tarjoamiseen.

Center for the Study of Democracyn Miriana Ilchevan kirjoittamassa **ensimmäisessä luvussa** esitellään keskeiset lainsäädännön uudistukset, joita uhrikeskeinen lähestymistapa edellyttää. **Toisessa luvussa** käsitellään rikosoikeusjärjestelmän ja uhrien tukipalvelujen välistä koordinaatiota ml. palveluihin ohjaamista. Luvussa esitetään yksityiskohtaisesti yksi potentiaalinen palveluihin ohjaamisen malli. Toisen luvun ovat kirjoittaneet Dinamia S. Coopin *Cristina Fernández, Javier Plaza ja Elena Gómez*. Moniammatillisen koordinaation ytimessä on se, että uhreille kerrotaan prosessin jokaisessa vaiheessa heidän oikeuksistaan ja saatavilla olevista palveluista. *SOLWODI Deutschland e.V.:n Katrin Lehmannin* kirjoittamassa **kolmannessa luvussa** esitellään esimerkkejä välineistä ja kanavista, joilla voidaan varmistaa uhrien tietoisuus heidän oikeuksistaan ja käytettävissä olevista palveluista.

Neljännessä luvussa käsitellään uhrien tarpeita trauman näkökulmasta. *Pro Refugiu -yhdistyksen Gabriela Ionescun* kirjoittama luku käsittelee psyykkisten traumojen ilmenemismuotoja. Luvun on tarkoitus auttaa rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisia ymmärtämään, miten traumaattiselle tapahtumalle altistuminen voi vaikuttaa yksilön toimintakykyyn.

Rikosilmoituksen tekeminen asianmukaiselle viranomaiselle on ensimmäinen vaihe prosessissa, jolla uhri pyrkii saamaan oikeutta rikosoikeusjärjestelmän kautta. Siksi on tärkeää, että ensimmäinen kohtaaminen lainvalvonta-, syyttäjä- ja oikeusviranomaisten kanssa ei ole uhrille traumatisoiva kokemus. Ensimmäinen kontakti viitoittaa rikosprosessin suuntaa. Jos tapaus ei etene ilmoitusta tai esitutkintaa pidemmälle, ensimmäinen kontakti voi määrittää uhrin koko kokemuksen oikeusjärjestelmästä. Uhrin luottamuksen heräämiseen vaikuttavia elementtejä ovat esimerkiksi tapa, jolla kysymykset esitetään kuulusteluissa ja jolla todisteita kerätään, ympäristö ja ilmapiiri, jossa rikosilmoitus tehdään ja se, miten kattavasti uhrille annetaan tietoa prosessista. Uhrin huomioon ottavaa ja traumainformoitua lähestymistapaa tarvitaan sekä tutkinta- että oikeudenkäyntivaiheessa. Traumainformoitu lähestymistapa tarkoittaa käytännössä sitä, että oikeusjärjestelmän edustajat ottavat uhrin traumat huomioon käyttäytymisessään ja käyttävät traumainformoituja vuorovaikutusmenetelmiä. Näistä kerrotaan lisää *SOLWODI Deutschland e.V.:n Anja Wellsin* kirjoittamassa **viidennessä luvussa**.

Lopuksi, uhrikeskeisten ja traumainformoitujen rikosoikeusjärjestelmien kehittäminen edellyttää, että rikosoikeuden ammattilaisilla on perustiedot trauman vaikutuksista. Heidän käytännön taitojaan traumatisoituneiden uhrien kohtaamisessa olisi kehitettävä traumakoulutuksella. *HEUNI:n Inka Liljan* kirjoittamassa **kuudennessa luvussa** esitetään mallikoulutus suunnatulle traumakoulutukselle.

Toivomme, että poliittiset päättäjät ja rikosoikeuden ammattilaiset löytävät tästä toimintasuunnitelmasta ideoita ja käytännön esimerkkejä, ja että se auttaa heitä kehittämään rikosoikeusjärjestelmiä entistä uhrikeskeisempään ja traumainformoidumpaan suuntaan.

1. Uhrikeskeisiä ja traumainformoituja lähestymistapoja edistävät lakiuudistukset

Eri maiden lainsäädännöissä lähestytään uhrien oikeuksia eri tavoin ja tuetaan niitä vaihtelevassa määrin. Vuoden 2012 rikosuhridirektiivi ja Euroopan komission oikeusasioden pääosaston sen toimeenpanosta antamat ohjeet² jättävät jäsenvaltioille jonkin verran liikkumavaraa direktiivin saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä ja täytäntöönpanossa lainsäädännöllisin ja muin toimenpitein. Yhdessä jäsenvaltioiden rikosoikeusjärjestelmien erilaisten ominaispiirteiden kanssa tämä on johtanut sirpaloituneeseen kansallisen lainsäädännön ympäristöön. Tämä tulee esille mm. vuonna 2020 tehdyssä kertomuksessa direktiivin täytäntöönpanosta, jossa tuotiin esille huomattavia puutteita direktiivin täytäntöönpanossa. Esimerkiksi Saksaa,³ Bulgariaa ja Suomea⁴ vastaan aloitetut rikkomusmenettelyt osoittavat, että EU:n toimielimet ovat päättäneet edistää direktiivin täytäntöönpanoa ja saattamista osaksi jäsenmaiden lainsäädäntöä. Direktiivin todellisen, käytännön täytäntöönpanon varmistaminen pelkän muodollisen noudattamisen sijaan vaatii kuitenkin enemmän poliittista tahtoa.

Vuoden 2020 täytäntöönpanokertomuksessa⁵ dokumentoitiin useita puutteita siinä, miten eri jäsenvaltiot määrittelevät ”uhrin”, sekä uhrien ja erityisesti menehtyneiden uhrien perheiden oikeuksissa tukeen ja suojeluun. Tiedon saatavuuteen liittyviä heikkouksia havaittiin uhreille tarjottavassa aktiivisessa tuessa ja tietojen antamisessa esteettömällä ja uhrin yksilöllisten ominaisuuksien mukaisella kielellä. Puutteita todettiin myös rikosoikeudellisen menettelyn etenemistä, ja rikoksenteikijän vapauttamista tai karkaamista seuraavia suojelutoimenpiteitä koskevien tietojen antamisessa, lähtien siitä, kun uhrin ovat ensimmäistä kertaa yhteydessä toimivaltaisiin viranomaisiin. Oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin liittyy kiinteästi ulkomaalaisten uhrien asemaan, ja kertomuksessa tuotiin esille runsaasti ongelmia myös tämän oikeuden saattamisessa osaksi jäsenmaiden kansallista lainsäädäntöä. Menettelyllisten oikeuksien saattamisen osaksi kansallista lainsäädäntöä katsotaan onnistuneen melko hyvin, mahdollisesti johtuen erilaisista rooleista, joita uhreilla

2. Euroopan komissio, oikeusasioden pääosasto (2013), DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Bryssel: Euroopan komissio

3. Euroopan komissio (2019), Heinäkuun kooste rikkomuspäätöksistä: tärkeimmät päätökset, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/inf_19_4251

4. Euroopan komissio (2020), Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 25 päivänä lokakuuta 2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU täytäntöönpanosta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0188&>

5. Euroopan komissio (2020), Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 25 päivänä lokakuuta 2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU täytäntöönpanosta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0188&>

eri maiden lainsäädännöissä on. Yleisten tukipalvelujen ja erityistukipalvelujen saatavuudesta kertomus kuitenkin toteaa, että näiden palvelujen saatavuus on useissa jäsenmaissa rajoitettu lähisuhteiden väkivallan ja ihmiskaupan uhreille. Suojelutoimenpiteitä ei näyttäisi olevan saatavilla kaikille uhreille, eikä niihin sisälly toimenpiteitä emotionaalisten tai psyykkisten haittojen ehkäisemiseksi. Ongelmia nähtiin myös erillisten odotustilojen saatavuudessa uhreille ja rikoksentehtäjäille. Uudelleentraumatisoitumisen ehkäisemisessä (jota kutsutaan myös toissijaiseksi uhriksi joutumiseksi) todettiin myös heikkouksia⁶ lääkärintarkastusten ja uhrien kuulustelujen minimointiin liittyen. Yksilöllisten tarpeiden henkilökohtainen arviointi todettiin puutteelliseksi useissa jäsenvaltioissa, tai asiaankuuluvat säännökset oli saatettu vain osittain osaksi kansallista lainsäädäntöä.⁷

Vuoden 2012 rikosuhridirektiivin täytäntöönpanoa ja saattamista osaksi jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä koskevien pitkäkestoisten puutteiden takia voidaan todeta, että jäsenvaltioiden on tehtävä muutoksia sekä lainsäädäntöönsä että käytännön menettelyihin, jotta uhrien tarpeisiin voidaan vastata riittävällä tavalla, heidän koskemattomuutensa voidaan taata ja uudelleentraumatisoituminen välttää. Jotta nämä tavoitteet voidaan saavuttaa kokonaisuudessaan, jäsenvaltioiden olisi lähestyttävä uhrien suojelua ja tukemista kokonaisuutena, kuten useissa EU- ja kansainvälisissä normeissa suositellaan. Työ voi tällöin vaatia enemmän aikaa ja resursseja, mutta se mahdollistaisi uhrien tarpeiden kokonaisvaltaisemman huomioinnin. Lainsäädännön ja käytännön menettelyjen kokonaisvaltainen uudistus olisi aloitettava laatimalla suunnitelma, jossa määritellään pääasialliset lainsäädännön ja käytännön toimien osa-alueet, joihin tarvitaan muutoksia, tarvittavien muutosten sisältö sekä mittarit, joilla jäsenvaltioiden olisi mitattava onnistumistaan. Uudisstrategian johdonmukaisuuden takaamiseksi muutosten olisi katettava sekä itse rikosprosessia koskevat normit että prosessin ulkopuoliset, mutta siihen liittyvät tekijät. Alla on esitetty malliviitekehys siitä, kuinka jäsenvaltioiden olisi lähestyttävä lakiensa ja menettelyjensä uudistamista, jotta uhreja voidaan tukea ja suojella lisävahingoilta rikosprosessin aikana.

6. Tutkimuskirjallisuudessa on tehty ero "ensisijaisten uhrien" (rikoksen välittömät uhrin) ja "toissijaisten uhrien" (henkilöt, jotka traumatisoituvat esimerkiksi rikoksen näkemisestä tai siitä, että heidän läheisensä joutuu rikoksen ensisijaiseksi uhriksi). Näistä käsitteistä on johdettu vastaavat termit "ensisijainen uhriksi joutuminen" ja "toissijainen uhriksi joutuminen". Termiä "toissijainen uhriksi joutuminen" käytetään viktinologiassa kuitenkin laajalti viittaamaan tilanteisiin, joissa uhrille aiheutuu lisävahinkoa esimerkiksi poliisin, syyttäjien tai oikeuslaitoksen virkamiesten ymmärtämättömän käyttäytymisen takia. Termiä käytetään tässä merkityksessä esimerkiksi Euroopan komission vuoden 2020 kertomuksessa rikosuhridirektiivin täytäntöönpanosta. Sekaannuksen välttämiseksi tässä toimintasuunnitelmassa käytetään termiä "uudelleentraumatisoituminen" viimeksi mainitusta tilanteesta, jossa uhri kärsii lisävahinkoa, kun esimerkiksi rikosoikeusviranomaiset ja/tai sosiaalipalvelujen tarjoajat "syyllistävät uhria" tai käyttäytyvät ymmärtämättömästi.

7. Euroopan komissio (2020), Komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puite-päätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 25 päivänä lokakuuta 2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU täytäntöönpanosta, Bryssel, 11.5.2020 COM(2020) 188 final.

Uhrien tilanteen sääntely käsitteellisellä tasolla

Ensiksi, jotta voidaan taata uhrien fyysinen ja psyykinen koskemattomuus ja estää uudelleentraumatisoituminen, jäsenvaltioiden olisi annettava uhrien tilanteesta **periaatteellisen ja käsitteellisen tason säännöksiä**. Yhtenä osa-alueena jäsenvaltioiden olisi tarkasteltava **syrynnän vastaisia säännöksiään**, jotta voidaan varmistaa, että syrynnän kieltö kattaa kaikki voimassa olevan kansainvälisen lainsäädännön mukaiset syrynnän muodot ja suojeltavat ominaisuudet, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 21 artikla mukaan lukien. Jos ominaisuuksia, kuten seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai oleskelustatus jätetään pois, se jättää "avoimen oven" kaikenlaisille syrynnän teoille, väkivallalle, jota rikoslaki ei tunnista ajoin tai riittävästi, ja uhrien uudelleentraumatisoitumiselle heidän ollessaan tekemisissä eri toimielinten kanssa rikosprosessin aikana. Sen paremmin rikoksentehtäjät kuin toimielimetkään eivät riittävällä tavalla tunnista niiden syrynnän tekojen laajuutta, joihin he (epähuomiossa) syyllistyisivät, eivätkä valvonta- ja sanktiojärjestelmät voisi reagoida niihin ajoin. Lisäksi tasa-arvoelinten resursseja olisi lisättävä ja ihmisoikeusjärjestöjen kanssa tehtävä yhteistyötä, jotta kaikki syrynnän asenteet voidaan tunnistaa asianmukaisesti ja niihin voidaan puuttua ennaltaehkäisevillä toimilla sekä rikosoikeudellisilla ja hallinnollisilla rangaistuksilla.

Yleisemmällä tasolla olisi kiinnitettävä erityistä huomiota uhrien perusoikeuksien vahvistamiseen myös niissä tilanteissa, kun he ovat tekemisissä rikosoikeusjärjestelmän kanssa. Uhreille olisi taattava kaikki suojakeinot ja oikeuskeinot, joilla heidän oikeuksiaan voidaan suojella, mukaan lukien kantelut ihmisoikeuselimiin (kuten naisten syrynnän poistamista käsittelevä komitea ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien) sekä myötätuntoinen, ihmisarvoa kunnioittava kohtelu viranomaisten taholta. Rikosprosessin toimenpiteiden muutoksenhakukeinojärjestelmää olisi tarkasteltava uudelleen siten, että oikeuden saatavuus olisi kansalaisille mahdollisimman suuri, mutta oikeusjärjestelmä ei ylikuormittuisi.

Uhrien ihmisarvoa kunnioittavan kohtelun merkitys olisi ilmaistava selkeästi viranomaisten työtä ohjaavissa periaatteissa — sekä rikosprosessia koskevassa lainsäädännössä että näiden viranomaisten työtä sääntelevässä peruslainsäädännössä. Sen lisäksi, että ihmisarvoa kunnioittavaa kohtelua edellytetään periaatteellisella tasolla, se olisi määriteltävä nimenomaisesti kaikissa rikosprosessin vaiheissa ja kaikessa viranomaisten toiminnassa, koska viranomaisten voi olla joissakin tilanteissa vaikea arvioida, mitä uhrien ihmisarvon kunnioittaminen tarkoittaa esimerkiksi tutkinnan eri vaiheissa. Vaatimuksen ihmisarvon kunnioittamiseen eivät saisi missään nimessä rajoittua yksinomaan eri ammattikuntien eettisiin toimintaohjeisiin, koska niiden sitovuus rikosprosessissa voi olla kyseenalaista.

Toinen periaate, joka olisi vahvistettava niin yleisellä kuin erityiselläkin tasolla, on **sukupuolinäkökulman** ottaminen huomioon **kaikilla rikosprosessin osa-alueilla** sekä sitä tukevissa hallinnollisissa ja siviilioikeudellisissa menettelyissä. Sääntelyn olisi perustuttava sukupuolten tasa-arvoa koskevaan lainsäädäntöön ja kuuluttava rikosprosessin peruseriaatteisiin. Tässäkin suhteessa suositellaan viranomaisten nimenomaista ohjausta sekä lainsäädännön keinoin että erilaisilla oppailla. Sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen on uhrien ihmisarvon kunnioittamiseen liittyvä, mutta siitä erillinen edellytys.

Yleisimpänä esimerkkinä voidaan todeta, että naiset ja tytöt ovat ylliedustettuja sukupuoleen perustuvan väkivallan ja ihmiskaupan uhrien joukossa.⁸ Näin ollen he ovat myös suuressa uudelleentraumatisoitumisen vaarassa ollessaan tekemisissä eri instituutioiden kanssa.

Muut uhrien tilanteeseen liittyvät käsitteellisen tason periaatteet koskevat **kokonaisvaltaista politiikkaa sekä rikosoikeusjärjestelmän ja tukijärjestelmien välistä koordinaointia**. Uhrille olisi annettava menettelylliset takeet heidän oikeuksiensa ja etujensa suojelun tehostamiseksi koko tutkinta- ja oikeudenkäyntiprosessin ajan. Uhrin todistajanlausunto on usein ainoa tapa, jolla väitetyt rikosentekijän rikosoikeudellinen vastuu voidaan todeta. Uhrien kärsimä vahinko ei useinkaan ole korvattavissa yksinomaan valtion ja rikosentekijän maksamilla korvauksilla. Rikosprosessin sisäisten takeiden vahvistaminen varmistaisi uhrien ja epäiltyjen/syytettyjen tasaveroisuuden lain edessä. Uhreilla olisi myös oltava nimenomainen oikeus olla kohtaamatta rikosentekijöitä poliisiasemalla tai oikeustalossa. Tämä oikeus olisi vahvistettava lainvalvontaa sekä syyttäjän- ja oikeuslaitosta koskevassa lainsäädännössä, koska uhrin joutuvat resursseihin liittyvien rajoitteiden vuoksi usein odottamaan tapaustensa käsittelyä samoissa huoneissa ja samoilla käytävillä rikosentekijöiden kanssa.⁹

Uhrien osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin koskevat säännökset

Toiseksi, kohdennettumpien toimenpiteiden tasolla jäsenvaltioiden olisi säädettävä **laki uhrien osallistumisesta rikosoikeudellisiin menettelyihin ja uhreille tarjottavasta tuesta**. Lähestymistavaksi suositellaan kodifointia — molempia osa-alueita olisi säänneltävä yhdellä erillisellä asiakirjalla, tai kyseiset säännökset olisi vähintään koottava erilliseen, erityiseen ja kattavaan rikosprosessilain lukuun, jotta voidaan varmistaa, että lainvalvonta-, syyttäjä- ja oikeusviranomaiset toimivat niiden mukaisesti. Uhrien fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden takaamiseksi on erittäin tärkeää säännellä näitä kahta osa-aluetta yhdessä, koska merkittävimpien EU- ja kansainvälisten normien (kuten vuoden 2012 rikosuhridirektiivin ja Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1985 hyväksymän julistuksen rikosten ja vallan väärinkäytön uhreja koskevista oikeusperiaatteista) mukaan laadukkaat tukipalvelut ovat keskeisen tärkeitä uhrin täysipainoisen osallistumiselle rikosprosessiin ja sääntelyn (keinotekoinen) jakaminen johtaisi hajanaiseen, normien vaatimusten vastaiseen lähestymistapaan. Uhri on usein rikosprosessin onnistumisen ”portinvartija”, ja rikosoikeuden olisi toimittava läheisessä yhteistyössä kyseisen jäsenvaltion tuki-infrastruktuurin kanssa.

8. Katso esim. YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaavan toimiston tutkimustulokset, UNODC (2020), *Global Report on Trafficking in Persons 2020*, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTIP_2020_15jan_web.pdf

9. Katso esim. FRA (2019), *Proceedings that do justice for victims of violent crime, Part II*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf

Edellä mainittu kodifointi voisi sisältää myös säännökset valtion uhreille maksamista korvauksista. Monet jäsenvaltiot ovat kuitenkin budjettinäkökohdista johtuen rajanneet sitä, mistä tai minkä tyyppisistä rikoksista uhreille maksetaan korvauksia, ja nämä rajoitukset ovat usein ristiriidassa muiden velvoitteiden kanssa, joita näillä valtiolla on uhreja kohtaan. Tämän yhteisen, kodifoidun asiakirjan olisi joka tapauksessa vahvistettava uhrin oikeus (ennakkoon maksettavaan) rahalliseen korvaukseen valtiolta, ja tämän korvauksen olisi katettava myös uhrin kuntoutusprosessista aiheutuvat kiireelliset kulut.

On oma kysymyksensä, olisiko **sääntelyn** koskettava **kaikkia uhreja** vai **erityisryhmiä** (kuten sukupuoleen perustuvan väkivallan, ihmiskaupan, terrorismin ja viharikosten uhreja). Kaikille rikoksen uhriksi joutuneille olisi taattava laajat oikeudet, mutta kodifioitujen säännösten olisi sisällettävä myös tietyille ryhmille säädettyjä erityisiä oikeuksia, kuten sukupuolinäkökulman huomioon ottavia oikeuksia (esimerkiksi sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreille) ja harkinta-aikoja (kuten ihmiskaupan uhreille). Vain tietyt uhrien ryhmiä koskevia teknisiä, menettelyllisiä ja rakenteellisia seikkoja, kuten turvakotien vaatimuksia, sukupuoleen perustuvaa erityistä tukea ja perhekeskeistä tukea, olisi säänneltävä erillisillä laeilla.

Uhreja koskevassa kodifioidussa sääntelyssä olisi säädettävä yleisellä tasolla viranomaisten velvoitteista uhreja kohtaan, uhrien oikeudesta saada asianmukaisia palveluja, koordinoituneista mekanismeista sekä tukea ja suojelua tarjoavien valtiollisten ja paikallisten viranomaisten työn perusteista. Näiden yksityiskohdista voidaan kuitenkin säätää erillisissä laeissa.

Uhreja koskevien erityiskysymysten sääntely

Kolmanneksi, jäsenvaltioiden olisi säädettävä uhrien koskemattomuutta turvaavia erityislakeja, koska sen kaikkia yksityiskohtia ei voida säännellä uhrien yleisiä menettelyllisiä oikeuksia koskevalla kodifioidulla lailla. **Asiaankuuluvien viranomaisten velvollisuudesta** tunnistaa uhrin, tehdä alustava tarve- ja riskikartoitus sekä ohjata rikoksen uhrin asianmukaisten viranomaisten ja palvelujen puoleen olisi säädettävä kriisiapua ja terveydenhuoltoa, sosiaalista tukea ja sosiaalipalveluja, varhaiskasvatusta ja koulua jne. koskevassa lainsäädännössä. Rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolisten sidosryhmien velvollisuuksien sääntely on keskeisen tärkeää, koska niiden edustajat eivät aina näe yhteyttään uhrien tilanteeseen tai koe velvollisuutta toimia. Viivästyksien ja virheiden heidän toiminnassaan voivat näin ollen ratkaisevasti hidastaa tai vaikeuttaa uhrien tunnistamista ja rikosprosessin aloittamista rikosentekijöitä vastaan sekä aiheuttaa pysyvää fyysistä ja henkistä vahinkoa uhreille. Myös ammattialaisuuden suhdetta eri toimijoiden velvollisuuteen tehdä ilmoitus tietoonsa tulleista rikoksista olisi säänneltävä asianmukaisesti.

Uhrien **ohjauksesta** instituutioiden ja organisaatioiden välillä ja **sitä säätelevistä mekanismeista** olisi myös annettava erityisiä säännöksiä. Tällaisissa normeissa olisi otettava huomioon ohjautumistapojen suuri vaihtelu sekä maantieteellisesti (kansallisesti ja kansainvälisesti) että yksilöiden ja palvelujen välillä. Uhreja voidaan esimerkiksi ohjata

sekä rikosoikeusviranomaisilta palveluntarjoajille että päin vastoin, jos palveluntarjoaja on ensin tunnistanut uhrin epävirallisesti ja sillä on tarve ohjata tämä asiaankuuluvien viranomaisten puoleen rikosprosessin käynnistämiseksi. Ihmiskaupan uhrien hyvin tunnetuista ohjautumisjärjestelmistä¹⁰ saatujen kokemusten perusteella tällaisten yleisten mekanismien olisi sisällettävä yksityiskohtaiset vakiomenettelyt terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja koulutuksen alan viranomaisille sekä kiireelliselle tuelle, kriisituella ja pitkäkestoiselle tuelle. Mekanismin päävaiheiden olisi oltava uhrien tunnistaminen, kriisiapu, hoito ja kuntoutus.

Lopuksi, **uhrien tuen ja suojelun institutionaalista infrastruktuurista** olisi säädettävä erikseen annettavilla säännöksillä. Tehtävä on suositeltavaa keskittää yhdelle viranomaiselle, kuten Ruotsissa ja joissakin muissa jäsenvaltioissa on tehty. Infrastruktuurin strategista hallintaa varten olisi perustettava instituutioiden rajat ylittävä mekanismi, joka koordinoi kaikkien uhrien kanssa työskentelevien rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden ja palveluntarjoajien, kuten lainvalvonta-, syyttäjä- ja oikeusviranomaisten sekä terveydenhuolto- ja sosiaaliviranomaisten toimintaa. Operatiivisella tasolla uhreja palvelevalla viranomaisella olisi oltava oma johtonsa ja hallintonsa, jota voidaan tukea muista virastoista komennetuilla asiantuntijoilla, sekä paikalliset toimistot kaikissa merkittävässä keskuksissa. Liittovaltiomuotoisissa jäsenvaltioissa (kuten Saksassa) voidaan tarvita monitasoisempaa organisaatiota. Keskusviraston ja paikallisten toimistojen olisi koordinoitava uhrien tukea ja sen rahoitusta palveluntarjoajien kanssa sekä kaikkein monimutkaisimpia yksittäisiä rikostapauksia, joissa uhrien tukeminen edellyttää ylimmän tason yhteistyötä kaikkien asiaankuuluvien toimijoiden välillä.

Lisäksi sekä primaarioikeudessa että sekundaarisessa lainsäädännössä olisi säädettävä yksityiskohtaisesti **uhrien oikeuksia ja tukea käsittelevästä perus- ja jatkokoulutuksesta kaikille asiaankuuluville ammattihenkilöille** — vähintään lainvalvonta-, syyttäjä- ja oikeusviranomaisille sekä terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja koulutuksen alan ammattihenkilöille. Koulutus lisää kyseisten toimijoiden tietoisuutta ja edistää uhreja koskevien näkemysten ja asenteiden muutosta, vähentää uudelleentraumatisoitumisen riskiä ja parantaa toimijoiden tarjoaman tuen laatua huomattavasti. Koulutuksen olisi käsiteltävä yksityiskohtaisesti moniammatillista ja hallinnolliset rajat ylittävää yhteistyötä, traumainformoitua työtettä uhrien kanssa toimimiseen sekä monikulttuurisessa ympäristössä työskentelyä. Koulutusta olisi tarjottava sekä erikoiskurssien ja -moduulien muodossa että yleisemmällä tasolla, syrjinnän ehkäisemisen ja ihmisoikeuksien turvaamisen ohjelmien puitteissa (katso malliopetussuunnitelma tämän toimintasuunnitelman kuudennessa luvussa). Uhrien oikeuksista olisi annettava yhtä paljon ja yhtä tarkkaa koulutusta kuin syytettyjen ja epäiltyjen oikeuksista, koska rikosprosessilla on huomattava vaikutus molempien ryhmien lähipiiriin.

Uhriksi joutumista koskevien tilastojen keräämisestä kaikille viranomaisille yhteisin kriteerein olisi myös annettava yksityiskohtaiset säännökset — tilastointiperusteita voivat olla esimerkiksi rikoslain mukainen rikosnimike sekä uhrin sukupuoli, ikä, haavoittuva asema ja suhde epäiltyyn tekijään. Uhrille tarjottujen palvelujen ja oikeusavun laadun mittaamiseen olisi lisäksi laadittava erilliset mittarit. Nämä uhreja koskevat mittarit olisi liitettävä rikosoikeusjärjestelmän ja rikosten torjunnan yleisiin tietojärjestelmiin, jotta ne voisivat palvella parempien käytäntöjen kehittämistä rikosten ehkäisemiseen ja selvittämiseen.

10. Katso esim. OSCE/ODIHR (2004), *National Referral Mechanisms, Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons A Practical Handbook*, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/joining_efforts_to_protect_the_rights_1.pdf

Johtopäätökset

Keskeistä lainsäädäntöä on uudistettava, jotta voidaan taata rikosten uhrien ihmisoikeuskeskeinen ja traumainformoitu kohtelu alla olevan taulukon mukaisesti.

Mitä?	Missä?	Miten?
Uhrien tilanteen sääntely käsitteellisellä tasolla	Syrjinnän vastainen lainsäädäntö, tasa-arvoelimiä koskeva sääntely	Laaditaan kattava syrjintäperusteiden luettelo, jotta tasa-arvoelimet ja rikosoikeusjärjestelmä ottavat ne asianmukaisesti huomioon
	Perustuslait / keskeinen lainsäädäntö, rikosprosessia koskeva lainsäädäntö	Vahvistetaan kaikkien rikosprosessin osapuolten, eli sekä vastaajien että uhrien, oikeuksia
	Rikosprosessia koskeva lainsäädäntö	Taataan uhreille heidän ihmisarvoaan kunnioittava kohtelu prosessin kaikissa vaiheissa
	Sukupuolten tasa-arvoa koskeva lainsäädäntö, rikosprosessia koskeva lainsäädäntö	Otetaan sukupuoli huomioon uhrin kohtelussa prosessin kaikissa vaiheissa
	Rikosprosessia koskeva lainsäädäntö, uhrien tukipalveluita koskeva lainsäädäntö	Kokonaisvaltaiset käytännöt, koordinaatio rikosoikeusjärjestelmän ja tukijärjestelmien välillä
	Rikosprosessia koskeva lainsäädäntö tai erillislaki	Kattava kodifioitu sääntely uhrien osallistumisesta rikosprosessiin ja heidän tuestaan, mahdollisesti myös oikeudesta korvauksiin
Yleinen sääntely uhrien osallistumisesta rikosprosessiin	Rikosprosessia koskeva lainsäädäntö	Kattavat oikeudet kaikille rikoksen uhreille, mukaan lukien erityisryhmille tyypilliset oikeudet (harkinta-aika, sukupuolinäkökohdat)
	Sairaanhoitoa, sosiaalityötä, koulutusta jne. koskeva lainsäädäntö	Eri viranomaisten nimenomaiset velvoitteet uhreja kohtaan
	Yksittäinen laki/säännös	Ohjautuminen ja uhrien ohjautumisjärjestelmät
	Yksittäinen laki/säännös	Uhrien tuen kansallinen ja paikallinen infrastruktuuri
Uhrien tilanteen erityisten osa-alueiden sääntely	Poliisia, syyttäjäviranomaisia, oikeuslaitosta, sairaanhoitohenkilöstöä ja sosiaalityöntekijöitä jne. koskeva lainsäädäntö	Uhrien oikeuksia koskeva perus- ja jatkokoulutus
	Poliisia, syyttäjäviranomaisia, oikeuslaitosta, muita viranomaisia, tilastojen keräämistä ja rikosprosessia koskeva lainsäädäntö	Tilastojen kerääminen yhtenäisten kriteerien mukaisesti

2. Moniammatillinen yhteistyö ja ohjautuminen

Rikoksen uhrien tukipalveluilla on keskeinen rooli uhrien oikeuksien, ja erityisesti oikeussuojakeinojen saatavuuden, turvaamiseksi. Tämä todetaan rikosuhridirektiivissä (2012/29/EU), joka velvoittaa EU:n jäsenvaltioita huolehtimaan siitä, että “uhrilla on tarpeidensa mukaisesti mahdollisuus käyttää maksutta luottamuksellisia uhrin etua edistäviä uhrien tukipalveluja ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja tarvittavan ajan sen jälkeen” (8 artikla).

Uhrien tukipalvelut voivat olla julkisten tai yksityisten toimijoiden tuottamia, mutta niiden olisi oltava osa integroitua ja yleistä rakennetta, jonka puitteissa voidaan luoda selkeä ja hyvin määritelty ohjautumisjärjestelmä. Tällainen ohjautumisjärjestelmä edellyttää yhteistyötä ja koordinoitua laajalta sidosryhmien joukolta: lainvalvontaviranomaisilta, syyttäjiltä, juristeilta, oikeuden sihteeriltä ja tuomareilta, sekä toisaalta esimerkiksi terveydenhuollon (emotionaalinen ja psykologinen tuki mukaan lukien), oikeusavun, majoituskeskusten, turvakotien ja sosioekonomisen tuen palveluntarjoajilta.

Jotkut uhriryhmät ovat kuitenkin jääneet tyystin vailla suojelua, minkä johdosta heillä on vakavia ongelmia saada tukipalveluja tai edes saada asiaansa oikeusjärjestelmän käsiteltäväksi. Tätä seikkaa on painotettu uhrien oikeuksia koskevassa EU:n strategiassa (2020–2025)¹¹, jossa mainitaan nimenomaisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien uhrien tilanne ml. esim. laittomien maahanmuuttajien tilanne (jotka eivät useimmiten ilmoita rikoksista poliisilla, koska he pelkäävät karkotusta kotimaahansa). Siksi asianmukaisen ohjautumisjärjestelmän olisi mahdollistettava inklusiivinen lähestymistapa, joka vastaa kaikkien uhrien tarpeisiin olosuhteista tai taustasta riippumatta. Tähän liittyen strategiassa esitetään:

“Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleville uhreille annettava kohdennettu ja yhdenmukainen tuki, jonka yhteydessä noudatetaan kokonaisvaltaista, usean viraston yhteistä lähestymistapaa, edellyttää viranomaisten tiivistä yhteistyötä alan järjestöjen sekä etnisten, uskonnollisten ja muiden vähemmistöyhteisöjen kanssa. Komissio kiinnittää tässä strategiassa erityisen paljon huomiota tällaisten synergioiden edistämiseen. Päävastuu on kuitenkin jäsenvaltioilla, joiden olisi luotava asiaankuuluvat rakenteet ja helpotettava tarvittavia synergioita viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Myös muita toimijoita kehoitetaan vahvistamaan toimiaan haavoittuvimmassa asemassa olevien uhrien tukemiseksi ja suojelemiseksi” (sivu 14).

11. Euroopan komissio vahvisti 24.6.2020 kaikkien aikojen ensimmäisen uhrien oikeuksia koskevan EU:n strategian (2020–2025) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52020DC0258>.

12. Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. FRA https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-victims-crime-eu-support_en_0.pdf. Maakohtaiset tutkimukset (2016) ovat saatavilla sivustolla: <https://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims>

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) julkaisi vuonna 2015 tutkimusraportin rikoksen uhrien tukipalveluista koko Euroopan unionissa¹². Raportissa esitettiin eräitä mielenkiintoisia tuloksia yhteistyö- ja ohjautumisjärjestelmien käytöstä:

“Unionin jäsenvaltioiden on pidettävä huolta siitä, että uhrin ensimmäiseksi kohtaava taho, useimmiten poliisi tai uhrien tukijärjestö, tekee yksilöllisen arvioinnin uhrin tilanteesta. Uhrit olisi ohjattava riittävän nopeasti erikoistuneiden tukipalvelujen pariin, jotka voivat tarjota uhrille tämän tarvitseman avun ja tuen” (sivu 15).

Tukipalveluilta tarvitaan asiantuntemusta ja erikoistunutta osaamista siinä vaiheessa, kun uhri kääntyy oikeusjärjestelmän puoleen. Se mahdollistaisi parhaan mahdollisen yksilöllisen arvioinnin heti alussa, mikä ehkäisisi traumatisoitumista ja tekisi koko avunantoprosessista jäsennellymmän.

“Uhrien tuki olisi järjestettävä sellaisella tavalla, että uhri voi mahdollisuuksien mukaan muodostaa luottamukseen perustuvan suhteen auttajiinsa. Tukijärjestelmässä olisi vältettävä uhrin tarpeetonta siirtämistä tuen tarjoajalta toiselle. Tähän liittyen on tärkeää, että uhrin tukena on tuomioistuinkäsittelyssä sama henkilö kuin ennen ja jälkeen oikeudenkäyntivaihetta, kuten Rikosuhridirektiivin 20 artiklan c kohdassa edellytetään” (sivu 14).

Olisi erittäin suositeltavaa koordinoita uhrien tukipalveluja sillä tavalla, että jokaisen uhrin tarpeisiin voidaan valita parhaiten sopivat resurssit sekä julkisen että yksityisen sektorin palveluntarjoajilta. Tällainen jatkuvan seurannan strategia on mahdollinen vain riittävällä, valtion valvonnassa olevalla rahoituksella.

“FRA painottaa unionin jäsenvaltioiden velvollisuutta perustaa kattava uhrien tukipalvelujen verkosto ja seurata tukipalvelujen toimintaa, jotta voidaan varmistaa, että ne noudattavat asetettuja normeja kuitenkin kansalaisyhteiskunnan riippumattomuutta kunnioittaen. Tällaisten normien pohjalta voitaisiin tarpeen mukaan kehittää uusia kansallisen, alueellisen ja unionin tason kriteerejä. Uhrien tukipalvelujen laadunvalvontajärjestelmää varten voitaisiin myös ottaa mallia kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden käyttämästä vertaisarviointijärjestelmästä (niin kutsuttujen Pariisin periaatteiden mukainen itseakkreditointijärjestelmä). Jäsenvaltiot voisivat tätä tarkoitusta varten ja nämä esimerkit huomioon ottaen harkita uhrien tukipalvelujen akkreditointijärjestelmän perustamista” (sivu 16).

Asiaankuuluvien tietojen saaminen kaikilta avustusjärjestelmään osallistuvilta virastoilta ja organisaatioilta on erittäin tärkeää, jotta voidaan seurata järjestelmän vaikuttavuutta ja vaikutusta uhrien kokemuksiin. Aktiivisen kuuntelun ja haitallisten poikkeamien korjaamisen olisi oltava kiinteä osa uhrien avustusjärjestelmän laadunvalvontaa.

Ohjautumisjärjestelmän keskeiset osa-alueet

a) Tieto oikeuksista ja tukipalvelujen saatavuudesta

Riittävien ja laadukkaiden tietojen antaminen uhrin käytettävissä olevista palveluista on ensimmäinen oikeusapua ja muita tukipalveluja rikosprosessin alkuvaiheissa saavan uhrin tarvitsema toimi. Tietojen antaminen varmistaa, että kaikki uhrit saavat tasapuolisen pääsyn tukipalveluihin mahdollisimman pian rikoksen jälkeen. Uhrin olisi saatava nämä tiedot ensimmäiseltä taholta tai henkilöltä, joka ottaa uhuriin yhteyttä. Useimmiten tämä taho on poliisi. Useimmissa tapauksessa tässä pakollisessa vaiheessa annettavat tiedot eivät kuitenkaan ole uhrille riittävän hyödyllisiä: kieli voi olla liian teknistä; tieto käytettävissä olevista tukipalveluista voi olla huonosti organisoitua, vanhentunutta ja hankalasti kerrottua; eikä uhrin henkilökohtaiseen avustamiseen ja opastamiseen välttämättä ole riittävästi resursseja. Toimintasuunnitelman kolmannessa luvussa on lisätietoa traumainformoiduista viestintäkanavista.

b) Uhrin tarpeiden arviointi

Toinen vaihe on tarpeiden yksilöllinen arviointi uhrin profiilin ja ohjautumisjärjestelmän puitteissa tarvittavien palvelujen selvittämiseksi. Tässä yhteydessä on tärkeää saada esimerkiksi seuraavat perustiedot:

- uhuriin kohdistuneen rikoksen ja väkivallan luonne, syyt ja laajuus;
- uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet: sukupuoli, ikä, sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset olosuhteet, etnisyys, uhrin ja rikosentekijän mahdollinen suhde jne.;
- poliisin, syyttäväviranomaisten ja tuomioistuinten rooli, kyky ja kokemus rikoksen uhrien auttamisessa; ja
- tukipalvelujen (turvakodit, oikeusapu, terveydellinen ja psykososiaalinen neuvonta jne.) todellinen saatavuus ja keskinäinen koordinaatio.

Kun uhrin tarpeet on arvioitu, sovitaan uhrin kanssa hänen ohjaamisestaan soveltuvimpien palvelujen piiriin. On syytä ottaa huomioon, että jotkut uhrit tarvitsevat vain konkreettisia palveluja, kuten oikeusapua, kun taas toiset ovat kattavamman emotionaalisen ja käytännön tuen tarpeessa.

Uhrin mielipiteen kysyminen ja ammattihenkilöiden suosituksista keskusteleminen uhrin kanssa auttaa uhria ymmärtämään hänen tilanteessaan käytettävissä olevat avustusmekanismit.

On hyvä käytäntö pyytää uhria allekirjoittamaan suostumuslomake, koska se edistää uhrin osallistumista oman prosessinsa etenemiseen. Tämä menettely auttaa uhreja saamaan täyden kuvan käytettävissä olevista resursseista ja mahdollistaa toteuttamiskelpoisen polun kartoittamisen uhrikeskeisessä järjestelmässä.

Uhrien tukipalvelujen toteuttamismuotojen kehittyessä tietojenhallinta on keskeisessä roolissa rikoksen uhrien yksityisyyden, terveyden ja turvallisuuden takaamisessa. Tämä pätee erityisesti sukupuoleen perustuvan väkivallan ja viharikosten uhreihin sekä muihin uhreihin, joiden nimet ja osoitteet eivät saa joutua rikoksentehtäjien tietoon.

Luotettava tietosuojajärjestelmä on erityisesti useista palveluntarjoajista koostuvissa ohjautumisjärjestelmissä elintärkeä, etteivät uhrin yhteystiedot, rikoksen kuvaus tai uhrin henkilötiedot päädy asiattomien henkilöiden tietoon.

c) Palveluntarjoajien välinen koordinaatio

Lainvalvontaviranomaisten ja muiden palveluntarjoajien välinen kokonaisvaltainen tietojenvaihto on keskeisen tärkeää uhreille, koska poliisi on useimmiten uhrin ensimmäinen kosketuspiste oikeusjärjestelmään.

Rikoksen uhrin saavat usein apua sekä julkisen että yksityisen sektorin palveluntarjoajilta, joiden henkilöstöllä ei aina ole tarvittavaa asiantuntemusta. Samoin mikään yksi organisaatio ei voi vastata uhrien kaikkiin erilaisiin tarpeisiin ja odotuksiin. Siksi **uhrien tukipalvelujen välinen koordinaatio ja yhteistyö** kattaa todennäköisemmin kaikki uhrikeskeisen tuen tarpeet.

On keskeisen tärkeää luoda ohjautumisjärjestelmä, joka määrittää eri palveluntarjoajien roolit ja vastuut, jotta tukiprosessi olisi mahdollisimman sujuva, eikä uhreja jäisi sen ulkopuolelle palveluntarjoajien koordinoinnin puutteen takia. Lisäksi virallinen ohjelma ja/tai jonkinlainen koordinaatiomekanismi antaa eri palvelujen ammattihenkilöille mahdollisuuden keskustella avoimesti erityyppisille uhreille parhaiten soveltuvista vaihtoehdoista.

Siksi toimijoiden kartoittaminen sekä ohjautumisjärjestelmään mahdollisesti soveltuvien kumppanien ja palvelujen selvittäminen on tärkeää, jotta uhreille voidaan tarjota mahdollisimman hyviä palvelupolkuja. Julkiset palvelut (kansalliset, alueelliset tai paikalliset) ja asiaankuuluvien kansalaisjärjestöjen palvelut olisi otettava mukaan ohjautumisjärjestelmään, mutta on tärkeää arvioida niiden laatua ja osaamisen tasoa sekä harkita, olisiko perustettava alliansseja tai verkostoja erityyppisten rikosten uhreille tarjottavien tukimuotojen laajentamiseksi.

d) Uhrin seuranta

Ohjautumisjärjestelmässä olisi määriteltävä selkeästi kaikkien tukipalvelujen tarjoamiseen osallistuvien toimijoiden roolit, vastuut sekä salassapitoa ja ihmisarvoa koskevat toimintaohjeet.

Prosessia on testattava kentällä, valvottava päivittäin sekä arvioitava ja suunniteltava uudelleen juridisten menettelyjen muutosten mukaisesti.

Useimmat uhrin joutuvat luovimaan yksin monimutkaisessa palveluntarjoajien ja oikeuslaitoksen henkilöstön (lakimiehet, syyttäjät, tutkintatuomarit, psykologit, sosiaalityöntekijät, turvakotien henkilökunta ja muut oikeusviranomaiset) verkostossa, jossa odotusajat voivat olla pitkiä ja uhrin

voivat tuntea olonsa hämmentyneiksi ja voimattomiksi. Tämä johtaa tukipalvelujen korkeaan keskeyttämisasteeseen, mikä puolestaan estää uhreja toteuttamasta oikeuksiaan.

Siksi uhrien laadukas seuranta, helposti lähestyttävä apu, laadunvalvonta sekä uhrien ja palveluntarjoajien näkemyksiä kartoittavat laadulliset tutkimukset ovat elintärkeitä ohjautumisjärjestelmän ja palvelujen vaikuttavuuden kannalta.

Vaiheittaisen ohjautumisjärjestelmän malli

Alla on kuvattu vaiheittaisen **ohjautumisstrategian** malli uhrin ensimmäisestä kontaktista oikeusjärjestelmään aina tuomion täytäntöönpanoon asti. Katso myös kuva.

1. OIKEUSSUOJAKEINOJEN SAATAVUUS JA ESITUTKINTAVAIHE

Tässä vaiheessa poliisi antaa tavallisesti uhrille ensivaiheen apua, jonka keskiössä on uhrin kertomus tapahtumista. Uhrin auttamisen prosessin ensimmäisessä vaiheessa poliisivoimien olisi koordinoitava toimensa **koordinaatio- ja avustuskeskuksen** kanssa.

Vuorokauden ja vuoden ympäri palveleva keskus on välttämätön, jotta käytettävissä olevat resurssit voidaan organisoida tehokkaasti ja jotta voidaan välttää uhrien "kulkeutuminen" mahdollisten tukipalvelujen läpi.

- Keskuksessa työskentelee julkisen sektorin henkilöstöä ja riippumattomia ammattilaisia
- Keskus ylläpitää säännöllisin väliajoin päivitettävää luetteloa resursseista
- Keskus päättää kussakin tapauksessa tarvittavasta neuvonnasta uhrin ominaisuuksien mukaan ja erikoistuneiden resurssien verkostoaan hyödyntäen.

Koordinaatiokeskuksen osaamiseen kuuluu eri tukipalvelujen koordinaatio, joka mahdollistaa tapausten moniammatillisen arvioinnin ja järjestää tarvittavat tilat näille tapaamisille.

Keskuksen toiminnan tavoitteena olisi oltava toimintasuunnitelman laatiminen uhrille, jotta jokaiselle yksilölle voidaan tarjota oikeaan tietoon perustuva ja yksilöllinen palvelupolku.

2. KOORDINAATIOKESKUS JA TUKI TUOMIOISTUINMENETTELYN AIKANA

Tässä vaiheessa uhria avustetaan oikeudenkäynnissä ja tuomion julistamisen aikana.

Tukipalvelut keskittyvät tarjoamaan psykologista tukea uhrille, joka joutuu elämään traumaattisia tapahtumia uudelleen ja olemaan rikosentehtäjän läheisyydessä.

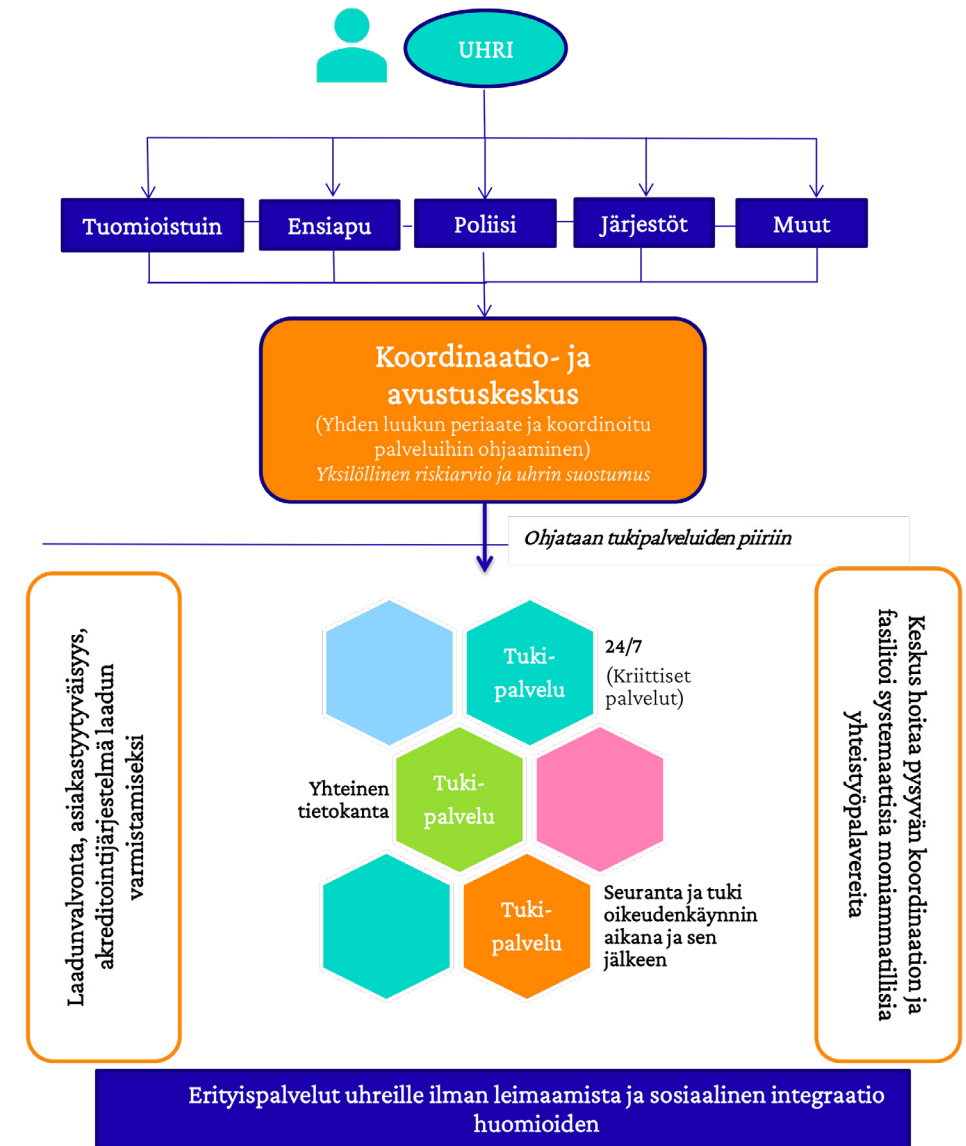
- Uhri voi käyttää oikeuttaan tuoda luotettu henkilö mukanaan käsittelyyn.
- Uhrin käyvät avustajiensa kanssa läpi prosessin seuraavia vaiheita ja todennäköistä lopputulosta. On tärkeää, että psykologiset tukipalvelut auttavat uhria hillitsemään odotuksiaan, jottei tämä kokisi prosessin lopputulosta täydellisenä henkilökohtaisena epäonnistumisena.
- Uhrille on tarjottava tukipalveluja, jotka lieventävät menettelyihin sisältyvien pitkien odotusaikojen aiheuttamaa turhautumista, jotta uhri ei ala harkita prosessin kesken jättämistä.
- Tukipalvelujen olisi varmistettava, että tuomioistuimella on mekanismit ja takeet, joilla pidetään huoli uhrin turvallisuudesta ja koskemattomuudesta, uhriystävällisen ympäristön merkitystä unohtamatta.

3. KOORDINAATIOKESKUS JA TUKI OIKEUDENKÄYNNIN JÄLKEEN

Tässä vaiheessa koordinoidaan tukipalveluja, joilla seurataan uhrin kokemusta tuomioistuimen annettua ratkaisunsa, jotta voidaan varmistaa, että uhri ymmärtää tuomion seuraukset.

- Asianmukaiset viestintäkanavat koordinaatiokeskuksen ja uhrin välillä ovat keskeisen tärkeitä. Mahdollisen epäsuotuisan päätöksen syiden ymmärtäminen ja hyväksyminen on osa traumasta selviytymistä. Jos se ei onnistu, uhri voi traumatisoitua uudelleen.
- Erityiset palvelut, joilla annetaan uhrille asiaankuuluvat tiedot rikoksenteijästä, kuten esimerkiksi tämän mahdollinen pääsy lomalle tai ehdonalaiseen, ja muista rikoksenteijän vankilatuomiota koskevista juridisista seikoista.
- Jatkuva juridinen tuki tuomion täytäntöönpanon seurantaan vahingonkorvauksiin ja muihin oikeussuojakeinoihin liittyen. On erittäin suositeltavaa perustaa mekanismi korvausten automaattista ja nopeutettua maksamista varten sen sijaan, että uhrien olisi käynnistettävä erillisiä prosesseja korvausten saamiseksi.

Koska rikoksenteijät ovat usein erittäin vähävaraisia, asianmukaisiin turvaamistoimiin on ryhdyttävä kiireellisesti heti tuomion antamisen jälkeen. Näin voitaisiin lievittää korvausten viivästymisen ja vähäisyyden ratkaisematonta ongelmaa, joka vain edistää uhrien uudelleentraumatisoitumista.

Rajat ylittävät ohjautumisjärjestelmät Euroopan unionissa

Ihmisten liikkuvuus jäsenvaltioiden välillä kasvaa, vaikkakin sitä on tällä hetkellä rajoitettu pandemiatilanteen vuoksi. Tämä liikkuvuus koskee myös rikosten uhreja, joita on suojeltava ja joiden on saatava tukipalveluja riippumatta siitä, missä jäsenvaltiossa he ovat.

Euroopan uhrien tukijärjestö (VSE) otti toukokuussa 2020 käyttöön monikansallisen ohjautumisjärjestelmän uhrien auttamiseksi rajat ylittävissä tapauksissa. Järjestelmä on verkossa käytettävä alusta, jolla kansalaisjärjestöt kaikkialla maailmassa voivat ohjata uhreja turvallisesti uhrien tukipalvelujen pariin rajat ylittävissä tapauksissa.¹³

Ihmiskaupan uhreille on perustettu useita rajat ylittäviä ohjautumismekanismeja johtuen näiden uhrien laajasta liikkuvuudesta ja siirtelystä unionin jäsenvaltioiden välillä, kuten Romaniasta Espanjaan ja päin vastoin. Lukuisat erikoistuneet toimijat ja kansalaisjärjestöt ovat panostaneet tiedonkulun parantamiseen ja toistensa tukemiseen näiden uhrien auttamisessa. Yksi suurimmista ongelmista on uhrien palauttaminen heidän lähtömaihinsa siten, että he eivät jää uudelleen ihmiskauppioiden verkostoihin. Oikeusviranomaisten ja tukipalvelujen välinen koordinaatio on tärkeää tässä suhteessa.

Vaikka tällaisia rajat ylittäviä ohjautumisjärjestelmiä on kehitetty ihmiskaupan uhreille, muut uhriryhmät ovat asianmukaisten ohjautumisjärjestelmien puuttuessa edelleen varsin suojeittomia. Esimerkiksi sukupuoleen perustuvan väkivallan uhrin, laittomat siirtolaiset ja viharikosten uhrin ovat vielä ilman ohjautumisjärjestelmää. Erityisesti ulkomaalaiset lapset, jotka matkustavat yksin Euroopan halki esimerkiksi Espanjasta Saksaan tai Ruotsiin ovat täysin vailla suojelua siihen asti, että he saapuvat määränpäähänsä. Tukipalvelut eivät käytännössä pysty seuraamaan heidän reittejään, heidän saamaansa huolenpitoa, heidän kokemiaan traumoja tai sitä, mitä heidän oikeuksistaan on loukattu.

Rajat ylittävän ohjautumisjärjestelmän olisi perustuttava ohjeistukseen, joka sisältää kaikki asiaankuuluvat välineet ja tekniset tarkistuslistat, joita tarvitaan sellaisen kattavan ohjautumisjärjestelmän perustamiseen ja hallinnointiin, joka tukee rikoksen uhreja ja erityisesti sukupuoleen perustuvasta väkivallasta selvinneitä naisia, tyttöjä ja poikia, yksin matkustavia ulkomaalaisia lapsia, viharikosten uhreja jne. Lisäksi näiden uhrien oikeus kansainväliseen suojeluun on kiireellisesti tunnustettava riippumatta siitä, missä jäsenvaltiossa heidät kohdataan. Tästä rajat ylittävistä ohjautumisjärjestelmästä olisi säädettävä unionin lainsäädännössä, ja jäsenvaltioiden olisi pantava se täytäntöön.

Johtopäätökset

Osa ehdotetuista työkaluista voi tällä hetkellä olla käytössä joissakin jäsenvaltioissa ja puuttua toisista. Viranomaisten ja oikeusjärjestelmän vastuullisten toimijoiden olisi taattava seuraavien palvelujen saatavuus:

13. <https://victimssupport.eu/news/victim-support-europe-launches-a-cross-national-referral-system-to-harmonise-responses-to-cross-border-victimization/>

1. Uhrien koordinaatio ja avustuskeskus, joka toimii poliisien, syyttäjien, julkisten puolustajien, päivystävien tuomareiden, ensiapuyksiköiden ja muiden uhreja ensimmäisenä kohtaavien ohjautumispisteenä, joka koordinoi kaikkia uhrien tukipalveluja (julkisia ja yksityisiä) ja ohjaa uhreja niiden pariin. Keskus varmistaa, että uhreilla on vaihtoehtoja oikeussuojakeinojen käytössä, mikä rakentaa luottamusta ja vähentää uhrien haluttomuutta asioida poliisin kanssa. Koordinaatio- ja avustuskeskus toimii ensimmäisenä ja kattavana ohjautumispisteenä, johon poliisi voi ohjata uhrin. Lisäksi se pitää huolen, että joko poliisi tai ohjautumiskeskus arvioi uhrin tilanteen yksilöllisesti ensimmäisen kohtaamisen yhteydessä.
2. Yhteinen, luottamuksellinen ja muiden viranomaisten tietokantoihin yhdistetty tietokanta, joka mahdollistaa uhrien suostumuksella ja myötävaikutuksella tukipalvelujen työntekijöiden tiedonjaon ja koordinoinnin, jotta uhrin palvelupolku voidaan laatia hänen henkilökohtaisen profiilinsa perusteella, eivätkä tapauksen tiedot katoa uhrin siirtyessä vaiheesta toiseen.
3. Tukipalvelujen akkreditointipalvelu, jonka kriteerit ovat viranomaisten määrittämät ja johon uhrien tukijärjestöt osallistuvat (yksityiset/julkiset resurssit ja uhrin) uhrien tukipalvelujen laadun varmistamiseksi.
4. Laadunhallintajärjestelmä, jolla valvotaan säännöllisesti uhrien tukipalvelujen tehokkuutta ja soveltuvuutta, varmistetaan että uhrin voivat arvioida oman kokemuksensa ja tarkastetaan säännöllisesti, että tukipalvelut toimivat niille määriteltyjen normien ja kriteerien mukaisesti.
5. Ympäri vuorokauden ja kaikkina viikonpäivinä saatavilla olevat erityiset tukipalvelut. Näin vältetään kriittinen tuntien tauko rikosilmoituksen tekemisen ja erikoistuneiden tukipalvelujen saannin välillä.
6. Käytännöt, joilla varmistetaan, että uhrin mukana oikeuskäsittelyssä on sama tukihenkilö, joka on tukenut häntä ennen ja jälkeen oikeudenkäyntivaiheen, kuten rikosuhridirektiivi edellyttää.
7. Seuranta ja jatkuva tuki ennen oikeudenkäyntiä, jotta voidaan minimoida riski siitä, että uhri keskeyttää menettelyn ja siten myös tukipalvelujen käytön.
8. Erityinen juridinen ja psykologinen tuki oikeudenkäynnin jälkeen, joka auttaa uhria ymmärtämään tuomion seuraukset.
9. Erityinen psykologinen tuki rikoksentehtäjän vapautumisen yhteydessä ja tukipalvelujen koordinointi valvotun koepäpauksen kanssa.
10. Erityinen tuki uhreille koko prosessin jälkeen, jotta voidaan edistää uhrien sosiaalista kuntoutumista poistamalla uhrin stigma.

3. Rikoksen uhrien tiedonsaantioikeuden takaaminen

Oikeutta oikeussuojakeinoihin voi käyttää vain, jos uhrin tiedot ovat riittäviä oikeuksistaan ja heille voidaan tarjota tukea ja apua. Rikosuhridirektiivin 2 luvun 3 artiklan mukaisesti jäsenvaltioiden on annettava rikoksen uhreille tietoa ja tukea. Pelkkä tiedon antaminen ei kuitenkaan riitä. Rikoksen uhreilla on oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Tiedot on annettava uhreille asianmukaisella tavalla. Ominaisuudet kuten vammat ja kielitaito olisi otettava huomioon, jotta voidaan saavuttaa kaikentyyppiset rikoksen uhrin.

Vammat, kielimuurit tai muut henkilökohtaiset ominaisuudet voivat vaikuttaa uhrin kykyyn ymmärtää hänelle annettua tietoa. Uhrin kielitaito, ikä, kypsyys, älylliset ja emotionaaliset valmiudet, lukutaito sekä mahdollinen psyykinen tai fyysinen haitta olisi myös otettava huomioon, erityisesti jos ymmärrys- ja viestintäongelmat johtuvat jostakin vammasta (rikosuhridirektiivin johdanto-osan kappale 21). Tästä syystä jäsenvaltioiden olisi kehitettävä ja asetettava saataville tehokkaita viestintä- ja tiedotusmenetelmiä. Tietoja voidaan mukauttaa uhrin yksilöllisten tarpeiden ja henkilökohtaisen tilanteen sekä rikoksen luonteen mukaan. Tietojen antamisessa olisi hyödynnettävä erilaisia välineitä. Samoin olisi kiinnitettävä huomiota siihen, että uhri ymmärtää tiedot. Selkokielen käytöstä voi olla tässä apua.

Esimerkkejä viestintäkanavista

Kuten yllä todettiin, EU:n rikosuhridirektiivin mukaan tiedotus olisi toteutettava eri menetelmillä ja välineillä, jotta voidaan tavoittaa mahdollisimman laaja rikoksen uhrien joukko. Mahdollisia tiedotuskanavia on lukuisia, ja ne voidaan jakaa karkeasti **suulliseen, kirjalliseen ja audiovisuaaliseen tietoon**.

Tietoa ja palveluja tarjotaan enenevässä määrin digitaalisin menetelmin. Digitaalisten resurssien esteettömästä saatavuudesta on säädetty julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saatavuudesta 26 päivänä lokakuuta 2016 annetussa Direktiivissä (EU) 2016/2102. Verkkosivut ja mobiilisovellukset olisi suunniteltava niin, että erityisesti vammaiset voivat käyttää niitä esteettömästi. Direktiivin kokonaistavoitteena on laajentaa palvelujen saatavuutta kansalaisten oikeuksien toteutumisen tukemiseksi. Digitaalisen saatavuuden neljä periaatetta ovat käytön havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus (Direktiivi (EU) 2016/2102, johdanto-osan kappaleet 11 ja 37).

Lukuisat jäsenvaltiot ovat toteuttaneet EU:n rikosuhridirektiivin täytäntöönpanon jälkeen rajat ylittäviä hankkeita, joilla on pyritty tuottamaan uhreille asianmukaisia informaatioresursseja. Alla on esitelty kansallisia ja rajat ylittäviä tiedotushankkeita, joilla minkä tahansa jäsenvaltion oikeusviranomaiset voisivat helposti tarjota uhreille tietoa ja edistää heidän oikeuksiensa toteutumista.

Suullisia viestintäkanavia

Juridinen neuvonta/apu

Pitkäjänteinen ja luottamukseen perustuva suhde ammattihenkilön ja uhrin välillä on tärkeää, jotta uhri saisi kokonaiskuvan oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, ymmärtäisi ne ja selviytyisi kuivin jaloin kohtaamisestaan oikeusjärjestelmän kanssa. On tärkeää, että uhri on tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja saa tarvittaessa juridista neuvontaa. Eri toimijoiden roolit olisi myös selitettävä uhrille, ja tälle olisi tehtävä selväksi, onko neuvontakeskus viranomainen vai kansalaisjärjestö. Itseään koskevien päätösten tekeminen itse voi tukea uhrin autonomiaa ja torjua voimattomuuden tunteita (Witkind & Robjant 2018, s. 3, 10–11). Uhri olisi juridisen neuvonnan aikana myös ohjattava muiden tukipalvelujen pariin (katso luku 2).

Hyvä esimerkki uhrien neuvonnasta on Fuenlabradan paikallispoliisin *kunnallinen uhrien avustusjärjestelmä (S.A.V.)* Madridin maakunnassa. S.A.V.:n palvelut ovat ilmaisia kaikille rikoksen uhreille. Sen henkilöstö tekee tiivistä yhteistyötä paikallispoliisin ja muiden paikallisten sidosryhmien kanssa. Uhreille tarjotaan juridista apua kaikissa rikosprosessin vaiheissa, ja he saavat neuvontaa ja tietoa tärkeistä asioista, kuten tuomioistuinkäsittelystä, turvatoimenpiteistä, traumaista ja korvauksista (Berbec ym. 2020, s. 20).

Uhreille olisi tarjottava juridista neuvontaa myös perinteisen rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolella.

Esimerkiksi sukupuoleen perustuvan väkivallan uhriksi joutuneille naispuolisille turvapaikanhakijoille vastaanottokeskus on usein ensimmäinen kosketus viranomaisiin. Tämä antaisi viranomaisille mahdollisuuden havaita rikokset ja ryhtyä toimenpiteisiin. Siksi on erityisen tärkeää, miten henkilökunta reagoi ja toimii. On tärkeää, että kaikki asiaankuuluvat viranomaiset osallistuvat alkuvaiheen neuvontaan ja terveydenhoitohenkilöstö tekee uhrille ensivaiheen terveystarkastuksen. Uhrit tarvitsevat tukea ja neuvontaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta he voisivat auttaa itseään. Kansalaisjärjestöillä on keskeinen rooli väkivallan havaitsemisessa sekä välittömän ja pitkäjänteisen tuen tarjoamisessa naispuolisille turvapaikanhakijoille, jotka ovat joutuneet väkivallan uhriksi. Siksi kansalaisjärjestöillä olisi oltava riittävät resurssit tällaisten erikoistuneiden palvelujen tarjoamiseen ja olisi varmistettava, että auttavilla organisaatioilla on oikeus tarjota tukea ja apua mahdollisille uhreille leireillä tai vastaanottokeskuksissa (Lilja ym. 2020; Lilja 2019).

Puhelinpalvelut

Anonyymia tukea ja tietoa olisi tarjottava puhelimitse eri kielillä. Yleistä uhrineuvontaa olisi tarjottava kellon ympäri vuoden jokaisena päivänä. Myös uhrin sukulaisten ja ystävien olisi saatava neuvontaa anonyymisti ja maksutta. Saksassa on esimerkiksi käytössä *Hilfetelefon – Gewalt gegen Frauen*¹⁴ -puhelinlinja lähisuhdeväkivallan uhreiksi joutuneille naisille, joka tarjoaa

14. Puhelinlinja – väkivalta naisia kohtaan; <https://hilfetelefon.de/>

jatkuvaa puhelinneuvontaa ja ohjaa uhrit tarvittaessa asiaankuuluvien viranomaisten tai palvelujen pariin (Bundesamt für Familie und zivilgesellschaftliche Aufgaben n.d.).

Toinen esimerkki on Bulgarian kansallinen oikeusaputoimisto, joka tarjoaa kansallista oikeusapupuhelinpalvelua vähäosaisille. Kuka tahansa voi saada puhelinpalvelusta ilmaista juridista neuvontaa. Soitto maksaa vain puhelumaksun hinnan. Myös jotkut asianajotoimistot ovat ottaneet käyttöön vastaavia palveluja (Berbec ym. 2020, s. 4).

Tulkkaus

Sujuva kielitaito on keskeinen uhrikeskeisen tuen taito. Siksi palveluissa olisi otettava huomioon kielimuurit ja muut kieliin liittyvät seikat. Monet ulkomaalaiset uhrit eivät puhu tai ymmärrä paikallista kieltä. Siksi kaikissa prosessin vaiheissa olisi oltava mahdollisuus käyttää pätevää tulkkiä, joka tuntee uhrin kulttuurin. Lainvalvontaviranomaisilla, syyttäjillä, uhrien avustuspalvelujen tarjoajilla ja uhrien asianajajilla olisi oltava käytössään lista koulutetuista tulkeista, jotka ovat saatavissa paikalle vaivattomasti ja lyhyellä varoitusaajalla. Tulkkauksen välttämättömyydestä ja siitä aiheutuvasta laillisesta oikeudesta käännoksiin on säädetty oikeudesta tulkkaukseen ja käännoksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annetussa Direktiivissä 2010/64/EU.

Uhrilta olisi kysyttävä, haluaako tämä käyttää tulkkiä, vaikka uhri puhuisi virallista kieltä sujuvasti. Tulkin paikalla oleminen voi aiheuttaa uhrille lisähaasteita, erityisesti kun puhe kääntyy vaikeisiin ja arkaluontoisiin asioihin (Witkin & Robjant 2018, s. 11, 12). On tärkeää käyttää vain koulutettuja tulkkeja (katso kolmas luku).

Kirjallisia viestintäkanavia

Verkkoneuvonta

Verkkoneuvonnan tarjoaminen ei ole sidottu aikaan tai paikkaan. Esimerkiksi saksalainen *Stiftung Opferhilfe Niedersachsen*¹⁵ (Uhrien avustussäätiö) -säätiö tarjoaa tällaista palvelua. Koska uhri pysyy nimettömänä, hänen on helpompaa puhua epämiellyttävistä aiheista. Kysymysten muotoiluun voi käyttää riittävästi aikaa, eikä uhrin tarvitse odottaa henkilökohtaista tapaamista. Parhaassa tapauksessa neuvojat ovat jopa saaneet lisäkoulutusta verkkoneuvonnan antamiseen.

Verkkosivustot

Euroopan komission oikeusasioiden pääosaston yhteisrahoittaman Infovictims -hankkeen yhteydessä kehitettiin rikoksen uhreille suunnattu verkkosivusto. Hankkeen tavoitteena on rikoksen uhreille annettavan tiedon tarkentaminen ja jatkuva päivittäminen. Tätä varten on laadittu verkkosivusto¹⁶, joka tarjoaa kattavasti tietoa rikosprosessista helposti ymmärrettävässä muodossa sekä hyödyllisiä yhteystietoja, lomakkeita ja prosessin osapuolten esittelyjä.

15. <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/nano.cms/online-beratung>

16. <http://www.infovictims.com/com/>

Hankkeessa laadittiin myös selkeä juliste, joka lisää tietoisuutta ja sisältää uhrien oikeuksia koskevaa tietoa. Tiedot räätälöidään jokaisen jäsenvaltion olosuhteiden mukaan ja ovat saatavilla sen virallisella kielellä sekä englanniksi. Verkkosivusto tarjoaa ymmärrettävällä kielellä tietoa rikosprosessista, siihen osallistuvista ihmisistä ja uhrien oikeuksista. Sivusto sisältää lisäksi johdatuksen trauman käsitteeseen ja tietoa kansallisista maksuttomista puhelinpalveluista. Lisäksi sivustolla on listattu tärkeiden yhteyshenkilöiden osoitteita ja yhteystietoja. Verkkosivusto on selkeä ja yksinkertaisesti jäsenneily (Victim Support Europe 2020).

Saksalaisen Weisser Ring (Valkoinen rengas)¹⁷ -avustusjärjestön sivustolla on äänitiedostoja, joilla selitetään puhelinlinjan toiminta uhreille.

Saksan *Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes* (Osavaltioiden ja liittovaltion poliisin rikostorjunta) -viranomaisen verkkosivuilla¹⁸ tarjotaan neuvontaa useissa vaihtoehtoisissa muodoissa, kuten linkejä, puhelinneuvontaa ja opetusvideoita uhrien oikeuksista (katso alla oleva videoita käsittelevä osio).

Kuvamerkkejä käyttämällä (katso alla oleva, lukutaidottomille uhreille tarkoitettuja materiaaleja käsittelevä osio) voidaan tavoittaa vielä laajempi uhrien joukko. Kuvien käyttö on erityisen hyödyllistä lukutaidottomille henkilöille. Lisäksi voidaan tarjota vaihtoehtoisia viestinnän muotoja uhreille, jotka eivät ymmärrä kansallista kirjoitusjärjestelmää (esim. kyrillinen, latinalainen ja arabialainen kirjoitus). Videoista tai ruudunlukijasta voi myös olla apua.

Mobiilisovellukset

Älypuhelinomistajille voidaan tarjota heidän oikeuksiaan ja vaihtoehtojaan koskevaa neuvontaa mobiilisovellusten välityksellä. Yksi maininnan arvoinen esimerkki on Ruotsissa käytössä oleva "domstolsguiden" (tuomioistuinoapas) -sovellus. Sovellus sisältää tietoa oikeussaleista ja prosessin eri osapuolten rooleista sekä videoita, jotka näyttävät, miten oikeuskäsittely etenee. Tuomioistuinten aukioloajat, saapumisohjeet ja yhteystiedot löytyvät sovelluksen tuomioistuinhausta (FRA 2014, s. 2).

Esitteet

Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz (BMJV) (Saksan oikeus- ja kuluttajansuojaministeriö), tarjoaa verkkosivuillaan ilmaiseksi ladattavia tai tilattavia esitteitä. Esitteet on räätälöity eri kohderyhmien tarpeisiin, kuten "Nuoren todistajan opas rikosprosessiin" tai *die Opferfibel* (Perustiedot uhrille)¹⁹, joka sisältää rikoksen uhreille suunnattua tietoa rikosprosessista (Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz 2021).

17. <https://weisser-ring.de/hilfe-fuer-opfer/opfer-telefon>

18. <https://www.polizei-beratung.de/opferinformationen/>

19. https://www.bmjv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Opferfibel.pdf?__blob=publicationFile&v=19

Materiaalit lukutaidottomille uhreille

Rikosoikeusjärjestelmän toimijat ja sidosryhmät voivat kohdata uhreja, jotka ovat kokonaan tai käytännössä lukutaidottomia. Näissä tapauksissa on tärkeää antaa uhrille tietoa ymmärrettävässä muodossa. *Co-creating a counselling method for refugee women GBV victims* (CCM-GBV) -hankkeessa²⁰ kehitetyt kuvalliset esitteet²¹ osoittautuivat hyödylliseksi keinoksi kertoa sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreille heidän oikeuksistaan (Lilja 2019, s. 51–52). Menetelmä voitaisiin ottaa käyttöön hyvänä käytäntönä uhrien oikeuksista tiedottamiseen rikosprosessin aikana.

Audiovisuaaliset menetelmät

Audiovisuaaliset välineet ovat nykyään yleisimpiä ja suosituimpia tiedonhankinnan välineitä, erityisesti nuorten keskuudessa. Uudet teknologiat antavat uusia mahdollisuuksia uhrien tavoittamiseen. Siksi on tärkeää käyttää näitä välineitä tietoisuuden ja uhrien osallistumisen lisäämiseen (Victim Support Europe 2020).

Videot

Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes -viranomaisen verkkosivustolla on esittelyvideoita, joissa kerrotaan uhriksi joutumisen riskeistä sekä rikosilmoituksen tekemisen ja rikosprosessin vaiheista ja annetaan yksityiskohtaista tietoa uhrien oikeuksista (Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes, ei julkistusaikaa).

Kuurojen rikoksen uhrien tiedottaminen

Itävaltalaisen *Weisser Ring* (Valkoinen rengas) -tukijärjestön julkaiseman, rikoksen uhreille suunnatun perehdytysvideon²² ymmärrettävyyttä on lisätty kuvilla ja tulkkauksella viittomakieleen. Videolla annetaan myös tietoa jatkotuen saannista.

20. <https://www.solwodi.de/seite/492994/eu-project-rec-ccm-gbv.html>

21. <https://www.solwodi.de/seite/353264/eu-projekt-rec-ccm-gbv.html>

22. <https://www.youtube.com/watch?v=ptrHz7W6tz4>

4. Psyykkisen trauman käsitteen määrittely

Tämä luku käsittelee psyykkisen trauman osa-alueita. Se on tarkoitettu auttamaan rikosoikeusjärjestelmän henkilöstöä ymmärtämään, kuinka traumaattiselle tapahtumalle altistuminen voi vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn. Luvussa ei käsitellä psyykkisiä traumoja tyhjentävästi, vaan keskitytään niiden keskeisiin elementteihin, jotka ovat tämän julkaisun aihepiirin kannalta merkityksellisiä.

Psyykkisen trauman käsite

Psyykkisen trauman käsite on varsin monimutkainen, eikä ole olemassa vakiomääritelmää, joka kattaisi sen kaikki ilmenemismuodot. Trauman yleisin määritelmä on yksilön kokemus, lyhyt- tai pitkäkestoinen poikkeuksellisen järkyttävä tilanne, joka ylittää henkilön sietokyvyn ja voi joskus aiheuttaa tiedostamatontakin käyttäytymistä. Traumatisoiviin tapahtumiin liittyy usein vallan väärinkäyttöä, avuttomuutta, luottamuksen pettäminen, hämmennystä, kipua ja/tai jonkin erittäin tärkeän asian tai henkilön menetys.

Saksalaiset psykologit Fischer ja Riedesser (1999) kuvailevat psyykkistä traumaa seuraavasti: “voimakas ristiriidan kokemus uhkaavien ulkopuolisten tekijöiden ja yksilön sietokyvyn välillä, johon liittyy avuttomuuden ja hylkäämisen tunteita, ja jonka seurauksena ihmisen kuva itsestään ja maailmasta muuttuu jyrkästi ja pitkäkestoisesti”.

Psyykkinen trauma voi aiheutua altistumisesta yksittäiselle tapahtumalle, useille tapahtumille tai pitkäkestoiselle, toistuvalla tapahtumalla. Traumaattisen tapahtuman todennäköiset vaikutukset riippuvat useista tekijöistä, kuten yksilöllisistä, suhteisiin liittyvistä, sosiaalisista ja tilannesidonnaisista muuttujista, jotka edistävät traumatisoitumista. Joillakin yksilöillä on merkittäviä suojaavia tekijöitä, jotka parantavat heidän kykyään sietää traumoja. He voivat alkaa toipua traumasta nopeasti, ja normaali toimintakyky saattaa palautua muutamassa kuukaudessa ilman varsinaisia hoitotoimenpiteitä. Toiset taas kokevat syvää ahdistusta ja toipumisvaikeuksia, jotka johtavat kroonisiin mielenterveyden häiriöihin. Siksi jos kaksi henkilöä altistuu samalle stressitekijälle tai tilanteelle, joka aiheuttaa useimmissa ihmisissä traumatisoitumista, toinen heistä voi traumatisoitua vakavasti ja toinen selvitä vahingoittumatta.

*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM 5)*²³ -käsikirjan mukaan kroonisille mielenterveyden häiriöille altistavia tekijöitä ovat muun muassa aiemmat mielenterveyden ongelmat, traumaattisen tapahtuman vakavuus, lapsuudessa koetut vastoinkäymiset, geneettiset ja fysiologiset tekijät, sosiaalisen tuen puute ja elämän stressitekijät.

23. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM 5)* on normatiivinen käsikirja, jota kliinikot ja psykiatrit käyttävät psykiatristen sairauksien diagnosointiin. Amerikan psykiatriayhdistyksen (APA) julkaisema DSM 5 kattaa kaikki aikuisten ja lasten mielenterveyden häiriöiden kategoriat.

Traumaattiset tapahtumat ja tilanteet

Traumaattinen tapahtuma määritellään odottamattomaksi tapahtumaksi, joka aiheuttaa vakavan loukkaantumisen tai kuoleman vaaran itselle tai muille ja aiheuttaa voimakasta stressiä.

Traumaattisilla tapahtumilla voi olla tiettyjä yhdistäviä tekijöitä, mutta niiden emotionaalinen vaikutus yksilöön vaihtelee, joten tapahtuman olosuhteiden ja henkilön altistumisen luonteen selvittäminen on keskeisen tärkeää. Fischer ja Riedesser (1999) esittävät, että “dialektisessa näkemyksessä tilanteen käsitteestä situationaaliset tekijät ovat aina yhteydessä elävään ja toimivaan subjettiin”.

DSM 5 listaa joitakin tekijöitä, jotka tekevät tapahtumasta traumaattisen yli kuusivuotiaille ihmisille:

- Altistuminen kuolemanvaaralle tai sillä uhkaaminen.
- Vakava loukkaantuminen.
- Seksuaalinen väkivalta.
- Edellä mainittujen tapahtumien todistaminen.
- Perheenjäsenen tai läheisen ystävän kokemista traumaattisista tapahtumista kuuleminen. Perheenjäsenen tai läheisen ystävän kuolema tai kuolemanvaara on traumaattinen vain, jos se on tapaturmainen tai väkivaltainen.
- Toistuva tai äärimmäinen altistuminen traumaattisten tapahtumien ahdistaville yksityiskohdille (esim. ihmisten jäännöksiä keräävä ensiapuhenkilöstö; lasten hyväksikäytön yksityiskohdille toistuvasti altistuvat poliisit) [APA, 2103].

Trauman vaikutukset

Kun ihminen altistuu traumaattiselle tapahtumalle, aivojen puolustusjärjestelmä aktivoituu ja käynnistää stressireaktion, joka muuttaa mielen ja ruumiin normaalia toimintaa. Traumaattisista tapahtumista selvinneiden henkilöiden välittömät reaktiot ovat varsin monimuotoisia, ja niihin vaikuttavat muun muassa traumaattisen tapahtuman luonne ja merkitys, luonnollisen tuen ja parantavien tekijöiden saatavuus, edeltävä ja senhetkinen stressi, uhrin ja hänen perheensä selviytymis- ja elämänhallintataidot sekä laajemman yhteisön reaktiot. Vaikka reaktioiden vakavuus vaihtelee, kaikkein voimakkaimmatkin oireet ovat luonnollisia reaktioita, joilla mieli pyrkii hallitsemaan traumaa, eivätkä siis merkkejä mielenterveyden häiriöistä.

Traumaattisen tapahtuman aiheuttama vamma on monitahoinen reaktioiden yhdistelmä, joka vaikuttaa ihmisen psyyken fyysisiin, emotionaalisiin, kognitiivisiin ja behavioraalisiin osaluueisiin. Useimmat reaktiot ovat normaaleja vastauksia traumaan, vaikka niiden kokeminen voikin olla ahdistavaa. Tällaiset reaktiot eivät välttämättä ole mielisairauden tai mielenterveyden häiriön merkkejä. Traumaperäinen stressihäiriö koostuu tiettyjen oireiden ja kriteerien joukosta.

1. Fyysinen taso. Yleisiä fyysisiä oireita ovat: kohonnut vireystila (liioitellut ja välittömät reaktiot tavallisiin ärsykkeisiin; kohonnut vireystila voi joskus aiheuttaa ylireagoitua turvallisiin tilanteisiin, jotka henkilö kokee vaarallisiksi), turtumus (fyysinen tai psyykinen), somaattiset oireet (emotionaalisen ahdistuksen ilmeneminen ruumiillisina oireina tai toimintahäiriöinä), unihäiriöt, vapina, itkuisuus, painon putoamiseen johtava ruokahaluttomuus, väsymys tai uupumus sekä neurovegetatiiviset oireet: palpitaatiot, sydämen tiheälyöntisyys, liikkahikoilu, kalpeus ja immuunijärjestelmän heikentyminen (henkilö on tavallista alttiimpi sairauksille); reaktiot voivat olla kaoottisia ja komplisoituneita: katatonia, tokkura, motoriset häiriöt, sulkijalihaksen kontrollin menetys jne.

Trauman neurobiologia

Trauman vaikutuksia aivoihin tutkitaan yhä enemmän. Neurokuvantamisen alalla viime vuosikymmenenä tapahtuneen edistyksen ansiosta tutkijat voivat entistä paremmin dokumentoida ja selvittää traumoja kokeneiden henkilöiden rakenteellista, biokemiallista ja toiminnallista tilaa. Tällä hetkellä tiedetään, että traumalle altistuminen laukaisee (neuro)biologisten muutosten ja stressireaktioiden ryöpyn: muutoksia limbisen järjestelmän toiminnassa, hypotalamus-aivolisäke-lisämunuaiskuori-akselin toiminnan muutoksia ja kortisolitasojen vaihtelua sekä neurotransmittereihin liittyviä vireyden ja endogeenisten opioidijärjestelmien sääntelyn häiriöitä. Näiden aivojen rakenteellisten ja fysiologisten muutosten ajatellaan vaikuttavan muistiin, oppimiseen, affektien säätelyyn, sosiaaliseen kehitykseen ja jopa moraaliseen kehitykseen.

Kun yksilö kokee traumaattisen tapahtuman tai äärimmäistä pelkoa, hänen manteliumakkeensa (aivojen uhkien havaitsemisesta vastaava osa) aktivoituu. Se reagoi käskemällä useita vartalon järjestelmiä valmistautumaan puolustukseen. Sympaattinen hermosto aktivoituu ja vapauttaa adrenaliinia, noradrenaliinia ja stressihormoneja, jotka valmistavat kehon *taistele* (puolustus) tai *pakene* (juoksemaan) -reaktioon. Jos nämä reaktiot eivät ole mahdollisia tai ovat vain osittain mahdollisia, se käynnistää muita neurokemiallisia prosesseja ja keho voi *lamaantua* (luhistuminen, tajunnan menetys, täydellinen disorientaatio), *alistua* (ystävystyminen/alistuminen) tai *jähmettyä* (kehon väliaikainen turtuminen/liikuntakyvyttömyys). Samalla etuotsalohkon kuoren (päätösten ja valintojen tekemiseen liittyvä aivojen osa, joka vastaa rationaalisesta ajattelusta, toiminnan suunnittelusta, tärkeiden tietojen muistamisesta jne.) toiminta heikkenee, jolloin henkilön kyky tehdä päätöksiä (kuten pyytää apua) vähenee tai loppuu kokonaan [katso Pole (2007); Metzger, Gilbertson (2005)].

Traumaattiset tapahtumat ylikuormittavat aivojen kyvyn käsitellä informaatiota, ja siksi *“muistot tallentuvat eri tavalla traumaattisen tapahtuman aikana. Aivot eivät tallenna muistoja kronologisessa järjestyksessä, muistiin jää aukkoja ja se, mihin aivojen ”pelkovirtapiirit” keskittyivät hyökkäyksen aikana, jää toisarvoisia yksityiskohtia todennäköisemmin muistiin. Uhrilla voi esimerkiksi muistaa hyökkääjän partaveden tuoksun erittäin selvästi, mutta ei lainkaan sitä, miltä huone näytti. Kontekstuaalinen tieto (esim. huoneen sisustus) ja kronologinen tieto (esim. missä järjestyksessä seksuaaliset teot tapahtuivat) tallentuvat usein huonosti. Tämäkään ei ole uhrin tietoinen valinta*

siitä, mihin keskittyä tai mitä painaa mieleensä hyökkäyksen aikana; se on yleinen aivoihin kohdistuva vaikutus, kun "pelkovirtapiirin" henkiinjäämisreaktio aktivoituu" [Jim Hopper, 2015].

2. Emotionaalinen taso. Trauma on yksilöllinen kokemus, joten emotionaaliset reaktiot siihen voivat vaihdella suuresti, ja ihmisen ominaisuuksilla ja historialla on niihin merkittävä vaikutus. Reaktiot painottuvat kahteen ääripäähän: henkilö tuntee joko liikaa (lamaantuu) tai liian vähän (turtuu). Emotionaalisen turtumisen funktio on estää tunteiden vyöry, jota ihminen ei kestäisi. Sen vastakohta on "tunnemyrsky", jossa ihminen lamaantuu esimerkiksi pelon, kauhun, ahdistusten, fobioiden, masennuksen, epätoivon, toivottomuuden, avuttomuuden, melankolian, katumuksen, yksinäisyyden, surun, suuttumuksen, vihan, syyllisyyden, paheksunnan, epäonnistumisen ja eksistentiaalisen tyhjyyden tunteista. Hän voi kokea tunteiden jakautumista ja tunteiden säätely, hallinta ja kontrollointi voi olla vaikeaa.

3. Kognitiivinen taso. Traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa kognitiivisiin verkostoihin, jotka käsittelevät havaintoihin ja merkitykseen liittyviä tietoja ja käynnistävät tavoitteiden saavuttamiseen tähtäävää toimintaa, ja aiheuttaa niissä muutoksia.

Yleisin vaikutus on ajatusten ja muistojen tunkeutuminen mieleen: traumaan liittyvien ajatusten ja muistojen varoittamaton ja vastentahtoinen kokeminen — takaumat (traumaattisen tapahtuman eläminen uudelleen, kuin se tapahtuisi oikeasti), muistot, painajaiset (edistävät trauman integroitumista henkilön persoonallisuuteen), märehtiminen, syyttely, katastrofoivat ajatukset, unohtelu, torjuminen, kieltäminen, kivun tunteen katoaminen, depersonalisaatio, epätodellisuuden tunne, halkominen, itsetuhoiset ajatukset. Nämä mieleen tunkeutuvat ajatukset ja muistot voivat laukaista voimakkaita emotionaalisia ja behavioraalisia reaktioita, aivan kuin traumaattinen tapahtuma tapahtuisi uudelleen nykyhetkessä. Ajatukset ja muistot voivat tulla tulvimalla ja häiritä toimintakykyä.

Trauma kyseenalaistaa ihmisen perustavanlaatuiset, mutta sanoittamattomat uskomukset maailmasta ja itsestään (eli uskomusjärjestelmät), jotka mahdollistavat terveen toimintakyvyn. Tärkeimpiä uskomuksia on, että maailma on oikeudenmukainen, hyvä ja ennakoitava, ja ihminen itse on siinä pystyvä ja arvokas. Tämän uskomusjärjestelmän ensisijainen funktio on antaa yksilölle tarkoituksen tunnetta, itsetuntoa ja haavoittumattomuuden illuusio.

Murskattujen uskomusten teorian (Janoff-Bulman 1992) mukaan ihminen ei enää näe maailmaa hyvänä ja ennakoitavana tai itseään pystyväenä ja haavoittumattomana, kun hän on kokenut tapahtuman, joka vahingoittaa hänen uskomusjärjestelmänsä. Tästä seuraava puolustuskyvytön, kauhistuttava ja hämmentävä tietoisuus ihmisen omasta haavoittuvuudesta aiheuttaa ahdistusta ja psykologisia reaktioita.

Trauman jälkeen henkilöllä voi olla virheellisiä käsityksiä nykyhetken tapahtumista, omasta vastuustaan trauman aiheuttaneessa tilanteessa (joko oman vastuun liioittelu ja itsesyytökset tai kaiken vastuun tai osallisuuden kieltäminen), ja hän voi antaa traumaattiselle tapahtumalle virheellisiä syitä ja selityksiä.

Tämän julkaisun kannalta olennainen kognitiivinen vääristymä on "idealisointi", eli rikoksenteikijän käyttäytymisen rationalisointi, idealisointi tai oikeuttaminen, erityisesti jos tekijä on uhrille emotionaalisesti merkittävä henkilö tai tämän huoltaja.

4. Behavioraalinen taso. Ihmiset voivat pyrkiä hallitsemaan traumaattisen kokemuksen ahdistavia piirteitä esimerkiksi välttelemällä, itselääkinnällä (esim. alkoholin väärinkäyttö), pakonomaisella käyttäytymisellä (esim. ylensyönti), ottamalla riskejä ja/tai vahingoittamalla itseään. Uhri voi myös käyttäytyä arvaamattomasti tai luopua harrastuksistaan ja sosiaalisista kontakteista. Toiset voivat pyrkiä hallitsemaan kokemuksiaan käyttäytymällä aggressiivisesti tai elämällä trauman osa-alueita alitajuisesti uudelleen (trauman uhrin elävät uudelleen ja rekonstruoivat traumaa nykyisessä elämässään voittaakseen sen ja parantuakseen).

Traumareaktioiden vaiheet

Ihmisen reaktiot kriisiin tai traumaattiseen kokemukseen voivat muuttua ajan mittaan. Gerald Caplan (1964) kuvasi ensimmäisenä kriisireaktion päävaiheet. Myöhemmät teoriat perustuvat Caplanin työhön, ja ovat käytännössä rajoittuneet hänen kuvaamiensa vaiheiden uudelleen muotoiluun [katso Lindemann, 1944; Herman, 1997; Yassen & Harvey, 1998]. Useimmat tutkijat jakavat kriisireaktiot neljään eri vaiheeseen:

Vaihe 1. Shokki. Tässä vaiheessa ihminen kohtaa ongelman, joka uhkaa hänen tasapainoaan. Lieventääkseen ahdistustaan (pelkoa) ihminen reagoi uhkaan ja kasvavan jännityksen tunteisiin erinäisillä puolustusmekanismeilla, kuten kompensatiolla (ponnistelemalla enemmän), rationalisoinnilla (järkeily) ja kieltämisellä. Ajan ja tilan hahmottaminen muuttuu, ja ihminen kokee uusia aistimuksia, kuten näkökentän supistuminen, epätodellisuuden tunne ja depersonalisaatio. Jos ihmisen selviytymismekanismit toimivat, hän ei ajaudu kriisiin; jos ne eivät toimi (ovat tehottomia), on seurauksena kriisi.

Vaihe 2. Eskaloituminen. Jos ongelma jatkuu ja tavanomaiset puolustusreaktiot eivät toimi, ahdistus yltyy vakavaksi ja tekee ihmisen olon äärimmäisen tukalaksi. Hän alkaa menettää elämänhallintaansa, ja hänellä on vaikeuksia ajatella, nukkua ja toimia. Ihminen pyrkii ratkaisemaan ongelman ja palauttamaan emotionaalisen tasapainon yrityksen ja erehdyksen kautta.

Vaihe 3. Aktiivinen kriisi. Tässä vaiheessa ihmisen sisäiset voimavarat ja tuet eivät enää riitä. Hänen keskittymiskykynsä heikkenee, hän märehtii ("jankuttaa" ongelmastaan) ja miettii, mitä hän on tullut tehneeksi tai miten hän olisi voinut välttää trauman. Hänen käytöksensä on impulsiivista ja tuloksetonta. Suhteet muihin ihmisiin kärsivät; ihminen ajattelee vain, miten muut voisivat auttaa hänen ongelmansa ratkaisemisessa. Ihmisestä tuntuu, että hän on menettämässä järkensä, ja se pelottaa häntä.

Vaihe 4. Persoonallisuuden disorganisoituminen. Jos ongelma ei ratkea vaan jatkuu eivätkä uudet selviytymisstrategiat auta, ahdistus voi kasvaa sietämättömäksi ja johtaa ihmisen psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn romahdukseen. Siihen voi liittyä vakavaa disorganisaatiota, sekavuutta, masennusta tai itsensä vahingoittamista, ja se voi johtaa jopa itsemurhaan.

Vaikka muut tutkijat ovat esittäneet hieman erilaisia vaiheita, konsensus on, että kriisit ovat kestoltaan rajallisia — niillä on alku, keskivaihe ja loppu — ja varhainen puuttuminen voi tasapainottaa tilanteen ja palauttaa kriisiä edeltäneen tilan.

Traumaperäiset psyykkiset häiriöt

Traumat voivat aiheuttaa erilaisia reaktioita aina normaaleista (kuten yllä on kuvattu) reaktioista oireisiin, jotka vaativat traumaperäisen mielenterveyden häiriön diagnoosin. Trauman kokeminen ei aiheuta useimmille ihmisille pitkäkestoista toimintakyvyttömyyttä, mutta joillakin oireet ovat vakavampia ja pitkäkestoisempia. Yleisimmät (ja tämän toimintasuunnitelman kannalta olennaiset) traumaan liittyvät diagnoosit ovat: akuutti stressioireyhtymä (ASD), traumaperäinen stressioireyhtymä (PTSD), komplisoitunut traumaperäinen stressioireyhtymä ja sekundaarinen traumaperäinen stressi / sijaistraumatisoituminen (kahta viimeksi mainittua ei ole virallisesti määritelty mielenterveyden häiriöiksi).

Akuutti stressioireyhtymä (ASD) on mielenterveyden häiriö, joka seuraa välittömästi traumaattisen tapahtuman jälkeen. Se on normaali reaktio stressiin. Sen keskeinen piirre on ominaisten oireiden ilmeneminen traumaattiselle tapahtumalle altistumisen jälkeen. Oireet jatkuvat kolmesta päivästä neljään viikkoon ja voivat aiheuttaa merkittävää stressiä. Useimmat ASD:stä kärsivät ihmiset eivät kärsi enempää haittaa, eikä heille kehity PTSD:tä. Eräät oireet ovat PTSD:lle ja ASD:lle yhteisiä, ja hoitamaton ASD on mahdollisesti PTSD:lle altistava tekijä. Yhteisiä oireita ovat mieleen tunkeutuvat ajatukset ja muistot, negatiivinen mieliala, dissosiaatio, välttely ja ylivireys [APA, 2013].

Traumaperäinen stressioireyhtymä (PTSD) on krooninen, patologinen reaktio traumaattisiin tapahtumiin. Sille ovat ominaisia mieleen tunkeutuvat muistot (painajaiset, takauumat), ahdistuneisuus, negatiiviset kognitiot ja mieliala, ja toisinaan dissosiaatio ym. oireet, jotka voivat olla ajan mittaan hyvinkin lamaannuttavia. PTSD-diagnoosi edellyttää, että häiriö on jatkunut yli kuukauden traumaattisen tapahtuman jälkeen, mutta joillakin ihmisillä oireet alkavat vasta kuukausien tai jopa vuosien kuluttua itse tapahtumasta. Jotkut saavat vain vähäisiä oireita traumaattisen tapahtuman jälkeen, mutta ajautuvat kriisiin myöhemmin elämässä. Trauman oireet voivat ilmetä äkillisesti ja ilman alkuperäisen trauman tietoista muistamista tai ilmeistä laukaisevaa tekijää [APA, 2013].

Komplisoitunut traumaperäinen stressioireyhtymä. Useita traumoja, pitkittyneitä ja toistuvia lapsuuden traumoja tai toistuvia traumoja merkittävässä ihmissuhteissa kokeneiden ihmisten reaktioilla traumaihin on eräitä ominaisia piirteitä (Herman, 1992). Tätä ainutlaatuista reaktioiden yhdistelmää nimitetään komplisoituneeksi traumaperäiseksi stressioireyhtymäksi, eikä DSM-5 tunnista sitä diagnoosina. Teoreettisissa keskusteluissa ja tutkimuksessa on kuitenkin alettu tunnistaa samankaltaisuuksia ja eroja PTSD:n ja komplisoituneen traumaperäisen stressioireyhtymän oireiden välillä.

Sijaistraumatisoituminen ja toissijainen traumaattinen stressi tarkoittavat välillistä traumatisoitumista, kun ihmiset altistuvat vaikeille tai häiritseville kuville ja kertomuksille epäsuorasti. Pearlman ja Saakvitne (1995) kehittivät sijaistraumatisoitumisen käsitteen kuvaamaan merkittävää maailmankäsityksen muutosta, joka tapahtuu traumojen uhreja hoitavissa ammattihenkilöissä. Oireet ovat usein PTSD:n kaltaisia. Korkean stressin aloilla työskentelevät ammattihenkilöt, jotka altistuvat työssään traumoille (lasten hyväksikäyttöä tutkivat poliisit, syyttäjät, tuomarit, terapeutit, terveydenhuollon ammattilaiset, löytöeläin keskustusten työntekijät ja monet muut), voivat kärsiä sijaistraumatisoitumisesta, mutta sitä voi esiintyä myös muilla ihmisillä, joihin heidän kuulemansa kertomukset vaikuttavat syvästi.

Asianmukaisen hoidon ja tuen avulla trauman jälkeen voi tapahtua myös positiivisia psyykkisiä muutoksia. Ihmiset voivat hyväksyä vaikeutensa ja alkaa nähdä itsensä selviytyjinä eikä ikävien kokemusten uhreina. Tällaisia positiivisia vaikutuksia voivat olla esimerkiksi resilienssin kasvu, tehokkaiden selviytymiskeinojen kehittyminen ja minäpystyvyyden tunne. Trauma voi aikaansaada joissakin ihmisissä myös henkistä kasvua. Kokemus voi esimerkiksi vahvistaa ihmissuhteita tai antaa niille uutta merkitystä ja/tai hengellistä tarkoitusta, ja ihminen voi alkaa arvostaa elämää syvällisemmin.

5. Traumasensitiivinen viestintä

Edellisessä luvussa kuvattiin traumojen vaikutuksia rikoksen uhreihin. Traumainformoitu lähestymistapa on uhrien kohtelussa välttämätöntä uudelleentraumatisoitumisen välttämiseksi. Traumainformoitu lähestymistapa tarkoittaa, että traumojen yleisyys tiedostetaan, niiden vaikutukset rikoksen uhreihin tunnetaan ja rikosoikeusjärjestelmän viranomaiset ja sidosryhmät tietävät, kuinka traumatisoituneiden uhrien kanssa on toimittava. Traumainformoitua lähestymistapaa olisi noudatettava koko rikosprosessin ajan, tutkinnasta oikeuden päätökseen asti (OVC 2020; Haskell & Randall 2019, s. 25). Lähestymistavan toteuttaminen edellyttää traumainformoitua viestintää ja käyttäytymistä. Tässä luvussa esitetään ensin kuulemistekniikoita ja annetaan käytännön esimerkkejä traumasensitiivisistä kysymyksistä. Luvun loppuosassa annetaan ohjeita uhrien traumasensitiiviseen kohteluun.

Traumainformoidut kuulemistekniikat

Psyykkisiä traumoja ja niiden vaikutusta ihmisen muistiin koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että jos uhria kuullaan stressiä aiheuttavalla tavalla — esim. kuulustelija ei osoita myötätuntoa, keskeyttää uhrin kertomuksen tai epäilee uhrin lausuntoja — uhrin eivät usein pysty kertomaan tärkeitä tietoja kokemastaan rikoksesta. Siksi traumainformoitu viestintä pyrkii tukemaan uhrin välitöntä ja pitkän tähtäimen emotionaalista terveyttä tunnustamalla uhrin trauman ja luomalla näin hyvän pohjan onnistuneelle kuulemiselle. On keskeisen tärkeää, että uhrin annetaan hallita viestinnän kulkua ja kokemaansa rikosta koskevaa kertomusta (Haskell & Randall 2019, s. 23; Human Rights Watch 2013, s. 7).

Uhreja kuullaan rikosprosessin kaikissa vaiheissa: ensin poliisien ja syyttäjien kuulusteluissa ja sen jälkeen oikeudessa. Jokaisessa vaiheessa on tärkeää ymmärtää, että kuuleminen ei koskaan ole kertaluontoinen tapahtuma. Yleensä tarvitaan ensimmäinen kuuleminen, jatko kuulemisia ja loppukuuleminen. Kuuleminen on suositeltavaa jäsentää PEACE-mallin mukaan, joka kertoo tiivistetysti, kuinka kuulemisen kussakin vaiheessa on edettävä: valmisteluvaihe, kuulemisen aloittaminen, kuulemisen päättäminen jne. (katso liite 1). Alla on esitetty seikkoja, jotka kuulustelijoiden olisi pidettävä mielessä ensimmäisessä kuulemisessa, jatko kuulemisissa ja loppukuulemisissa:

- 1. Ensimmäinen kuuleminen:** Kuulemiset olisi järjestettävä ilman aiheetonta viivästystä. Kuulemisten määrä olisi pidettävä minimissä, ja kuulustelijoiden olisi oltava koulutettuja ammattilaisia (EU:n rikosuhridirektiivin 20 artikla ja 23 artikla, 2 kohta). Vaikka rikosprosessin vaatimukset voivat edellyttää toisenlaista lähestymistapaa, traumainformoidussa kuulemisprosessissa **ensimmäinen kuuleminen**, esim. poliisin toimesta, olisi pidettävä lyhyenä. Toisin sanoen alustavassa kuulemisessa olisi kirjattava

vain rajatusti tietoa. Tässä yhteydessä on tärkeää arvioida, mitä tietoja tarvitaan välittömästi, ja minkä tietojen hankkiminen voi odottaa. Ensimmäisessä kuulemisessa olisi keskityttävä uhrin turvallisuuteen ja terveyteen liittyviin kysymyksiin ja kerättävä vain sen verran tietoa, kuin on tarpeen rikoksen tunnusmerkistön toteamiseksi, mahdollisten todistajien ja epäiltyjen selvittämiseksi, todisteiden määrittämiseksi ja hankkimiseksi sekä seuraavista vaiheista päättämiseksi. On erittäin tärkeää, että kuulustelija esittäytyy, kertoo ammattinsa ja selittää roolinsa käsillä olevassa tilanteessa. Kuulemisen aikana olisi varattava riittävästi aikaa siihen, että uhrille selitetään juridiset menettelyt ja niiden keskeisten sidosryhmien ja oikeusalan toimijoiden roolit, joiden kanssa uhri on tekemisissä juridisen prosessin eri vaiheissa. Mitä paremmin uhri on valmistautunut asian eri vaiheisiin, sitä mukavamaksi hän tuntee olonsa ja sitä paremmin hän osaa kertoa kokemuksestaan.

2. Jatkokuulemiset: Toinen kuuleminen olisi pidettävä aikaisintaan kahden kunnan yön jälkeen, jotta uhrin muisti ehtii jäsentää ja välittää rikollista tekoa koskevat tiedot. Uhrien seuraavissa kuulemisissa olisi keskityttävä keskeisiin yksityiskohtiin, jotka uhrin muistavat tässä vaiheessa todennäköisemmin ja paremmin.

3. Loppukuuleminen: Loppukuuleminen olisi pidettävä jäsenetysti ja hyvissä ajoin. Kuulemisessa on tärkeää tarkastaa uhrin kertomus tekemällä yhteenveto uhrin kertomista keskeisistä seikoista uhrin omin sanoin ja antaa hänen korjata mahdolliset virheet. On myös osoittautunut hyväksi käytännöksi antaa uhrille lopuksi mahdollisuus esittää kysymyksiä. Uhreilta olisi myös kysyttävä, oliko kuulemisprosessi heistä asianmukainen, ymmärsivätkö he sen täysin ja kokivatko he joitakin ongelmia, joista he haluaisivat keskustella. Pyri lopettamaan kuuleminen positiivisesti, esimerkiksi kehumalla uhrin vahvuutta ja rohkeutta puhua ikävistä kokemuksistaan ja osallistua rikosprosessiin (Haskell & Randall 2019, s. 26-29; Berbec ym. 2017, s. 28–29; IOM 2018, s. 41; Human Rights Watch 2013, s. 11).

Traumaattisten kokemusten kuvaileminen laukaisee lähes aina traumaoireita. Tähän ei ole helppoa ratkaisua, mutta kuulustelijoiden on tärkeää käyttää traumasensitiivisiä kuulemistekniikoita, jotka pyrkivät varmistamaan, että uhrin kertomus on mahdollisimman tarkka eikä johdattelemalla saatu.²⁴ Tavanomaisia kuulustelutekniikoita, kuten uhrin pyytäminen toistamaan kertomuksensa eri kohdista alkaen (esim. rikoksen kulun selostaminen takaperin), johdattelevien kysymysten esittäminen, kertomusten koettelu jne., olisi vältettävä. Jos kuulustelija ei ymmärrä uhrin puhumaa kieltä hyvin, on tärkeää hankkia pätevä tulkki, joka on saanut traumainformoidun tulkkauksen koulutusta (katso kolmas luku) (IOM 2018, s. 40; Haskell & Randall 2019, s. 25; Berbec ym. 2017, s. 29). Kysymykset olisi pidettävä lyhyinä ja yksinkertaisina ja teknistä kieltä vältettävä. Kysymykset olisi esitettävä yksi kerrallaan. Kuulustelijoiden olisi käytettävä neljäntyyppisiä kysymyksiä. Kuulemisessa olisi esitettävä suurimmaksi osaksi kahden ensimmäisen tyyppin kysymyksiä (IOM 2018; Haskell & Randall 2019; Witkin & Robjant 2018):

²⁴ "Johdateltuna uhri antaa sellaisia vastauksia, joita hän kuvittelee kuulustelijan haluavan kuulla. Johdattelua olisi vältettävä kaikissa tilanteissa" (IOM 2018, s. 40).

1. Avoimet kysymykset: Kuulustelijan olisi aina annettava uhrin kertoa, mitä hän on kokenut, eikä vain sitä, mitä hän muistaa tai ei muista. Traumat sekä tapahtuman aistijäljet ja toissijaiset yksityiskohdat voivat nekin olla vakuuttavaa todistusaineistoa. Tämän tyyppiset kysymykset antavat uhrin kertoa rikoksesta vapaasti ilman kuulustelijan johdattelua. Esimerkkejä avoimista kysymyksistä:

- Voisitko kertoa minulle lisää siitä, kun...?
- Voisitko kertoa minulle tuosta vähän lisää?
- Muistatko mitään muuta (siitä tilanteesta)?

2. Tarkentavat kysymykset: Tämän tyyppiset kysymykset koskevat yksittäisiä tapahtumia, ja niillä pyritään hankkimaan lisätietoa epäselvyyksien selvittämiseksi. Tarkat kysymykset alkavat yleensä sanoilla missä, mitä, milloin, kuka tai miksi. Esimerkkejä tarkentavista kysymyksistä:

- Mitä osaisit kertoa minulle kokemuksestasi? / Mitä muistat siitä (kaikilla kuudella aistillasi)? / Mitä et pysty unohtamaan?
- Mistä haluaisit aloittaa?
- Miten reagoit tähän kokemukseen? / Mitä muistat tunteneesi ruumiissasi tai mielessäsi?

 Miksi-alkuiset kysymykset olisi muotoiltava tarkoin, koska ne voivat vaikuttaa syytteleviltä. Esimerkiksi: "Miksi et paennut, kun sinulla oli mahdollisuus?" Sopivia vaihtoehtoja tälle kysymykselle olisivat esim. "Mikä esti sinua pakenemasta?" tai "Estikö jokin sinua lähtemästä pois?" (IOM 2018, s. 40).

3. Suljetut kysymykset: Jos avoimilla tai tarkentavilla kysymyksillä ei saada todistusaineistoksi kelpaavia tietoja tai selvyttä tiettyyn asiaan, on suositeltavaa käyttää suljettuja kysymyksiä, joihin uhri vastaa "kyllä" tai "ei". Suljettujen kysymysten esittäminen voi olla riskialtista, koska uhrille voi tulla kiusaus arvata vastaus kysymysten johdattelemana. Esimerkki suljetusta kysymyksestä olisi "Onko sinulle tehty seksuaalista väkivaltaa?"

4. Johdattelevat kysymykset: Tällaisia kysymyksiä olisi käytettävä vasta viimeisenä keinona, koska ne voivat johdatella uhrin ja/tai saada hänet muistamaan tapahtuman väärin. Esimerkkejä johdattelevista kysymyksistä: "Hän vei kaikki rahasi, eikö vienytkin?" Riskiä voidaan lieventää esittämällä kysymykset esimerkiksi seuraavassa muodossa: "Satuttiko hän sinua missään vaiheessa?" tai "Mitä muistat kuullesesi?"

Tarkistuslista 1 sisältää yhteenvedon eräistä muista viestinnän osa-alueista, jotka olisi otettava huomioon uhrien kuulemisessa.²⁵

²⁵ Haskell & Randall 2019; Berbec ym. 2017; IOM 2018; Human Rights Watch 2013.

Tarkistuslista 1 – traumainformoidun viestinnän mahdollistaminen

1. Tarjoa uhrille rauhallinen, johdonmukainen ja viihtyisä ympäristö:

Järjestä kuulusteluhuoneeseen pieniä mukavuuksia, kuten juotavaa ja nenäliinoja. Järjestä tarvittaessa myös lastenhoito.

2. Käytä kuuntelemisen perustaitoja: Vältä keskeyttämästä uhrin kertomusta, koska se voi haitata muistojen palautumista. Anna uhrin kertoa tarinansa loppuun ja kuuntele tarkasti, mitä hänellä on sanottavana (katso liite 2).

3. Ole läsnä: Rikoksen uhrin kärsivät usein toistuvista rikosta koskevista muistoista. Tällöin on tärkeää palauttaa heidät nykyhetkeen. Kuulustelijan kannattaa opetella tätä varten joitakin ankkurointiharjoituksia (katso liite 3).

4. Älä koskaan poistu kuulusteluhuoneesta kertomatta miksi kuulustelija poistuu huoneesta ja mitä seuraavaksi tapahtuu.

5. Pidä taukoja: Jos uhri joutuu tunteidensa valtaan kuulemisen aikana, pidä tauko ja/tai harkitse kuulemisen lopettamista suunniteltua aikaisemmin.

6. Huolehdi siitä, että uhria kuulee aina sama henkilö: Kuulustelijoiden jatkuvaa vaihtumista olisi vältettävä, koska uhrin kertomuksen kertominen yhä uudelleen eri ihmisille voi aiheuttaa uudelleentraumatisoitumista.

7. Vältä uhria syyllistäviä ilmaisuja: Kysymyksiä ja oletuksia kuten “Miksi sinä...?” olisi vältettävä.

Traumainformoidut työtavat

Asiantuntijoiden asenne uhria kohtaan voi aiheuttaa uudelleentraumatisoitumista, jos se lähettää uhriksi joutumisen kokemusta syventäviä ja uhrin depersonalisaatiota vahvistavia signaaleja. Siksi rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden olisi ehdottomasti omaksuttava traumainformoitu asenne.²⁶ Traumainformoitua työtettä voi edistää esimerkiksi noudattamalla seuraavia periaatteita:²⁷

- 1. Älä aiheuta vahinkoa:** Tämän eettisen periaatteen olisi ohjattava kaikkea kuulemiseen liittyvää toimintaa. Kaikenlaisen vahingon aiheuttamista olisi vältettävä esim. välttämällä tarpeettomia kuulemisia tutkinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Tarpeettomia uhrin yksityiselämää koskevia kysymyksiä on myös vältettävä (rikosuhridirektiivin 23 artiklan 3 kohdan c alakohta).
- 2. Ole kunnioittava ja kärsivällinen:** Kuulustelijoiden olisi tiedostettava, että kertominen on prosessi eikä kertaluonteinen tapahtuma. Pelko siitä, että heitä ei uskota, aiheuttaa uhreille usein huomattavan esteen kokemuksistaan kertomiselle (esim. seksuaalisen väkivallan tapauksessa). Siksi kuulustelijoiden on aina kuunneltava uhrin kertomusta kunnioittavasti ja kärsivällisesti.

26. RC 2019, s. 89. 27

27. IOM 2018; Rosell ym. 2018; Berbec ym. 2017; Haskell & Randall 2019; Human Rights Watch 2013

3. Osoita empatiaa: Kuulustelijan on hallittava sosiaaliset perustaidot uhrin rauhoittamiseksi ja voimaannuttamiseksi, jotta tämä pystyy antamaan tarkemman, yhtenäisemmän, johdonmukaisemman ja vakuuttavamman kertomuksen. Tämä on osa kuulemisen vaatimaa emotionaalista kompetenssia. Emotionaalisesti osaava kuulustelija esimerkiksi kuuntelee uhria, sietää kuulla hänen kertomuksensa vaikeatkin osuudet, ja on valmis uskomaan, että hänen tarinansa on totta jne. Vältä kehonkieltä, ilmeitä tai kommentteja, jotka voisivat antaa kuvan, että pidät uhrin kokemuksia järkyttävinä tai kuvottavina. On mahdollista olla yhtä aikaa empaattinen ja puolueeton.

4. Ole sukupuolisensitiivinen: Kysy rikosprosessin alussa, tuntuisiko uhrista mukavammalta puhua samaa sukupuolta olevan viranomaisen (kuten poliisi, oikeusavustaja jne) kanssa. Sukupuolta tärkeämpää on kuitenkin se, että kuulustelija on saanut traumasensitiivisen kohtaamisen koulutusta. Kaikkien rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden olisi oltava tietoisia naisten ja tyttöjen erityisistä tarpeista ja huolenaiheista sekä kunnioitettava niitä.

5. Ota kuultavan ikä huomioon: On tärkeää käyttää uhrin iän mukaista kieltä. Lapsiystävällisistä välineistä, kuten piirustusvälineistä tai leluista, joilla lapsi voi esittää kokemansa rikoksen, voi myös olla apua. Kuulusteluhuoneen olisi oltava rauhallinen ja hiljainen, sopivan värinen, riittävän valoisa jne.

6. Kulttuuriosaaminen: Kulttuurin huomioon ottaminen on tärkeää, jos uhri on ulkomaalainen tai kuuluu kulttuuriseen, etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön. Rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden olisi oltava tietoisia kulttuurin vaikutuksesta traumatisoitumiseen ja siihen, mitä rikoksen uhrina oleminen merkitsee uhrille itselleen. Toimijoiden on tärkeää ymmärtää, että yksilöt tekevät rikoksia, eivät kulttuurit, ja hankkia perustiedot uhrin lähtömaasta (esim. uskonnonharjoitus, sukupuolten tasa-arvo jne.). Käytä tarvittaessa tulkkeja ja kulttuuritulkkeja (katso liite 4).

6. Traumakoulutuksen järjestäminen rikosoikeuden ammattilaisille

Useimmilla rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisilla on oikeustieteellinen tai vastaava tutkinto. Oikeustieteen ammattilaisten ei lähtökohtaisesti ajatella tarvitsevan traumatietoisuutta. Rikosoikeuden ammattilaisilla olisi kuitenkin hyvä olla perustiedot aiheesta, koska trauma vaikuttaa rikosoikeuden prosesseihin, ymmärrettiin niitä tai ei. Traumakoulutus antaisi rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisille käytännön taitoja traumatisoituneiden uhrien kohtaamiseen. Aidosti traumainformoitu rikosoikeusjärjestelmä edellyttää lisäksi, että ammattihenkilöt saavat tukea näiden uusien taitojen käyttämiseen ja organisaation prosessit tukevat traumainformoituja työtapoja. Tiellä voi olla monia haasteita, jotka johtuvat esimerkiksi lainsäädännöstä ja menettelyistä, rikosoikeusjärjestelmän syvään juurtuneista työ- ja viestintätavoista, organisaation arvoista ja johtamisesta sekä resurssien puutteesta. Näitä aiheita käsitellään tämän toimintasuunnitelman muissa luvuissa.

Tässä luvussa esitetään mallikoulutussuunnitelma, jonka moduulien pohjalta voi järjestää yksi- tai kaksipäiväisen traumakoulutuksen rikosoikeuden ammattilaisille. Kouluttajien tulisi olla traumoihin erikoistuneita asiantuntijoita, jotka voivat tarvittaessa syventää koulutuksenaiheita. Lisäksi koska lainsäädäntö, prosessit, organisaatiot ja ammattilaisten roolit ovat eri maissa erilaisia, koulutussuunnitelmaan perustuvaa koulutusta tulee muokata koulutettavan kohderyhmän mukaan. Traumakoulutus olisi sisällytettävä rikosoikeuden ammattilaisten kansallisiin koulutusohjelmiin systemaattisesti, jotta traumaosaamista voidaan lisätä läpi koko rikosoikeusjärjestelmän.

Koulutuksen suunnittelu

Tässä osiossa käsitellään sitä, miten järjestää kiinnostava ja motivoiva oppimiskokemus. Sitä varten on mietittävä, keitä koulutettavat ovat ja kuinka voitaisiin suunnitella oppimiskokemus, joka palvelee eri oppimistyyliä ja kehittää koulutettavien taitoja. Koska koulutus on siirtynyt suureksi osaksi verkkoon, tässä osiossa annetaan myös joitakin vinkkejä verkkokoulutuksen järjestämiseen. Tämä osio pohjautuu pitkälti Julie Dirksenin teokseen Design for How People Learn (2020) ja Harvardin yliopiston Derek Bok Center for Teaching and Learning -keskuksen tarjoamiin verkkomateriaaleihin.²⁸

Tunne koulutettavasi: Tarvitset jotain taustatietoja koulutettavista, jotta voit suunnitella hyvän koulutuksen. Sitä varten on selvitettävä vähintään seuraavat asiat: 1) Mitä koulutettavat haluavat? 2) Mikä on heidän tämänhetkisen osaamisensa taso? ja 3) Kuinka he mieluiten omaksuvat uusia asioita? Näihin kysymyksiin voi etsiä vastauksia esim. tekemällä

28. <https://bokcenter.harvard.edu/online-resources>

ennen koulutusta tarvearviokyselyn. Kysely voi sisältää taustakysymyksiä, kuten: Kuinka pitkään olet ollut alalla? Miten hyvin tunnet traumatematiikkaa? Oletko suorittanut aiheesta kursseja aikaisemmin? Kysy lisäksi koulutettavien omista tarpeista: Miksi haluat oppia traumasta? Mitä haasteita sinulla on ollut traumatisoituneiden henkilöiden kohtaamisessa ja mitä haluaisit oppia aiheesta? Nämä kysymykset antavat tietoa koulutettaviesi käytännön haasteista. Lisäksi kysymysten “miksi ja mitä” pohdiskelu voi kasvattaa koulutettavien oppimismotivaatiota. Voit myös kysyä, mitä oppimismenetelmiä koulutettavat toivovat (esim. luentoja, videoita tai case-harjoituksia), jotta voit muokata koulutussuunnitelmaa kunkin ryhmän mieltymysten mukaan.

Muutama sana aikuisoppimisesta: Tutkimusten mukaan aikuiset oppivat parhaiten silloin, kun heillä on siihen sisäinen motivaatio. Siksi aikuisen oppijan on tiedettävä, mitä hän oppimisesta hyötyy. Tiedot olisi esitettävä tavalla, joka auttaa koulutettavia ymmärtämään, miksi ne ovat oleellisia juuri heille. Aikuisoppijoilla on myös taipumus käyttää olemassa olevia kokemuksiaan uuden oppimiseen. Voit tukea tätä taipumusta tarjoamalla koulutettavillesi ahaa-elämyksiä, jotka yhdistävät aiheen heidän aiempiin tietoihinsa. Aikuisoppijat myös ratkaisevat ongelmia mielellään, ja tapausesimerkkien tai pulmien käyttö tehostaa oppimista. Lisäksi aikuisoppijat haluavat itse hallita oppimistaan. Päätös traumakoulutukseen osallistumisesta on tietenkin jo itsessään oman oppimisen hallintaa. Jos kurssi kuitenkin on koulutettaville pakollinen, voit antaa heille edes jonkinlaista hallinnan tunnetta kysymällä heidän mieltymyksiään ja tarpeitaan ennen koulutuksen alkua.

Koulutusta suunnitellessasi pidä mielessä laajalti käytetty oppimisen teoria, joka jakaa oppijat neljään päätyyppiin: visuaalisiin, auditivisiin ja kinesteettisiin oppijoihin sekä parhaiten lukemalla ja kirjoittamalla oppiviin. Jokaiselle oppijatyypille on oma parhaiten soveltuva opetusmenetelmänsä. Visuaaliset oppijat tarvitsevat kuvallisia esityksiä (kaavioita, kuvia, videoita), auditiviset oppijat oppivat parhaiten kuuntelemalla ja toistamalla kuulemansa, kun taas kinesteettiset oppijat haluavat päästä tekemään käsillään. Yritä ottaa kaikki oppimistyylit huomioon.

Suunnittele koulutuksen vaikeusaste sopivaksi. Materiaali ei saisi olla niin helppoa, että koulutettavat tylsistyvät, muttei niin vaikeakaan, että heidän on hankala keskittyä. Oppimisen ei pidä olla “jatkuva puurtamista”, jossa oppijoille syötetään koko ajan uutta tietoa. Tällöin he eivät kykene omaksumaan oppimaansa. Muista suunnitella koulutukseen ahaa-elämyksiä, jotka saavat koulutettavat tuntemaan, että palaset loksahtavat paikalleen tai että sisällössä on jotakin heille tuttua, johon he voivat samastua. Toisto on tärkeää. Sisällytä koulutukseen käsiteltäviä aiheita yhteen vetäviä kertauksia, muistinvirkistyskysymyksiä, keskustelun aiheita, tietovisoja jne. Tieto jää paremmin koulutettavien mieleen, kun he joutuvat muistelemaan äskettäin oppimaansa.

Uudet taidot vaativat harjoitusta, ennen kuin oppija todella hallitsee ne. Esimerkiksi taitoa “traumojen huomioon ottaminen kuulusteluissa” ei opita vain luentoja kuuntelemalla. Koulutettavat tarvitsevat esimerkkejä ja mahdollisuuksia soveltaa oppimaansa käytäntöön. He voivat esimerkiksi seurata kokeneen kuulustelijan pitämää kuulustelua ja harjoitella sen jälkeen itse esim. kuulustelemalla muita koulutettavia harjoituksessa, josta ryhmä ja opettaja antavat palautetta. Jätä koulutusohjelman tapaamisten väliin aikaa, jotta koulutettavat ehtivät omaksua uuden tiedon ja mahdollisesti kokeilla uusia taitojaan ennen seuraavaa sessiota. Tämä suositus on otettu huomioon myös alla olevassa koulutussuunnitelmassa.

Ennakkoharjoitus: Kehota koulutettavia aloittamaan oppimisprosessinsa tekemällä ennakkotehtävä ennen ensimmäistä tapaamistanne. Yksi mahdollisuus on pyytää koulutettavia kirjoittamaan lyhyitä tapauskuvauksia tilanteista, joissa he ovat kohdanneet traumatisoituneita henkilöitä. Minkälaiset tilanteet olivat heistä haastavia? Mitä ratkaisuja he kehittivät? Miksi ratkaisu toimi heidän mielestään? Mitä sellaista tietoa tai taitoa heiltä mielestään puuttui, josta olisi voinut olla apua näiden tilanteiden ratkaisemisessa? Voit pyytää koulutettavia pohtimaan asiaa ja kirjoittamaan siitä oman oppimisprosessinsa tueksi. Tai voit pyytää heitä jakamaan kirjoituksensa sinun kanssasi, jotta voit heidän luvullaan käyttää niitä esimerkkeinä koulutuksessa (erityisesti moduuleissa 2 ja 3).

Luo turvallinen tila koulutusta varten: Koulutuksen aikaisista keskusteluista tulee monipuolisempia ja syvällisempiä, jos kaikilla on turvallinen olo puhua. Traumakoulutuksessa myös käsitellään aiheita, jotka herättävät erilaisia tunteita. Koulutus voi jopa laukaista tiedostamattomia traumoja joissakin koulutettavissa. Pyri siis luomaan koulutettaville turvallinen tila. Voit ehdottaa ryhmälle koulutuksen alussa kurssin yhteisiä sääntöjä, tai voitte sopia niistä yhdessä. Varaa myös koulutuksen alkuun aikaa esittelyille. Myös hyvät ”jäätä rikkovat” kysymykset voivat parhaimmillaan tapauksessa kasvattaa oppimismotivaatiota. Kysy koulutettavilta esimerkiksi miksi traumakoulutus on heille tärkeää, miksi he haluavat oppia lisää traumaista tai miten traumat liittyvät heidän jokapäiväiseen työhönsä.²⁹

Mallikoulutussuunnitelma

Tässä osiossa esitetään traumakoulutuksen mallikoulutussuunnitelma rikosoikeuden ammattilaisille. Opetussuunnitelman sisältö perustuu suurelta osin **Helsingin Diakonissalaitoksen Psykotraumatologian keskuksen** asiantuntemukseen.³⁰

Malliovetussuunnitelma koostuu kuudesta moduulista, joista jokaisessa on:

1. määritelty oppimistavoite,
2. lyhyt kuvaus käsiteltävistä aiheista,
3. koulutusmenetelmien kuvaus ja ehdotus moduulin muokkaamisesta eri kohderyhmille, eripituisiksi sekä verkko- ja lähiopetukseen, ja
4. lisäresursseja koulutuksen valmistelun tueksi.

Opetussuunnitelma on suunniteltu toteutettavaksi ideaalitalanteessa kahden lähiopetuspäivän kokonaisuutena. Kurssilla on hyvä olla kaksi erillistä koulutuspäivää, jotta koulutettavat voivat ensimmäisen tapaamisen jälkeen pohdiskella oppimaansa ja parhaassa tapauksessa harjoitella uusia taitojaan ennen toista tapaamista. Opetussuunnitelman jakaminen kahdelle päivälle jättää enemmän tilaa myös aiheiden syventävälle käsittelylle, keskustelulle ja

29. <https://whatisessential.org/resources>

30. <https://www.hdl.fi/tukea-ja-toimintaa/maahanmuuttajille/psykotraumatologian-keskus/>

hyvien käytäntöjen jakamiselle. Opetussuunnitelma voidaan myös toteuttaa lyhyempänä, yksipäiväisenä versiona. Lisäksi on suositeltavaa pitää kurssin jälkeen lyhyt jatkotapaaminen traumataitojen käyttöönoton tehostamiseksi. Lähiopetus soveltuu paremmin vuorovaikutukseen ja vertaistukiverkostojen rakentamiseen, mutta myös hyvin suunniteltu verkkokoulutuksella voidaan saavuttaa koulutuksen tavoitteet.

Kouluttajan tulee olla trauma-asiantuntija, joka osaa antaa syventävää tietoa koulutussuunnitelman aiheista, kertoa käytännön esimerkkejä ja vastata ryhmän kysymyksiin. Joistakin aiheista voi olla tarpeen konsultoida rikos- tai prosessioikeuden asiantuntijaa. Vertaiskouluttaja kuten syyttäjä tai julkinen oikeusavustaja, jolla on traumainformoitu työote, on hyvä vaihtoehto kurssin kouluttajaksi. Vertaiskouluttajan etuna on, että hän ymmärtää koulutettavien työn käytännön haasteita.

MODUULI 1: Mitä trauma on?

Oppimistavoite: Moduulin jälkeen koulutettavat tietävät, mitä traumalla tarkoitetaan ja mitkä ovat trauman yleisimpiä oireita sekä ymmärtävät, että eri ihmiset reagoivat traumaattisiin tapahtumiin eri tavoilla.

Käsiteltävät aiheet:

- Määrittele trauma kansallisesti käytössä olevan diagnostiikan pohjalta. Katso myös lisämateriaalit alla.
- Ihmiset reagoivat eri tavoilla samankaltaisiin traumaattisiin tapahtumiin. Kaikki mahdollisesti traumaattiselle tapahtumalle altistuvat eivät traumatisoidu psyykkisesti. Keskustelkaa suojaavista tekijöistä, riskitekijöistä ja yksilöiden resilienssistä.
- Tee ero yksittäisen traumaattisen tapahtuman, kuten rikoksen, aiheuttaman akuutin stressireaktion ja toistuvien traumatisoivien olosuhteiden, kuten lähisuhdeväkivallan, insestin, kiusaamisen tai ihmiskaupan välille.
- Kerro ryhmälle, että akuutti trauma on väliaikainen tila, joka kestää muutamasta tunnista useaan päivään, mutta se on silti vakava häiriö. Kuvaile sen oireita, kuten dissosiativisia oireita, eläviä muistikuvia traumaattisesta tapahtumasta, traumaattiseen tapahtumaan liittyvien ärsykkeiden välttelyä ja jatkuvaa ylivireyden tilaa. Oireisiin voi sisältyä myös osittainen tai täydellinen muistinmenetyt.
- Kerro, että ihmiset voivat reagoida traumaan eri tavoin ja useimpien oireet väistyvät ajan mittaan. Jos oireet jatkuvat, diagnoosina voi olla traumaperäinen stressioireyhtymä eli PTSD. Voit havainnollistaa traumojen esiintyvyyttä kansallisilla tilastoilla.

- Kerro PTSD:n oireista. Mieti, mitä rikosoikeuden ammattilaisen on olennaista tietää PTSD:stä. Anna esimerkkejä PTSD:stä kärsivän ihmisen mahdollisista reaktioista esim. rikosilmoitusta tehdessä tai oikeudessa todistaessa.
- Kerro ryhmälle, että kaikista trauman muodoista lapsena koettu hyväksikäyttö aiheuttaa eniten komplikaatioita ja pitkäkestoisia vaikutuksia, koska se tapahtuu psyykkisen kehityksen herkimmissä ja kriittisimmässä vaiheissa. Selitä, miksi näin on. Lapsena koettu hyväksikäyttö on myös riskitekijä hyväksikäytön tai rikoksen uhriksi joutumiselle aikuisena.
- Jos ihminen ei saa tukea ja hoivaa, hän oppii useimmiten reagoimaan hyväksikäyttöön ja uhkailuun mekaanisella sopeutumisella ja passiivisella alistumisella. Tämä on yleinen mekanismi esim. hyväksikäytetyillä lapsilla ja lähisuhdeväkivallan uhreilla. Jos väkivalta on toistuvaa ja säälimätöntä, traumatisoitunut henkilö altistuu jatkuville psyykkisille sääntelyhäiriöille, kuten äärimmäisille yli- tai alivireystiloille. Nämä reaktiot usein vakiintuvat.
- Kerro ryhmälle, että yllä mainitun johdosta uhrien voi olla hyvin vaikea toimia tilanteissa, joissa heidän voisi kohtuudella odottaa tekevän jotakin. Traumatisoitunut ihminen voi kyetä reagoimaan vain välittömään vaaraan. Alistuva käyttäytyminen on joissakin tilanteissa paras eloonjäämisen tae. Automaattinen, kyselemätön ja ajattelematon rikosentekijän totteleminen on tehokas eloonjäämisstrategia. Pyydä koulutettavia pohtimaan seuraavia kysymyksiä: Tunnistavatko he tämän reaktion joistakin tapauksista, joiden selvittämiseen he ovat osallistuneet? Näkevätkö he ristiriitaa yllä kuvatun kaltaisella toiminnalla, suhteessa joidenkin rikosten tunnusmerkistöön? (Esim. suostumus raiskaustapauksissa, lähisuhdeväkivalta ja väkivallalle alistuminen).
- Ota puheeksi ylisukupolvisen trauman käsite, eli lyhyesti sanottuna trauman psyykkisten vaikutusten siirtyminen sukupolvelta toiselle. Ylisukupolviset traumat voivat vaikuttaa siihen, miten ihmiset mieltävät traumoja, käsittelevät niitä ja selviytyvät niistä.
- Huomauta, että muiden ihmisten reaktiot traumaattisiin tapahtumiin voivat itsessään olla traumatisoivia. Tutkimustiedon mukaan uhrien piittaamaton kohtelu rikosoikeusjärjestelmässä voi olla uudelleentraumatisoivaa. Tähän aiheeseen palataan tulevissa moduuleissa.
- Pyydä koulutettavia pohtimaan viiden minuutin ajan, mikä opituista asioista oli heidän mielestään tärkein. Pyydä heitä jakamaan ajatuksensa pareittain tai ryhmässä. Kerratkaa moduulin aiheet joko tämän parityöskentelyn pohjalta tai kertaamalla traumatyyppit sekä painota, että ihmiset reagoivat traumoihin eri tavoin ja heidän oireensa voivat vaihdella laajalti, eivätkä kaikki saa oireita lainkaan. Muistuta, että ammattihenkilöiden itsensä toiminta voi uudelleentraumatisoida tai tukea uhria, ja että tähän aiheeseen palataan tulevissa sessioissa.
- Päätä moduuli myönteisesti, esim. kertomalla, että akuutista traumasta ja PTSD:stä kärsiviä ihmisiä voidaan auttaa. Kerro onnistuneista traumahoidoista joko oman kokemuksesi tai tutkimustulosten pohjalta.

Koulutusmenetelmät: Trauma-asiantuntijan pitämä luento. Tapaamisen voi aloittaa pyytämällä koulutettavia täyttämään kyselyn, jonka väittämät liittyvät koulutuksen tämän sessionaiheisiin. Kyselyn tavoitteena voi olla koulutettavien tietotason kartoittaminen (väittämät voi lisätä myös koulutuksen taustakyselyyn), jolloin se antaa hyödyllistä tietoa koulutuksen suunnittelua varten. Väittämällä voi myös virkistää koulutettavien muistia ja/tai esitellä joitakin traumoihin liittyviä harhaluuloja, joista voidaan sitten keskustella yhdessä.

Mahdollisia väittämiä ovat esim.

- Kaikki traumaattiset tapahtumat aiheuttavat trauman (oikein/väärin)
- Kaikki reagoivat traumaattisiin tapahtumiin samalla tavalla (oikein/väärin)
- Lapsuudessa koetuilla traumaattisilla tapahtumilla voi olla aivoihin pitkäkestoisempi vaikutus kuin aikuisena koetuilla (oikein/väärin)

VINKKI VERKKOKOULUTUKSEEN: Monissa verkko-oppimistyökaluissa voi tehdä tietovisoja tai kyselyjä valmiiksi ennen koulutustapahtumaa. Tämä voi olla hyvä tapa kerätä tietoa koulutettavilta, ja koko ryhmän vastaukset on helppo jakaa yhdellä klikkauksella. Voit myös verrata ryhmän ennen ja jälkeen koulutuksen antamia vastauksia yhdessä ryhmän kanssa.

Muunnelmat: Tämän teoriaosuuden pituutta voi vaihdella sen mukaan, pidetäänkö koulutus yksi- vai kaksipäiväisenä sekä koulutettavien pohjatietojen mukaan. Jos käytävissä on vain rajallisesti aikaa, voit nauhoittaa teoriaosuudet ja pyytää koulutettavia katsomaan nauhoituksen ennen yhteistä tapaamista. Jos koulutustapahtuma on kaksipäiväinen, voit harkita esim. joidenkin toistuvien traumatisoivien olosuhteiden, kuten lähisuhdeväkivallan, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai ihmiskaupan yksityiskohtaisempaa käsittelyä (kysy tarvearviossa koulutettavilta, mitkä aiheet ovat heille olennaisimpia).

Jatkolukemista: Bryant, RA. Post-traumatic stress disorder: a state-of-the-art review of evidence and challenges. World Psychiatry. 2019 Oct; 18(3), s. 259-269. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31496089/>

MODUULI 2: Trauman ilmenemismuodot

Oppimistavoite: Koulutettavilla on tämän moduulin jälkeen konkreettisempi käsitys trauman ilmenemisestä ihmisen käyttäytymisessä, ihmisen muistin toiminnasta ja siitä, kuinka traumat voivat vaikuttaa muistamisen prosesseihin. Koulutettavat oppivat, mitkä tekijät voivat laukaista traumoja ja miksi ne voivat olla olennaisia rikosprosessin kannalta.

Moduulissa käsiteltävät aiheet:

- Traumaattisen tapahtuman aiheuttamat psyykkiset ja fyysiset reaktiot ovat "normaaleja reaktioita epänormaaliin tilanteeseen". Trauma voi yliherkistää mielen hälytysjärjestelmän, jolloin uhaksi koetut (ulkoiset tai sisäiset) ärsykkeet voivat laukaista eloonjäämismekanismit, vaikka todellinen uhka on jo ohi. Nämä reaktiot voivat olla erittäin pelottavia ja hämmentäviä. Kerro ryhmälle, mitä "sietoikkuna" tarkoittaa. Ylivireys tai passiivisuus. Selitä käsitteet esim. infograafien avulla.
- Selitä ryhmälle taistele-pakene-jähmety-reaktio. Havainnollista reaktioita kuvalla tai lyhyellä videolla (ks. lisämateriaalit). Pyydä koulutettavia pohtimaan, kuinka rikosoikeusjärjestelmä tulkitsee esimerkiksi sellaisia tilanteita, joissa uhri jähmettyy raiskauksen tai pahoinpitelyn yrityksen aikana. Onko tämä tulkinta uhrin käyttäytymisestä traumainformoitu? Tuleeko heille mieleen muita esimerkkejä?
- Huomauta, että rikosoikeusprosessi nojaa vahvasti muistiin. Selitä ryhmälle muistin toiminnan perusteet. Selitä: muistojen mieleen painaminen, varastointi ja mieleen palautus.
- Selitä implisiittisten ja eksplisiittisten muistojen välinen ero. Havainnollista eroa yksinkertaisilla esimerkeillä. Kerro, kuinka trauma voi vaikuttaa implisiittisiin ja eksplisiittisiin muistoihin. Havainnollista asiaa kuvilla tai lyhyillä videoilla. Jos aika riittää, pyydä koulutettavia keksimään joko työhönsä tai arkielämänsä liittyviä esimerkkejä implisiittisistä ja eksplisiittisistä muistoista.
- Selitä traumatakaumat. Anna esimerkkejä. Aiheesta on saatavilla runsaasti videoita ja esimerkkejä verkossa. Kerro, että traumatakaumat voivat aiheuttaa pitkittyneitä pelon, ahdistuneisuuden ja avuttomuuden tunteita. Kokemukselle on ominaista tunne siitä, ettei ihminen pysty hallitsemaan mieltään ja kehoaan, kun voimakkaat ja epämiellyttävät muistot, kuvat, tunteet ja aistimukset voivat laukaista traumatakauman minä hetkenä hyvänsä.
- Kerro, ettei traumatakauman laukaisevien tekijöiden välttäminen ole aina mahdollista. Ammattihenkilön läsnäolo, uhrille esitetty kysymys, muistot, jotka pyydät uhria palauttamaan mieleensä tai jokin oikeussalin yksityiskohta voi laukaista takauman. Traumatisoituneet henkilöt voivat oppia tunnistamaan laukaisevia tekijöitä ja oppia tekniikoita näiden tekijöiden tai niiden aiheuttamien reaktioiden hallitsemiseen. Voit kertoa ryhmälle joitakin perustekniikoita, jotka voivat auttaa ihmisiä selviytymään traumatakauman laukaisevista tekijöistä.
- Selitä dissosiaation käsite ja mahdollisesti esimerkkejä.
- Trauman herättämät tunteet voivat olla sekavia ja hämmentäviä. Myös uhrin trauman jälkeen kokemat toissijaiset tunteet voivat olla lamaannuttavan voimakkaita, ja ne voivat vaikuttaa uhrin käyttäytymiseen ja psyykeen monin tavoin.

- Häpeä on yleismaailmallinen ja sosiaalinen tunne. Häpeän tunne syntyy, kun henkilö kokee rikkoneensa sosiaalisia tai kulttuurisia normeja tai odotuksia. Häpeä aiheuttaa välttelyä ja vetäytymistä, ja se voi rajoittaa sosiaalisia suhteita. Häpeä vaikeuttaa traumaattisten muistojen integroimista ihmisen identiteettiin ja elämäntarinaa, mikä voi muodostaa esteen parantumiselle.
- Väkivallan ja erityisesti seksuaalisen väkivallan uhrin tuntevat usein häpeää kärsimästään kohtelusta. Häpeä estää usein uhria puhumasta väkivallasta tai lähtemästä pois väkivaltaisesta tilanteesta. Häpeän tunteet voimistuvat, jos uhrin perhe tai yhteisö syyllistää tai jopa stigmatisoi uhria, tai jos rikosoikeusjärjestelmän toimijat kohtelevat uhria piittaamattomasti, kuten eivät usko hänen kertomusta tapahtumista.
- Kerro itseinhon, henkisen saastumisen ja "fyysisen saastumisen" tunteista ja oireista. Muistuta siitä, että ammattilaisen olisi viestittävä tavalla, joka kertoo uhrille, ettei tämä inhota ammattilaista.
- Väkivallan ja erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön ja lähisuhdeväkivallan uhrin kärsivät myös usein itsesyytöksistä. Itsesyytökset ovat tietyn oman käyttäytymisen negatiivista arviointia. Uhri ajattelee "tehneensä jotakin kamalaa". Se eroaa häpeästä, joka saa ihmisen ajattelemaan, että hän on "hirveä ihminen".
- Traumaattinen tapahtuma voi myös uhata ihmisen uskomusjärjestelmää. Arvaamatta ja satunnaisesti koettu järkyttävä tapahtuma voi murskata uskomusjärjestelmän. Haavoittumattomuuden illuusio katoaa, ja ihminen menettää hallinnan tunteen.
- Kertaus: Trauman vaikutus automaattisiin eloonjäämisreaktioihin, muistiin, tunteisiin, uskomuksiin ja toimintakykyyn. Toista vielä lopuksi, että Ihmiset reagoivat eri tavoilla samankaltaisiin kokemuksiin ja tähän vaikuttavat myös heidän muut elämäkokemuksensa ja -tilanteensa. Kaikki eivät saa psyykkisiä oireita traumaattisen tapahtuman jälkeen. Ihmisillä on myös erilaisia selviytymiskeinoja.

Koulutusmenetelmät: Trauma-asiantuntijan pitämä luento, jossa teoriaa myös havainnollistetaan esimerkeillä, infografiikalla ja lyhyillä videoilla. Tässä moduulissa käsiteltävät asiat voivat olla psyykkisesti kuormittavia. On hyvä ajatus lopettaa tapaaminen henkisellä puhdistautumisharjoituksella, joka toimii samalla siltana moduuliin 6.

Jatkolukemista:

Katso oman maasi käypä hoito -suositukset. Englanninkielisestä kirjallisuudesta katso The National Institute for Clinical Excellence Guideline for recognising, assessing and treating post-traumatic stress disorder in children, young people and adults. <https://www.nice.org.uk/guidance/ng116> ja Clinical Practice Guideline for the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in Adults <https://www.apa.org/ptsd-guideline>

Verkossa on monia videoita, jotka esittelevät muistin toimintaa ja trauman vaikutuksia ihmisen muistiin. Katso esimerkiksi tämä erinomainen video: <https://www.youtube.com/watch?v=4-tcKYx24aA>

Hyvä infografiikka trauman vaikutuksista muistiin: <https://s3.amazonaws.com/nicabm-stealthseminar/Trauma2017/img/co/NICABM-InfoG-memory-systems.jpg>

MODUULI 3: Kuinka traumat näkyvät rikosoikeusprosessissa?

Oppimistavoite: Moduulin jälkeen koulutettavat ymmärtävät trauman näkökulmasta, miksi rikoksen voi reagoida tai käyttäytyä tietyllä tavalla, vaikka se vaikeuttaa tai vaikuttaa negatiivisesti rikosprosessin etenemiseen.

Moduulissa käsiteltävät aiheet:

- *Uhrin haluttomuus tai kyvyttömyys puhua traumaattisista tapahtumista*, mukaan lukien haluttomuus tehdä rikosilmoitusta. Selitys trauman näkökulmasta: pitkään jatkuneen hyväksikäytön uhrin osaavat ajatella vain välitöntä selviytymistä; heillä on vaikeuksia suunnitella tulevaisuutta; heidän aikakäsityksensä kapenee; heidän toimintakykynsä on rajallinen; heillä on vaikeuksia muistaa tapahtumia; implisiittiset vs. eksplisiittiset muistot; vaikeuksia sanoittaa tapahtumia; syyllisyyden ja häpeän tunteita; puolustusmekanismit; rikoksenteijän suojeleminen; kyvyttömyys erottaa olennainen epäolennaisesta; kuulustelijan kanssa puhuminen tuntuu pelottavalta tai epämiellyttävältä. Anna esimerkkejä edellä mainituista ilmiöistä.
- *Uhri jähmettyy tai kokee dissosiaation kuulemisen aikana eikä kykene puhumaan tai vastaamaan kysymyksiin*. Selitykset trauman näkökulmasta (esim. traumatakaumat.). Miten häntä voisi auttaa tilanteessa? Kerro joitakin omaan kokemukseesi perustuvia esimerkkejä siitä, mitä voi tapahtua, mistä he voivat havaita uhrin voivan huonosti ja miten häntä voi auttaa siinä tilanteessa.
- *Kyvyttömyys kertoa johdonmukainen, yksityiskohtainen, kronologinen kertomus rikosoikeusprosessin edellyttämällä tavalla ja/tai kertomuksen muuttuminen prosessin aikana*. Uhria voidaan myös pitää epäluotettavana, jos hän muuttaa kertomustaan prosessin aikana. Trauman näkökulmasta nämä reaktiot ovat ymmärrettäviä: traumaattiset muistot ovat erilaisia kuin tavalliset muistot. Muistojen palauttaminen implisiittisistä muistoista eksplisiittisiksi muuttaa myös niitä. Muistot voivat sekoittua, traumatisoitunut henkilö ei ehkä kykene erottamaan olennaisia asioita epäolennaisista ja muistamisen yrittäminen voi aiheuttaa ei-toivottuja tai tuskallisia reaktioita, joten henkilö voi tietoisesti tai epätietoisesti yrittää olla muistamatta tapahtumia.); häpeä; syyllisyys.
- *Todisteiden uskottavuus liitetään todistajan/uhrin uskottavuuteen*. Rikosoikeusjärjestelmän ammattilaisilla voi olla taustakäsitys "ideaaliuhrista", johon sisältyy oletuksia siitä,

kuinka ihmiset reagoivat tiettyihin tapahtumiin. Jos uhri ei reagoi stereotyyppisellä tavalla, vaan on esim. alistuva tai passiivinen tai ei reagoi näkyvästi millään tavalla (kertoo tapahtumasta turtana), tämä voidaan tulkita siten, ettei rikoksen uhri tai hänen tarinansa ole uskottava. Selitä uhrin alistuva, passiivinen tai turta käyttäytyminen trauman näkökulmasta.

- **JOS käytät alla olevaa kuulemisharjoitusta, tehkää se ennen kuin käsittelette alla olevan tematiikan.**
- *Rikosprosessi voi olla uudelleentraumatisoiva.* Traumojen näkökulmasta rikosprosessissa on sisäänrakennettu ongelma: se perustuu olettamukseen tekijän syyttömyydestä, mikä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että poliisin, syyttäjien ja tuomareiden on “kyseenalaistettava” kaikki tapaukseen liittyvät tosiasiat, koko tapahtuman todenperäisyys mukaan lukien. Tämä voi antaa traumatisoituneelle ihmiselle vaikutelman, että ammattihenkilöt eivät usko häntä tai epäilevät hänen kertomustaan. Lisäksi uhrin syyllistäminen on tutkimuksessa todennettu ilmiö. Rikosoikeuden ammattilaiset eivät myöskään välttämättä pysty samastumaan uhrin “kerran elämässä” kokemukseen, koska he ovat päivittäin tekemisissä samanlaisten rikoksien kanssa. Selitä ryhmälle, miksi traumatisoituneen ihmisen kertomuksen epäileminen on hänelle erityisen tuskallista ja vahingollista. Uhria voidaan kuitenkin kuulustella sensitiivisesti
- *Pitkät prosessit voivat olla uhreille vahingollisia,* koska uhri ei voi “päästä yli” tapahtumasta ja käsitellä traumojaan, vaan hänen on prosessin pitkittymisen vuoksi palattava tapahtumiin ja mahdollisesti myös kohdattava tekijä uudelleen. Toisaalta joillekin uhreille voi olla hyödyksi saada käsitellä traumaa ajan kanssa esim. terapiassa, ja heillä voi olla paremmat voimavarat puhua tapahtumista ja osallistua oikeus käsitteilyyn hieman myöhemmin. Pitkät odotusajat itse oikeudenkäynnissä voivat myös olla stressaavia, esimerkiksi jos uhrin täytyy odottaa pitkään oikeussalin ulkopuolella, ennen kuin hänet kutsutaan todistamaan. Olisiko traumatisoituneiden uhrien rikosprosessin nopeuttaminen proseduraalisesti mahdollista? Tai itse oikeudenkäynnin?
- Uhrin voi olla erittäin vaikeaa ymmärtää, että hänen kokemansa traumaattinen tapahtuma ei välttämättä johdakaan tuomioon esim. menettelyllisistä seikoista johtuen. Trauman kannalta olisi tärkeää selittää uhrille, miksi syyte päätettiin jättää nostamatta tai vapauttava tuomio annettiin.
- Päätä moduuli muistuttamalla ryhmää siitä, että uhrin paraneminen jatkuu myös prosessin jälkeen, ja olisi varmistettava, että uhrilla on kaikki tarvittavat tiedot rikosprosessin aikana ja sen jälkeen käytettävissä olevista tukipalveluista.

Oppimismenetelmät: Voit pyytää koulutettavia aluksi nimeämään joitakin haasteita, joita heidän mielestään trauma aiheuttaa rikosoikeusprosessissa. Voit kirjata ryhmän tai pienryhmien nimeämiä haasteita taululle ja käydä esimerkit läpi trauma näkökulmasta. Useimmat esille nostettavat haasteet todennäköisesti toimivat samalla moduulien 1 ja 2 kertauksena.

Kuulustelu-/kuunteluharjoitus: Jaa ryhmä pareihin ja ohjeista heitä vaihe vaiheelta. Älä paljasta koko harjoitusta heti. OSA 1) Pyydä kaikkia keksimään jokin yksinkertainen ja tosi väittämä, kuten “söin aamulla voileivän”, “käyn lenkillä joka tiistai”, “isoäitini asuu Saksassa” tai “taivas on sininen”. Anna kaikille pari minuuttia aikaa keksiä oma väittämänsä. Pyydä sitten pareja päättämään, kumpi heistä esittää oman väittämänsä ensin. Kun he ovat päättäneet, anna seuraava ohje: “Seuraavan kahden minuutin ajan parisi yrittää löytää väittämästäsi jonkin valheen tai ristiriidan.” Kehota toista parin ”kuulustelijaa” kyseenalaistamaan väittämä kaikin mahdollisin tavoin: vaatimalla tarkennuksia, yrittämällä saada parinsa kiinni valehtelusta, kysymällä mitä järkeä väittämässä on jne. Pidä huolta ajanotosta ja kerro koulutettaville, kun kaksi minuuttia on kulunut. Kun aika on loppu, pyydä koulutettavia vaihtamaan rooleja ja toistakaa harjoitus toisen osapuolen väittämällä. Anna “kuulustelijalle” samat ohjeet ja ota aikaa. OSA 2) Pyydä samoja pareja käyttämään samoja väittämiä, mutta anna tällä kertaa seuraava ohje: “Nyt olet hyvin kiinnostunut väittämästä ja haluaisit tietää siitä lisää. Kysele empaattisesti. Sinun ei tarvitse olla väittämästä samaa mieltä, mutta olet kiinnostunut toisen henkilön näkökulmasta”. Kerro pareille, kun aika on loppu, jonka jälkeen he vaihtavat rooleja ja toistavat harjoituksen. OSA 3) Pyydä koulutettavia pohtimaan: “Oliko ensimmäisen ja toisen keskustelun välillä eroja?”, “Miltä teistä tuntui ensimmäisen ja toisen keskustelun aikana?”, “Kehittyikö toinen keskustelu eri suuntaan kuin ensimmäinen?” Pyydä koulutettavia jakamaan ajatuksensa ryhmän kanssa, jos he haluavat.

Muunnelmat: Jos koulutus on kaksipäiväinen, voit antaa ryhmälle (vapaaehtoisen) kotitehtävän. Pyydä koulutettavia esim. pitämään oppimispäiväkirjaa, jossa he pohtivat traumojen vaikutuksia tapauksiin, joita heillä on sillä hetkellä työn alla, ja kuvaamaan omia hyviä käytäntöjään traumatisoituneiden uhrien kohtaamisessa. Oppimispäiväkirja voi olla vain koulutettavia itseään varten, tai voit pyytää heitä jakamaan huomionsa sinun kanssasi, jotta voit käyttää niitä esimerkkinä moduulissa 4. Voit kerätä päiväkirjat verkkolomakkeella tai -työkalulla kuten Google forms. Älä kerää henkilötietoja, ja painota koulutettaville, etteivät he paljastaisi mitään henkilötietoja tai osapuolten henkilökohtaisia ominaisuuksia tapauksia kuvaillaan.

Voit myös pyytää kotitehtävänä koulutettavia lukemaan lisälukemistossa mainitun artikkelin “The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims”. Enemmän käytännön toimintaan suuntautuneita koulutettavia voi kehottaa tutustumaan IACP:n traumainformoidun kuulustelun mallikysymyksiin.

Lisälukemista:

Lacy, J. W., & Stark, C. (2013), The neuroscience of memory: implications for the courtroom. *Nature reviews. Neuroscience*, 14(9), 649–658. <https://doi.org/10.1038/nrn3563>

Erinomainen ja selkeästi kirjoitettu artikkeli, joka esittelee eräitä keskeisiä tuloksia neurotieteiden alalta ja soveltaa niitä seksuaaliseen väkivaltaan ja sen vaikutuksiin: The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf

The International Association of Chiefs of Police (IACP) tool for trauma-informed interviewing: <https://www.theiacp.org/resources/document/successful-trauma-informed-victim-interviewing>

MODUULI 4: Traumatisoituneita uhreja tukevat ja suojelevat menettelylliset keinot

Oppimistavoite: Tämän moduulin jälkeen koulutettavat tietävät, mitä menettelyllisiä keinoja on käytettävissä traumatisoituneiden uhrien suojelemiseksi ja tukemiseksi, ja koulutettavat osaavat käyttää niitä. Koulutettavat myös jakavat hyviä menettelyllisiä käytäntöjä keskenään ja alkavat omaksua traumainformoituja taitoja.

Aiheet:

- Mahdollisten yllä kuvattujen kotitehtävien pohdiskelua ja esimerkkejä.
- TAI kehota koulutettavia pohtimaan ryhmässä tai pienryhmissä, mitkä menettelytakeet voisivat auttaa traumatisoitunutta henkilöä selviämään paremmin rikosprosessista. Kirjaa vastaukset taululle.
- Rikosilmoituksen tekeminen on rikosoikeudellisen prosessin ensimmäinen vaihe, mutta uhrille se voi olla merkittävä kynnyks. Rikosilmoitukset olisi otettava vastaan turvallisessa ja ystävällisessä ympäristössä. Kysy koulutettavilta, miltä poliisin tilat ja rikosilmoituksen tekemisen tilanne heistä vaikuttavat. Miten rikosilmoituksen tekemisen tilannetta voitaisiin parantaa traumainformoidusta näkökulmasta?
- Rikoksen uhrille olisi kerrottava saatavilla olevista tukipalveluista. Traumainformoituun tiedottamiseen kuuluu tietojen antaminen eri muodoissa (sekä kirjoitettuna että suullisesti) ja ymmärrettävällä kielellä sekä tietojen toistaminen, koska traumatisoitunut ihminen ei välttämättä pysty sisäistämään kaikkea tietoa kerralla. Vaikka menettelyt ovat eri maissa erilaisia, on yksi hyvä käytäntö pyytää uhrin antamaan yhteystietonsa avuntarjoajalle, jotta tämä voi ottaa uhrin yhteyttä ilman, että uhrin tarvitsee itse tehdä aloitetta asiassa. Kysy kouluttajilta, tuntevatko he rikoksen uhreille tarkoitetut palvelut. Miten he näkevät oman roolinsa uhrien tukipalveluista tiedottamisessa? Tuleeko heille mieleen mahdollisuuksia tiedonkulun parantamiseen?
- Arvioidaanko uhrin henkilökohtaisen suojelun tarve yksilöllisesti esitutkinnan aikana? Selvitä ennen koulutusta, kuinka henkilökohtaisen suojelun tarpeen yksilöllinen arviointi toteutetaan ja onko aiheesta olemassa kansallisia ohjeita/koulutusta. Kysy koulutettavilta, toimiiko tämä prosessi heidän mielestään hyvin. Jos ei toimi, mitä haasteita siinä on? Entä kuinka ne voitaisiin selvittää?
- Uhrin näkökulmasta olisi hyvä, että hänen tapaustaan tutkisi koko esitutkinnan ajan sama henkilö. Silloin uhrin ei tarvitse toistaa kertomustaan eri henkilöille ja parhaassa tapauksessa hänelle muodostuu luottamuksellinen suhde tutkijaan. Esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa koskevissa jutuissa voi olla hyvä, jos tutkija on samaa sukupuolta kuin uhri. Lapsiuhrien tapauksissa olisi hyvä käyttää lapsiin kohdistuviin rikoksiin erikoistunutta tutkijaa. Onko näistä asioista säädetty laissa? Entä toimivatko ne käytännössä? Minkälaisia kokemuksia koulutettavilla on tästä asiasta? Onko heillä kehitysehdotuksia?

- Uhrien kuulustelutilojen olisi oltava turvallisia ja miellyttäviä, ja niiden olisi taattava uhrin yksityisyys. Lapsiuhreja olisi kuultava erityisesti lapsille suunnitelluissa tiloissa. Onko esitutkinnan aikana suoritettavan kuulemisen videoiminen mahdollista, ja voiko videota käyttää oikeudessa uhrin kuulemisen sijasta, jos ajatus oikeudessa kuulemisesta ei tunnu uhrista hyvältä? Mitä ajatuksia ja kokemuksia koulutettavilla on tästä asiasta? Tarkasta kansallisen lainsäädännön säännökset.
- Traumatisoituneita uhreja voi olla hyvä kuulla useamman kerran esitutkinnan aikana, koska heidän tilanteensa ja henkinen tilansa voi vaihdella päivästä toiseen. Uhrin voi myös olla helpompi rakentaa johdonmukaisempi kertomus, jos hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi useamman kerran peräkkäin (saman tutkijan toimesta). Mahdollistavatko prosessit ja käytännöt tämän? Voisiko uhrille antaa jonkin verran valtaa päättää, milloin olisi ”oikea hetki” kuulla häntä?
- Jos koulutettavat ovat julkisia oikeusavustajia: Onko heillä mahdollisuus tavata traumatisoituneita uhreja useamman kerran ennen oikeuskäsittelyä, jotta he voivat rakentaa luottamusta ja valmistella päämiestään istuntoa/kuulemistavarten? On tärkeää kertoa uhrille, mitä oikeudessa tapahtuu, antaa tälle mahdollisuus harjoitella kuulemistaan varten ja varmistaa, että uhri ohjataan tukipalvelujen pariin ja hänelle tarjotaan tukihenkilöä. Miten tämä on järjestetty käytännössä? Uhrille voi olla hyötyä oikeussaliin tutustumisesta ennen oikeudenkäyntiä. Mikä ammattihenkilö voisi järjestää tämän? Miten se voitaisiin järjestää käytännössä? Onko siitä kokemuksia? Ruotsin rikosuhriviranomainen on tuottanut videon, jolla voi seurata näytettyä oikeudenkäyntiä.³¹ Mitä mieltä koulutettavat ovat; voisiko vastaavista videoista olla hyötyä? Onko koulutettavilla muita ideoita, joilla voitaisiin madaltaa oikeudenkäyntiin osallistumisen kynnyksiä?
- Keskustelkaa keinoista, joilla uhrin voitaisiin suojella oikeudenkäynnin aikana. Esimerkiksi uhrin ja rikosentekijän suunnittelemattomat kohtaamiset oikeustalolla voitaisiin estää järjestämällä uhreille ja vastaajille erilliset odotustilat tai antamalla uhrille mahdollisuus tulla halutessaan kuulluksi sermin takaa tai eri huoneessa. Voitaisiinko joko uhrin tai vastaajan kuulla video- tai puhelinyhteyden välityksellä? Voisiko oikeus kuulla uhrin ilman vastaajan läsnäoloa tai määrätä kuuleminen tai koko oikeudenkäynti pidettäväksi suljetuin ovin? Erityiset suojelutoimenpiteet lapsiuhreille? Mitä ajatuksia ja kokemuksia koulutettavilla on näistä keinoista? Tarkasta käytettävissä olevat keinot kansallisesta lainsäädännöstä.
- Keskustelkaa asiantuntijatodistajien ja kirjallisten asiantuntijalausuntojen käytöstä. Niillä voidaan tukea uhrin todistajanlausunnon uskottavuutta yleisellä tasolla (esim. miksi hän ei muista yksityiskohtia tai kerro tapahtumista johdonmukaisesti) tai valottaa uhrin reaktioita tapahtumien aikana trauman perspektiivistä (esim. alistuminen, passiivisuus, jäähmettyminen). Onko koulutettavilla ajatuksia, kokemuksia tai hyviä käytäntöjä jaettavana asiantuntijatodistajien ja kirjallisten asiantuntijalausuntojen käytöstä?

31. https://www.youtube.com/watch?v=JJaXVJ3I_E4&camp=3B&feature=youtu.be

- Voidaanko istunnossa pitää taukoja tai jopa lykätä istuntoa, jos uhri ei pysty jatkamaan? Kenellä on oikeus pyytää taukoa tai lykkäystä? Kuka voi havaita, ettei uhri voi hyvin oikeudenkäynnin aikana?
- Mitä oikeudenkäynnin jälkeen tapahtuu? Miten voidaan varmistaa, ettei uhri törmää vastaajaan oikeudenkäynnin jälkeen tai oikeustalon ulkopuolella? Miten uhri pääsee kotiin? Voiko joku (kuten tukihenkilö tai ystävä) saattaa uhrin kotiin? Miten ja milloin uhri saa tiedon tuomiosta? Onko tästä hyviä käytäntöjä?
- Trauman näkökulmasta on tärkeää selittää uhrille syyttämättä jättämisen tai vapauttavan tuomion syyt. Trauman perspektiivistä olisi tärkeää todeta selkeästi, että se, mitä uhrille tapahtui, oli väärin, vaikka asiassa ei syytä tai toisesta annettukaan tuomiota. Olisi myös hyvä uhrin traumasta toipumisen kannalta antaa hänelle palautetta kuulemisesta ja hänen rohkeudestaan esiintyä oikeudessa. Voit pyytää koulutettavia jakamaan esimerkkejä siitä, miten he ovat julkisina oikeusavustajina, syyttäjinä tai tuomareina selittäneet tuomioita uhreille traumaystävällisin termein. Voit myös pyytää koulutettavia miettimään mahdollisia keinoja tietojen ja palautteen antamiseen prosessin asettamien rajoitusten puitteissa.

Oppimismenetelmät: Tässä koulutusosuudessa olisi hyvä olla läsnä juridinen asiantuntija ohjaamassa keskustelua. Asiantuntijalla olisi hyvä olla samanlainen ammatillinen tausta kuin koulutettavilla. Tarkasta kansallisessa lainsäädännössä vahvistetut menettelytakeet ennen tämän moduulin valmistelua. Kokemusten ja hyvien käytäntöjen jakaminen on tärkeä osa tätä moduulia. Voit pyytää koulutettavia jakamaan hyviä käytäntöjään kotitehtävässä tai oppimispäiväkirjassa. Pohdi, miten voisit kerätä ja jakaa näitä hyviä käytäntöjä niin, että koulutettavat voisivat ottaa ne käyttöön koulutuksen jälkeen. Jos järjestät jatkotapaamisen (katso moduuli 6), palaa hyviin käytäntöihin siinä.

VERKKOVINKKI: Joissakin verkkotyökaluissa on digitaalinen kirjoitustaulu ideoiden keräämistä varten. Vaihtoehtoisesti voit kerätä ja jakaa hyvät käytännöt verkossa esimerkiksi Miro-työkalulla.

Muunnelmat: Tätä moduulia on tärkeää muunnella sen mukaan, minkä alan ammattilaisille koulutus on suunnattu, koska eri ammattilaiset osallistuvat rikosprosessiin sen eri vaiheissa, ja heillä on siinä erilaiset roolit ja toimintamahdollisuudet. Esimerkiksi julkisella oikeusavustajalla on enemmän mahdollisuuksia keskustella uhrin kanssa ja valmistella häntä kuulemista varten. Syyttäjä ei yleensä tapaa uhria ennen oikeudenkäyntiä, mutta voi silti omaksua joitakin traumainformoidun vuorovaikutuksen käytäntöjä moduulista. Tuomari johtaa oikeudenkäyntiä, joten hän voi hallita prosessia ja esim. tarjota taukoja tai jopa lykätä istuntoa. Julkinen oikeusavustaja tai (mahdollinen) tukihenkilö voi tavata uhrin oikeudenkäynnin jälkeen ja selittää tuomion sekä keskustella siitä. Syyttäjät ja tuomarit voivat pohtia esim. päätösten nuotoilua ja tyyliä.

MODUULI 5 Traumainformoidut työtavat

Oppimistavoite: Tämän moduulin jälkeen koulutettavat osaavat kehittää traumainformoituja menetelmiä rikoksen uhrien kanssa toimimiseen.

Aiheet:

- Määrittele traumainformoitu lähestymistapa: työmenetelmä, joka perustuu traumaattisten kokemusten vahingollisten vaikutusten ymmärtämiseen sekä myötätunnon ja kunnioituksen peruseriaatteisiin. Lyhytkin traumainformoitu kohtaaminen voi olla uhrille merkittävä.
- Traumainformoidun kohtaamisen periaatteet: turvallisuus, valinnanvapaus ja voimaannuttaminen. Anna esimerkkejä siitä, mitä nämä merkitsevät käytännössä.
- Selitä ryhmälle turvallisen tilan peruseriaatteet. Havainnollista asiaa kuvilla tai esimerkeillä. Osana turvallisen tilan luomista on varmistettava, ettei keskustelua tai kuulemista keskeytetä.
- Esittele traumainformoidun tapaamisen rakenne. Uhrille olisi kerrottava jokaisen läsnä olevan henkilön nimi ja tehtävä ja selitettävä lyhyesti näiden ammatilliset roolit. Selvitä, onko tapaamiseen osallistuvien henkilöiden sukupuolella uhrille merkitystä. Toteuta uhrin toiveet tässä asiassa, mikäli mahdollista. Kerro uhrille tapaamisen kulusta ja tavoitteista. Vältä ”virallisen kuulustelun” ilmapiiriä ja anna uhrin päättää ainakin pienistä asioista, kuten istumapaikan valinnasta. Kerro uhrille, että sinä joudut kysymään häneltä ikäviä kysymyksiä ja selitä miksi. Varmista, että uhri ymmärtää, mitä olet sanonut, ja kerro että hän saa mielellään esittää kysymyksiä milloin tahansa, myös sinun roolistasi. Tee tapaamisen lopuksi yhteenveto keskustelustanne ja kerro selvästi, mitä seuraavaksi tapahtuu.
- Viestintä: Ole läsnä. Keskity uhriin. Pidä katsekontakti. Tarkkaile uhria – miten hän pärjää? Tarkkaile omia kehollisia tunteitasi. Aloita small talkilla tai ”helppoilla” kysymyksillä, joihin jokainen osaa vastata. Anna uhrille riittävästi aikaa kertoa tarinansa. Pitäkää tarvittaessa taukoja. Traumatisoituneille henkilöille olisi vakuutettava, että he saavat käsitellä ajatuksiaan rauhassa ja tarkentaa yksityiskohtia myöhemmin tai kuvailla tapahtumia omalla tavallaan. On hyvä pitää mielessä, että jotkut ihmiset pitävät enemmän avoimista kysymyksistä ja kertomisesta, kun taas toisista lyhyt, kysymyksistä ja vastauksista koostuva viestintä voi tuntua turvallisemmalta ja hallittavammalta. Muista, että uhrin eivät useinkaan tunne juridisia menettelyjä ja terminologiaa. Toista uhrin kertoma omin sanoin varmistaaksesi, että ymmärsit oikein. Kysy uhrilta/tulkilta, onko tämä ymmärtänyt sinua.
- Pysy rauhallisena. Tarkkaile omia tunteitasi. Uhrin tunteet voivat vaihdella itkusta aggressioon. Älä provosoidu. Ole huomaavainen ja läsnä, pysy hetkessä ja siedä hitautta.

Siedä uhrin ikäviä tunteita — ja omiasi. Kerro uhrille, että tällaisessa tilanteessa on normaalia, että tunteet nousevat pintaan, ja että tällainen on sinulle tuttua. Esittele koulutettaville joitakin perusmenetelmiä, joilla voidaan palauttaa henkilö nykyhetken ylivireyden tai passiivisuuden tilasta.

- Muista kertoa uhrille saatavilla olevista tukitoimenpiteistä. Toista nämä tiedot useampaan kertaan tapaamisen aikana ja/tai anna ne uhrille useassa eri muodossa (kirjallisesti ja suullisesti).
- Pyydä koulutettavia keskustelemaan pienryhmissä hyvistä käytännöistä, joita he käyttävät uhreja kohdatessaan.
- Kysymysten muotoilu on tärkeää uhrin kuulemisessa. Jos kysymys esitetään tietyllä tavalla, uhri voi kokea, että häntä syyllistetään toiminnastaan tai kyvyttömyydestään muistaa jotakin asiaa. Traumainformoiduilla kuulustelutekniikoilla kysymykset voidaan muotoilla siten, että ne auttavat uhrin palauttamaan traumaattista tapahtumaa koskevia muistoja mieleensä ja ammattihenkilöitä samaan enemmän tietoa siten, että uhri tuntee samalla saavansa tukea.³²
- Pyydä koulutettavia keskustelemaan IACP:n työkalun kysymysluettelosta (katso edellinen alaviite) pareittain tai pienryhmissä: Mitä he ovat kysymyksistä mieltä ja kuinka he voisivat käyttää niitä? Voit myös valmistella roolipelin, joka antaa koulutettaville tilaisuuden kokeilla kysymyksiä.
- Keskustelkaa seuraavasta kysymyksestä (pareissa tai ryhmänä): Onko sinun mielestäsi traumatisoituneen uhrin näkökulmasta parempi välttää painostamista uhria vastaamaan tai kertomaan tarinaansa kuulusteluissa, jos se vaikuttaa hänelle liian tuskalliselta, vaikka sen seurauksena näyttö ei välttämättä riittäisi syytteen tai tuomioon? Vai olisiko parempi painostaa uhrin jonkin verran puhumaan tuskallisista muistoistaan, jos se parantaa tuomion mahdollisuutta? Vastaus on aina tapauskohtainen ja vaatii tasapainottelua! Kysymistä ei pidä lopettaa heti, kun se aiheuttaa vaikeuksia. Yritä sen sijaan kysyä samaa asiaa uudelleen eri kulmasta tai hieman myöhemmin. Kerro ryhmälle, että tutkimustiedon mukaan uhrin haluavat tulla kuulluiksi ja osallistua aktiivisesti prosessiin. Lisäksi ”oikeuden” saaminen tuomion muodossa voi olla olennaista traumasta paranemisen kannalta. Jos uhri ei kykene kertomaan tapahtumasta kuulemisessa, hänelle voi myös jäädä olo, että hän ”epäonnistui taas”.
- Puhu tulkauksesta, jos aika riittää: On tärkeää käyttää ammattitaitoista tulkia, joka on sitoutunut noudattamaan eettisiä toimintaohjeita ja jonka kanssa uhri kokee voivansa tehdä yhteistyötä; tulkin olisi pysyttävä samana koko tapauksen käsittelyn ajan, ja hänen olisi oltava ominaisuuksiltaan sellainen, että uhrilla on turvallinen olo puhua arkaluontoisista asioista. Uhrin toiveita tulkin sukupuolesta olisi kunnioitettava, jos

32. <https://www.theiacp.org/resources/document/successful-trauma-informed-victim-interviewing>

mahdollista. Joskus uhrin omasta kulttuurista tai kotimaasta tulevat ihmiset voivat saada uhrin tuntemaan olonsa epämurkavaksi tai pelokkaaksi uhrin aiempien traumaattisten kokemusten takia. Toiset taas voivat arkailla eri kulttuuritaustan ihmisiä. Uhrien toiveita on parasta noudattaa mahdollisimman hyvin. Mitä tulkaukseen liittyviä kokemuksia ja hyviä käytäntöjä koulutettavilla on?

Koulutusmenetelmät: Trauma-asiantuntijan ohjaama keskustelu. Varaa aikaa parityöskentelylle ja keskustelulle. Tulkauksen käsittely aikaansaa usein paljon kysymyksiä ja keskustelua. Voit harkita asian laajempaa käsittelyä ja asiantuntijan kutsumista puhumaan siitä.

MODUULI 6: Ammattihenkilöiden hyvinvoinnin tukeminen

Oppimistavoite: Tämän moduulin jälkeen koulutettavat ymmärtävät, miksi traumatisoituneiden henkilöiden kohtaaminen voi olla henkisesti kuormittavaa, ja ovat oppineet joitakin menetelmiä taakan helpottamiseen.

Moduulissa käsiteltävät aiheet:

- Selitä toissijaisentraumatisoitumisen käsite: vaikeissa tilanteissa olevien sekä surua, menetystä ja kärsimystä kokeneiden kanssa työskentely voi olla psyykkisesti erittäin kuluttavaa. Selitä myötätuntouupumuksen ja myötätuntotytytyvyyden käsitteet.
- Selitä hyvän ja huonon stressin taustalla olevat mekanismit. Jokaisella henkilöllä on omat taustatekijänsä, heikot kohtansa ja ehkä jopa trauma joita laukaisevat tekijänsä — omat automaattiset reaktionsa. Esittele varoitusmerkkejä, kuten ärtymys, nukahtamis- ja univaikeudet, huumorintajun katoaminen, jatkuva väsymys, unohtelu, apatia, korkea verenpaine, jatkuvat päänsäryt, kyynistyminen ja motivaation puute.
- Hyvinvointia tukevia käytäntöjä: Omien ja organisaation rajojen tunnistaminen, vertaistuki, työn ja vapaa-ajan tasapaino, ammattitaidon kehittäminen, ammattilaisen tarjoama työnohjaus, itsepohdiskelu, rutiinien luominen, omien rajojen asettaminen, rentoutumistekniikat, terveelliset elämäntavat.
- Miten työnantajasi tukee hyvinvointiasi? Keskustelkaa mahdollisuudesta työnohjaukseen. Onko työnohjausta saatavilla? Pitäisikö niitä olla saatavilla, ja kuinka se järjestyisi? Muu vertaisten ja esimiesten tarjoama tuki? Mitä muuta?
- On tärkeää tehdä suunnitelma itsestään huolehtimiseen. Henkisen kuormituksen itsearviointitestin, kuten Professional Quality of Life Measure, tekeminen on hyvä lähtökohta. ProQoL-testi mittaa myötätuntotytytyvyyttä ja myötätuntouupumusta. Testi on saatavilla useilla eri kielillä ositteesta https://proqol.org/ProQoL_Test.html. Sivulla on myös monia muita hyödyllisiä, myötätuntouupumukseen ja itsehoitoon liittyviä resursseja ja linkkejä. Tehkää testi koulutuksessa, jos teillä on aikaa, ja keskustelkaa sen tuloksista.

- On muutama helppo keino, joilla osanottajat voivat parantaa hyvinvointiaan. Yksi pieni mutta tehokas keino on alkaa kiinnittää huomiota oman mielen tyhjentämiseen tapaamisten välillä. Voit kehittää ”mielenpuhdistusrutiineja”, kuten kävelyllä käyminen tai vesilasillisen juominen, uhrien tapaamisten välille. Jaa koulutettaville joitakin keinoja, jotka tunnet tai joita itse käytät. Kokeilkaa joitakin harjoituksia yhdessä, jos aika riittää. Keskustelkaa uusien, hyvinvointia tukevien tapojen omaksumisesta.
- Pyydä tapaamisen lopuksi koulutettavia vastaamaan itsenäisesti seuraaviin kysymyksiin. Varaa vastausten kirjoittamiseen 5–10 minuuttia: 1) Mitä tunsit, opit ja oivalsit koulutuksen aikana? 2) Mitä vahvuuksia löysit itsestäsi ja työtavoistasi sekä organisaatiosi työtavoista? 3) Mitä haasteita tunnistit omassa työssäsi tai organisaatiosi työtavoissa? Voiko niitä muuttaa? Jos voi, kuinka? 4) Mitä tapahtuu tämän koulutuksen jälkeen / kun palaat työpaikalle? Mitä sinulle jäi käteen? Kysy, haluaisiko joku jakaa ajatuksiaan harjoituksesta.
- Jätä jonkin verran aikaa yhteenvedon tekemiseen ja mahdollisista seuraavista vaiheista keskustelemiseen.
- Pyydä palautetta koulutuksesta.

Koulutusmenetelmät: Trauma-asiantuntijan johtama keskustelu, johon sisältyy esimerkkejä ja käytännön harjoituksia.

Lisäresursseja:

Center for Victims of Torture tarjoaa avointa tietoa ja välineitä Professional Quality of Life Measure -verkkosivustollaan: <https://www.proqol.org/>

Itsehoitovälineitä mindfulness-pohjaiseen stressinlievennykseen on saatavilla osoitteesta <https://palousemindfulness.com/>. Sivustolla <https://www.mielenterveysseurat.fi/turku/materiaalit/serenen-materiaalit/> on julkaistu psykoedukaatioresursseja ja rentoutumistekniikoita useilla kielillä.

Pyydä palautetta: Jätä aikaa palautteen keräämiseen koulutuksen lopussa. Kysy palautteessa esimerkiksi: Vastasiko koulutus odotuksiasi? Opitko jotakin uutta? Lisäsikö koulutus ammattitaitoasi? Mistä aiheista haluaisit lisää koulutusta? Voit myös kartoittaa koulutettavien osaamista pyytämällä heitä vastaamaan uudelleen moduulin 1 (tai tarvearvion) väittämiin. Näin voit kerätä myös tietoa koulutuksen vaikuttavuudesta.

Ehdota jatkotapaamista: Lyhyt, parin tunnin jatkotapaaminen mahdollistaa koulutuksen jälkeen heränneiden kysymysten tai mielteiden käsittelyn. Se myös tukee traumainformoitujen työtapojen muodostumista rutiiniksi. Jatkotapaamisessa voit myös pyytää kokemuksia menetelmien käytöstä ja mitata koulutuksen vaikuttavuutta esimerkiksi seuraavilla kysymyksillä: Oletko käyttänyt uusia taitojasi? Miten? Onko niistä ollut hyötyä? Missä

tilanteissa? Oletko ottanut käyttöön joitakin koulutuksessa esiteltyjä hyviä käytäntöjä? Ovatko ne olleet toimivia? Mitä tukea tai resursseja omasta mielestäsi tarvitsisit, jotta voisit ottaa ne käyttöön? Oletko kehittänyt uusia käytäntöjä oppimasi perusteella?

Kohti traumainformoituja organisaatioita: Parhaassa tapauksessa koulutettavat eivät ainoastaan muuta omia työtapojaan, vaan myös edistävät traumainformoitujen lähestymistapojen käyttöä laajemmin omissa organisaatioissaan. Se vaatii luonnollisesti aikaa ja omistautumista. Miettikää koulutuksen lopussa tai jatkotapaamisessa, kuinka koulutettavia voisi tukea laajemman muutoksen aikaansaamisessa. He voisivat esimerkiksi muodostaa traumainformoitujen ammattilaisten verkoston. Verkosto voisi puhua traumakoulutuksen laajentamisen puolesta, ryhtyä itse antamaan koulutusta tai edistää traumainformoitujen rakenteiden, prosessien ja toimintaohjeiden käyttöönottoa omissa organisaatioissaan.

LÄHTEET

Luku 1

European Commission (2019), July infringements package: key decisions. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/inf_19_4251

European Commission (2020), Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Brussels, 11.5.2020 COM(2020) 188 final

European Commission, DG Justice (2013), DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Brussels: European Commission

FRA (2019) Proceedings that do justice. Justice for victims of violent crime, Part II. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf

OSCE/ODIHR (2004) National Referral Mechanisms. Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons. A Practical Handbook. https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/joining_efforts_to_protect_the_rights_1.pdf

UNODC (2020) Global Report on Trafficking in Persons 2020. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf

Luku 2

Crime, safety and victims` rights. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2021.

EU Strategy on Victim`s Rights (2020-2025). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0258&from=ES>

Handbook for implementation of legislation and best practice for victims of crime in Europe. Victim Support Europe. 2013

Multi-country Referral Mechanism for victim support professionals, Victim Support Europe (VSE). <https://victimsupport.eu/news/victim-support-europe-launches-a-cross-national-referral-system-to-harmonise-responses-to-cross-border-victimization/>

Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. FRA. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-victims-crime-eu-support_en_0.pdf

29 Country studies (2016) are available at: <https://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims>

Victims Strategy. Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of Her Majesty. UK 2018

Luku 3

Berbec, Silvia Antoaneta; Yordanova, Maria; Ilcheva, Miriana; Lilja, Inka; Pekkarinen, Anna-Greta ; Juvonen, Janica; Wells, Anja; Lehmann, Katrin; Macliing, Trixia; Gómez, Elena; Martin, David; Herrero, Marta; Fernández, Cristina (2020), Compendium of practices. Victims of crime and the justice system <http://re-just.prorefugiu.eu/compendium-of-practices-victims-of-crime-and-the-justice-system/>

Bundesamt für Familie und zivilgesellschaftliche Aufgaben (n.d.), Hilfetelefon Gewalt gegen Frauen. <https://www.hilfetelefon.de/>

Lilja, Inka. (2019), Handbook on counselling asylum seeking and refugee women victims of gender-based violence. <https://www.solwodi.de/seite/492994/eu-project-rec-ccm-gbv.html>

Polizeiliche Kriminalprävention der Länder und des Bundes (n.d.), Opferinformationen. <https://www.polizei-beratung.de/opferinformationen/>

Stiftung Opferhilfe Niedersachsen (n.d.), Online Beratung. <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/nano.cms/online-beratung>

Victim Support Europe (2020), Project Infovictims III. <https://victimsupport.eu/news/our-application-for-project-infovictims-iii-was-approved-by-the-european-commission/>

Victim Support Europe (2020), Project PREVICT. <https://victimsupport.eu/news/what-makes-a-victims-rights-information-campaign-successful/>

Weisser Ring e. V.– Wir helfen Kriminalitätsoffern (2021), Opfer-Telefon. <https://weisser-ring.de/hilfe-fuer-opfer/opfer-telefon>

Witkin, Rachel & Robjant, Katy (2018), *The Trauma-Informed Code of Conduct - For All Professionals Working With Survivors of Human Trafficking and Slavery*. <https://healtrafficking.org/2019/04/the-trauma-informed-code-of-conduct-for-all-professionals-working-with-survivors-of-human-trafficking-and-slavery/>

Luku 4

American Psychiatric Association (2013), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC.

Caplan, G. (1961), *An approach to community mental health*. New York: Grune & Stratton.

Caplan, G. (1964), *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.

Fischer, G., & Riedesser P. (1999), *Lehrbuch der Psychotraumatologie (Textbook of psychotraumatology)*. München: Ernst Reinhardt Verlag

Herman, J. L. (1992), *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.

Herman, J. L. (1997), *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.

Hopper, Jim (2015), *Sexual assault: Brain, behavior and memory*, public lecture, Tufts University.

Janoff-Bulman, Ronnie (1992), *Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma*. New York: Free Press.

Lindemann, E. (1944), *Symptomatology and management of acute grief*. *American Journal of Psychiatry*, 101, 141–148.

Metzger, L. J., Gilbertson, M. W. & Orr, S. P. (2005), *Neuropsychology of PTSD: Biological, Clinical, and Cognitive Perspectives*, eds. Vasterling, J. and Brewin, C.

Pearlman, L. A. & Saakvitne, K. W. (1995a), *Trauma and the therapist: countertransference and vicarious traumatization in psychotherapy with incest survivors*. London: W. W. Norton.

Pearlman, L. A., & Saakvitne, K. W. (1995b), *Treating therapists with vicarious traumatization and secondary traumatic stress disorders*, in C. R. Figley (Ed.), *Compassion fatigue: coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized* (pp. 150 – 177). New York: Brunner/Mazel.

Pole, N. (2007), *The psychophysiology of posttraumatic stress disorder: A meta-analysis*. *Psychological Bulletin*, 133(5), 725–746.

Yassen, J., & Harvey, M. R. (1998), *Crisis assessment and interventions with victims of violence*, in P. M. Kleespies (Ed.), *Emergencies in mental health practice* (pp. 117–143). New York: Guilford.

Luku 5

Berbec, Silvia; Lazar, Elena; Ionescu, Gabriela; Dragan, Anda Teodora; Zamfir, Ana Maria Zamfir; Nimescu, Iulia; Van der Straeten, Ilse; Vaillant, Christine; Vanhoutte, Klaus; Ilcheva, Miriana; Markov, Dimitar; García, Nerea; Fova, Clara; Díez, Maria; de la Rubia, Natalia; Romero, Carmen; Sánchez, Ana; Nordström, Ruth; Feito, Patricia; Ogéus, Björn; Nilsson, Karin; Samuelsson, Elisabeth; Mörner, Ninna; Appelqvist, Josephine & Videva, Diana (2017), *Handbook for Legal, Social, Health Professionals Involved in the Protection of the Rights and the Assistance of Victims of Human Trafficking*. <https://prorefugiou.org/handbook-for-legal-social-health-professionals-involved-in-the-protection-of-the-rights-and-the-assistance-of-victims-of-human-trafficking/>

FRA (2017), *Child-friendly justice – perspectives and experiences of children and professionals – Summary*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-children-and-professionals>

FRA (2019), *Proceedings that do justice – Justice for victims of violent crime, Part II*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/proceedings-do-justice-justice-victims-violent-crime-part-ii>

Haskell, Lori & Randall, Melanie (2019), *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/index.html>

HHRI (2016), *Mental health and gender-based violence - Helping survivors of sexual violence in conflict – a training manual*. <https://www.hhri.org/gbv-training-manual/>

Human Rights Watch (2013), *Improving Police Response to Sexual Assault*. https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/improvingSAInvest_0.pdf

IOM (2018), *A Trainer's Manual on Combating Trafficking in Persons for Capacity-building of Law Enforcement Officers in Antigua and Barbuda, Belize, Jamaica, and Trinidad and Tobago*. <https://publications.iom.int/books/investigating-human-trafficking-cases-using-victim-centred-approach-trainers-manual-combating>

Lilja, Inka. (2019), *Handbook on counselling asylum seeking and refugee women victims of gender-based violence*.

OVC (2020), *Ask an Expert Series Q&A - Implementing a Victim Centered, Trauma Informed Program for Survivors of Human Trafficking*. <https://htcbc.ovc.ojp.gov/library/publications/ask-expert-series-qa-implementing-victim-centered-trauma-informed-program>

Payoke (2014), *Human trafficking: What to do? – A Practical Guide for Healthcare Providers, Law Enforcement, NGOs & Border Guards*. <https://www.payoke.be/wp-content/uploads/2019/05/Guide-For-Practitioners.pdf>

Rosell, C. F., Gittenaer, A., Goulding, E., McGuinness, E. K., Jamal, S. J., Holubova, B., et al. (2018), Gender-specific measures in anti-trafficking actions. <https://eige.europa.eu/publications/gender-specific-measures-anti-trafficking-actions-report>

VERA Institute of Justice (2014), Screening for Human Trafficking – Guidelines for Administering the Trafficking Victim Identification Tool (TVIT). <https://www.vera.org/downloads/publications/human-trafficking-identification-tool-and-user-guidelines.pdf>

Witkin, Rachel & Robjant, Katy (2018), The Trauma-Informed Code of Conduct – For All Professionals Working with Survivors of Human Trafficking and Slavery. <https://healtrafficking.org/2019/04/the-trauma-informed-code-of-conduct-for-all-professionals-working-with-survivors-of-human-trafficking-and-slavery/>

Luku 6

Bryant, R.A., Post-traumatic stress disorder: a state-of-the-art review of evidence and challenges. *World Psychiatry.* 2019 Oct 18(3):259–269. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31496089/>

The Center for Victims of Torture provides open access information and tools on their webpage on Professional Quality of Life Measure. <https://www.proqol.org//>

Dirksen, Julia, Design for How People Learn, Second edition 2020.

The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims. https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf

International Association of Chiefs of Police (IACP), Successful Trauma Informed Victim Interviewing Tool. <https://www.theiacp.org/resources/document/successful-trauma-informed-victim-interviewing>

Lacy, J. W., & Stark, C. (2013), The neuroscience of memory: implications for the courtroom. *Nature reviews. Neuroscience*, 14(9), 649–658. <https://doi.org/10.1038/nrn3563> **National Institute for Clinical Excellence Guideline for recognizing, assessing and treating post-traumatic stress disorder in children, young people and adults.** <https://www.nice.org.uk/guidance/ng116> and the **Clinical Practice Guideline for the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in Adults.** <https://www.apa.org/ptsd-guideline>

Witkin, Rachel and Robjant, Katy (2018), The Trauma-Informed Code of Conduct for All Professionals Working with Survivors of Human Trafficking and Slavery, Helen Bamber Foundation 2018. <http://www.helenbamber.org/wp-content/uploads/2019/01/Trauma-Informed-Code-of-Conduct.pdf>

Muuta luettavaa:

Crime Prevention and Criminal Justice, module 11, Access to justice for victims, United Nations Office in Drugs and Crime, July 2019, <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-11/key-issues/5--victims-and-their-participation-in-the-criminal-justice-process.html>

National Report, the Rights of victims of crime in Bulgaria, Center for the Study of Democracy, May 2020, <http://re-just.prorefugiu.eu/national-report-bulgaria/>

National report, the Rights of victims of crime in Finland, HEUNI, May 2020, <http://re-just.prorefugiu.eu/national-report-finland/>

National Report, the Rights of victims of crime in Germany, Solwodi, June 2020, <http://re-just.prorefugiu.eu/national-report-germany/>

National Report, the Rights of victims of crime in Romania, Association Pro Refugiu, May 2020, <http://re-just.prorefugiu.eu/national-report-romania/>

National report, the Rights of victims of crime in Spain, Dinamia S. Coop, May 2020, <http://re-just.prorefugiu.eu/national-report-spain/>

Victims' rights as standards of criminal justice, European Union Agency for Fundamental Rights, 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-1-standards_en.pdf

LIITTEET

Liite 1 – PEACE-malli

Tekijät ovat laatineet tämän taulukon Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM) laatiman kattavan ohjeistuksen pohjalta, joka käsittelee ihmiskaupan uhrien kuulemista. Hyödyllinen taulukko opastaa rikosoikeusjärjestelmän toimijoita kaikissa kuulemisprosessin keskeisissä vaiheissa: Valmistautuminen ja suunnittelu (Preparation and Planning); motivointi ja selittäminen (Engaging and Explaining); kertomus (Accounting); sekä lopetus ja arviointi (Closure and Evaluation). Tekijät ovat muokanneet kunkin vaiheen tärkeimmät osat kaikkien rikosten uhreille soveltuviksi ja lisänneet joitakin erityisiä näkökohtia, jotka perustuvat konsortion käytännön kokemukseen rikoksen uhrien kanssa työskentelystä.

<p>Valmistautuminen ja suunnittelu, Preparation & Planning</p>	<p>Valmistautuminen ja suunnittelu (P) ovat PEACE-mallin mukaisesti toteutetun kuulemisen ensimmäiset vaiheet. Niiden onnistuminen on edellytyksenä itse kuulemisen onnistumiselle. Siksi jokainen kuuleminen olisi suunniteltava riittävän hyvin. Kaiken valmistautumisvaiheen toiminnan olisi noudatettava “Do no harm” (älä tee vahinkoa) -periaatetta ja uhrin etu olisi asetettava siinä etusijalle. Se tarkoittaa, ettei kuulemista pitäisi järjestää sellaisena aikana tai sellaisessa paikassa, joka voi aiheuttaa uhrille vaaraa. Asiaankuuluvien poliisin yksiköiden ja oikeusjärjestelmän toimijoiden olisi valmistauduttava kuulemiseen seuraavasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sopivien tutkijoiden valitseminen kuulemista varten. Sukupuolinäkökohdat ja lapsen oikeudet olisi otettava tässä huomioon. Kuulustelijoilla olisi hyvä olla kattavasti kokemusta samankaltaisista rikoksista sekä uhrien sensitiivisestä kohtelusta. • Tilaa tarvittavat tulkit. Tulkkien taustat olisi tarkastettava asianmukaisesti ennen heidän palvelustensa tilaamista. • Analysoi saatavilla olevat tiedot. Analysoi todistusaineisto, uhrin profiili jne. • Valmistaudu todistusaineiston keräämiseen (esim. lääketieteellisten todisteiden kerääminen (esim. DNA)). • Valmistele tila. Varmista, että ympäristö on turvallinen, rauhallinen ja mukava, eikä sinne ole odotettavissa häiriöitä. Kuuleminen olisi järjestettävä neutraalissa paikassa, jos vain mahdollista. Tämä on erityisen tärkeää tutkinnan alkuvaiheissa, kun uhri voi kokea poliisiaseman uhkaavaksi paikaksi. • Pidä kuulemistiimille pohjustus. Kerro tiimille jutun luonteesta, todistusaineistosta ja mahdollisista uhriin liittyvistä tiedoista. • Tee taustatutkimusta. Pidä huoli, että kuulemistiimi on tietoinen kulttuurisista käytännöistä ja/tai nyansseista, jotka on otettava huomioon, jotta uhri tuntisi olonsa mukavaksi. Siitä voi olla apua myös yhteyden luomisessa uhriin. • Pidä huoli, että kuulemiselle on varattu riittävästi aikaa. Uhrien kuuleminen vaatii kärsivällisyyttä ja ymmärrystä. Koska uhria pyydetään palauttamaan mieleen traumaattinen kokemus, tapahtumista kertominen vie todennäköisesti aikaa. Tämän luonteisissa kuulemisissa on todennäköisesti pidettävä runsaasti taukoja, erityisesti jos uhri on lapsi.
--	---

Motivoi ja selitä, Engage and Explain	<p>Kun olet valmistautunut huolellisesti todisteiden keräämiseksi järjestettävään kuulemiseen, seuraavassa vaiheessa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uhria motivoidaan luomalla hyvä suhde kuulustelijan ja uhrin välille; • rikoksen uhrin ja todistajan rooli, oikeudet ja velvollisuudet selitetään uhrille ja tätä pyydetään tekemään yhteistyötä tutkinnassa; ja • uhrille selitetään, miten kuuleminen etenee.
Kertomus, Account	<p>PEACE-mallin kertomusvaiheessa on kaksi erillistä osa- aluetta:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kertomus tai “vapaa muistelu”; ja 2. kuulustelu. <p>Kertomus / vapaa muistelu</p> <p>Tämä on koko kuulemisprosessin keskeisin vaihe. Tässä vaiheessa uhri kertoo tarinansa omin sanoin ja ilman keskeytyksiä. Kuulemistiin on tässä vaiheessa suositeltavaa käyttää vain hyvin lyhyitä johdattelevia tai rohkaisevia ilmaisuja, kuten ”jatka vain” tai ”hienosti menee”, jotta tauoista tai uhrin hiljaisista hetkistä ei muodostu painostavia.</p> <p>Kuulustelu</p> <p>Tässä vaiheessa uhrin “vapaan muistelun” aikana esille nousseita todisteluteemoja selvitetään kysymyksillä. Kuulustelijan on muotoiltava kysymyksensä erittäin tarkoin, jotta uhrin kertomuksesta tulisi mahdollisimman tarkka, kuitenkin uhria ohjailematta</p>
Lopetus, Closure	<p>Kuuleminen olisi lopetettava jäsennellysti ja oikea-aikaisesti, ei yht’äkkiä. Tarkasta uhrin antama todistus tekemällä yhteenveto uhrin kertomuksen keskeisistä asioista uhrin omia sanoja käyttäen, ja pyydä uhria korjaamaan mahdolliset virheet. Tässä vaiheessa on myös hyvä käytäntö antaa uhrille mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulemistiinille ja selittää prosessin seuraavat vaiheet uhrille seikkaperäisesti. PEACE-kuulemismallin lopetusvaiheessa uhrilta olisi myös kysyttävä, oliko kuulemisprosessi hänestä hyväksyttävä, ymmärsikö hän prosessin täysin ja oliko siinä joitakin ongelmia, joista hän haluaisi keskustella.</p>

Arviointi, Evaluation	<p>Kerätyn todistusaineiston arvioinnin lisäksi on tärkeää arvioida kuulustelijoiden ja heidän yhteistyökumppaniensa (esim. tulkkien) suoriutumista. Arviointi olisi tehtävä jokaisen kuulemisen jälkeen eikä vasta koko kuulemisprosessin lopuksi. Näin voidaan havaita välittömästi tarvittavia tutkintatoimenpiteitä ja muuttaa seuraavan kuulemisen painopistettä tai rakennetta. Uhrilta saatu palaute olisi otettava huomioon arviointiprosessissa.</p>
-----------------------	---

Tekijöiden oma taulukko IOM:n (2018) PEACE-mallin kuvauksen pohjalta (Ibid., s. 38–41).

Liite 2 – Ohjeita aktiiviseen kuunteluun

Rikoksen uhrien kanssa työskentelevien rikosoikeuden ammattilaisten olisi osattava kuunnella uhreja tarkasti ja analyttisesti. Heidän olisi myös osoitettava ymmärrystä ja empatiaa uhrin kertomusta kohtaan, hyväksyttävä aidosti uhrin tunteet ja luotettava uhrin omaan kykyyn löytää ratkaisuja. Tämä liite on laadittu Payoken (2014) kidutuksen uhreja varten tuottamien aktiivisen kuuntelemisen ohjeiden pohjalta, joita on muokattu kaikenlaisien rikosten uhreille sopivaksi.

Empaattisesti kuunteleva rikosoikeusjärjestelmän toimija kuulee uhrin ajatukset, uskomukset ja tunteet tämän sanojen lisäksi. Se edellyttää aktiivista kuuntelemista ja seuraavan kaltaisten kysymysten esittämistä: Ymmärränkö minä, mitä hän yrittää sanoa? Ymmärtääkö hän minua? Mitä tunteita hänen sanomaansa liittyy? Mikä on hänen tarinansa asiayhteys? Mikä on uhrin oma viitekehys? Ohjeita aktiiviseen kuuntelemiseen esitutkinnan aikana:

- Päätä tietoisesti kuunnella uhria ja keskittyä häneen.
- Vältä huomion harhailua (muualle vilkuilua, asiakirjojen selailua, kellon vilkaisemista).
- Älä sekoita sisältöä ja kerronnan tapaa — oleta, että uhrilla on jotakin tärkeää kerrottavaa, vaikka hänen olisi vaikea saada sitä sanotuksi.
- Pyri suhtautumaan empaattisesti uhriin — yritä asettua hänen asemaansa.
- Kuvittele itsesi uhrin tilanteeseen.
- Pyri tietoisesti ja keskittyneesti kuvittelemaan hänen viitekehyksensä ja näkökulmansa.
- Vältä kiirettä aina kun mahdollista.
- Älä keskeytä — anna uhrin puhua rauhassa loppuun.
- Paina uhrin kertomuksen tärkeitä yksityiskohtia mieleesi avainfraasien tai sana-assosiaatioiden avulla.
- Tarkkaile uhrin intonaatiota, äänen korkeutta, äänen voimakkuutta ja puhetapaa.
- Kiinnitä huomiota uhrin ilmeisiin ja muuhun sanattomaan viestintään.
- Anna uhrille aikaa harkita uudelleen, muistella yksityiskohtia tai korjata virheitä ja anna hänen jatkaa sitten, kun hän on valmis.
- Osoita pienillä eleillä tai fraaseilla, että kuuntelet uhria.

- Esitä kysymyksiä, jotka kannustavat uhria pohtimaan.
- Reagoi uhrin kertomukseen neutraalisti.
- Toista uhrin kertoma omin sanoin tai esitä selventäviä kysymyksiä varmistaaksesi, että olet ymmärtänyt uhrin tarinan oikein.
- Pohdi uhrin kertomaa, ennen kuin annat siitä palautetta.

Liite 3 – Ankkurointiharjoituksia

Tässä liitteessä on neljä ankkurointiharjoitusta, joita voi käyttää, jos kuulustelijasta vaikuttaa siltä, että uhri kokee takaumia. Harjoitukset ovat peräisin Health and Human Rights Info (HHRI) -järjestön oppaasta Mental Health and Gender-Based Violence. HHRI on norjalaisen Mental Health Project -kansalaisjärjestön rahoittama organisaatio, jonka tehtävänä on jakaa tietoa mielenterveydestä ja ihmisoikeusloukkauksista. Harjoitus valittiin toimintaohjelmaan, koska erityisesti sukupuoleen perustuvan väkivallan uhrit kärsivät usein vakavista traumaista, ja opas on saatavilla useilla kielillä (englanniksi, espanjaksi, venäjäksi, arabiaksi, portugaliksi, nepaliksi ja ukrainaksi). On syyttä painottaa, että KAIKKI rikosoikeusjärjestelmän toimijat voivat käyttää näitä välineitä kaikissa rikosoikeusprosessin vaiheissa, ja ne ovat keskeisen tärkeitä traumasensitiivisen rikosprosessin kannalta.

Ankkurointiharjoitus 1 — Oman kehon painon tunteminen (5 minuuttia) lähde: RC 2016 47

Tämä harjoitus auttaa ”jähmettyneitä” tai turtia uhreja keskittymään nykyhetkeen. Se aktivoi torson ja jalkojen lihaksia, mikä antaa fyysisen läsnäolon ja kokonaisuuden tunnetta. Kun jokin asia ylittää ihmisen sietokyvyn, lihakset voivat veltostua äkisti, kun keho siirtyy aktiivisen puolustautumisen (taistele ja pakene) tilasta alistumiseen ja rentoutuu tavallista voimakkaammin (veltostuu). Tunteita on helpompi kestää, kun ihminen on kosketuksissa kehoonsa. Silloin on helpompi lokeroita kokemuksia ja hallita hajoamisen (häkeltyminen ja lamaantumisen) tunteita. Pyydä uhria:

- Keskittymään siihen, miltä hänen jalkansa tuntuvat maata vasten. Pitämään viiden sekunnin tauko.
- Tunnustelemaan jalkojensa painoa. Jatketaan viisi sekuntia.
- Yrittämään tömistää jalkojaan hitaasti ja rauhallisesti vasemmalta oikealle; vasen, oikea, vasen, oikea. Keskittymään siihen, miltä hänen pakaransa ja reitensä tuntuvat tuolin istuinta vasten. Jatketaan viisi sekuntia.
- Keskittymään siihen, miltä hänen selkensä tuntuu tuolin selkänojaa vasten.
- Pysymään siinä asennossa ja kertomaan, tuntuuko mitenkään erilaiselta.

Ankkurointiharjoitus 2 — Uudelleenorientoituminen nykyhetkeen (10 minuuttia) lähde: RC 2016 158

Tästä harjoituksesta on apua ”jähmettyneille” uhreille, joilla on turta ja jähmettynyt olo. Kuulustelija auttaa uhria palaamaan täysin nykyhetkeen ja tuntemaan olonsa turvalliseksi omien aistiensa avulla. Pyydä uhria katsomaan ympärilleen ja nimeämään kolme asiaa, mitä hän näkee.

- Katso jotakin (esine, väri jne.). Sano itsellesi, mitä näet.
- Nimeä kolme asiaa, mitä kuulet juuri nyt. Kuuntele jotakin ääntä (musiikki, puhe, muut äänet). Sano itsellesi, mitä kuulet.
- Nimeä kolme asiaa, mitä kosketat. Kosketa jotakin (erilaiset tekstuurit ja esineet). Sano itsellesi, mitä kosketat.

Ankkurointiharjoitus 3 — Puristushali (5 minuuttia) lähde: RC 2016 159

Tämä harjoitus rauhoittaa kiihtyneitä uhreja. Se voi myös auttaa ”jähmettyneitä” uhreja keskittymään nykyhetkeen. Pyydä uhria ristimään käsivartensa vartalonsa poikki ja vetämään niitä omaa rintaansa kohti. Uhri pitää oikealla kädellään kiinni vasemmasta olkavarresta. Vasen käsi pitää kiinni oikeasta olkavarresta. Pyydä uhria puristamaan kevyesti ja vetämään käsivarsia sisään päin. Puristusta jatketaan hetken aikaa. Pyydä uhria jännittämään lihaksiaan ja vapauttamaan ne sitten. Toistetaan lyhyt puristus ja vapautus.

Ankkurointiharjoitus 4 — Hengityksen laskeminen (4 minuuttia) lähde: RC 2016 160

Pyydä uhria istumaan mukavasti selkä suorana ja pää hieman eteen kallistettuna. Pyydä häntä sulkemaan silmänsä rauhallisesti ja hengittämään syvään pari kertaa.

- Harjoitus aloitetaan niin, että uhri laskee ”yksi” hengittäessään ulos.
- Seuraavan uloshengityksen yhteydessä uhri laskee ”kaksi”, ja tätä jatketaan viiteen asti.
- Sen jälkeen alkaa uusi sykli, ja uhri laskee ”yksi” seuraavan uloshengityksen yhteydessä.
- Sykli toistetaan viisi kertaa.

Uhrin ei tule laskea yli viiteen. Pyydä häntä laskemaan vain uloshengityksen yhteydessä. Jos uhri laskee yli viiteen, hänen keskittymisensä on alkanut harhailla.

Liite 4 – Kulttuurien välisen viestinnän tarkistuslista

Ulkomaalaisten, ulkomaalaistaustaisten tai kulttuurisiin ja/tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvien uhrien kanssa toimiminen vaatii monikulttuurisuustaitoja ja kulttuurisensitiivisyyttä. Siksi vuorovaikutuksessa on tärkeää noudattaa seuraavia viestintäperiaatteita, jotka ovat peräisin Payoken oppaasta Human Trafficking: What to Do? - A Practical Guide for Healthcare Providers, Law Enforcement, NGOs & Border Guards (2014). Tekijät ovat muokanneet periaatteita kaikentyyppisten rikosten uhreille sopiviksi.

Tee	Älä tee
Hanki tietoa muista kulttuureista. Opiskele kulttuureja ja hanki tietoa siitä, kuinka niiden arvot voivat vaikuttaa toimintaan ja käyttäytymiseen	Älä yleistä liikaa tai muodosta stereotyyppisiä käsityksiä kulttuureista muutaman yksilön perusteella.
Pidä mielessä, että vaikka kulttuuri voi muovata ihmisen tapaa toimia tai reagoida erilaisiin tilanteisiin, se ei koskaan ole ainoa ihmistä määrittelevä tekijä. Muutkin tekijät vaikuttavat siihen, miten ihmiset toimivat, kokevat tapahtumia tai tulkitsevat tilanteita.	Älä tuomitse uhrin kulttuuria oman kulttuurisi lasien läpi. Tiedosta, että kulttuurit ovat erilaisia, mutta yksikään ei ole toista parempi.
Etsi aktiivisesti mahdollisuuksia oppia muista kulttuureista. Tee taustatutkimusta, osallistu eri etnisten tai kulttuuristen yhteisöjen järjestämiin tapahtumiin, puhu eri kulttuuriyhteisöjen johtajien kanssa tai opiskele muutama fraasi heidän kieltään.	Älä ole ”kulttuurisokea” eli oletta, että olemme kaikki samanlaisia ja ajatteleme ja reagoimme tilanteisiin samalla tavalla. Ole tietoinen kulttuurierojen olemassaolosta ja siitä, että eri kulttuurit voivat tulkita saman tilanteen eri tavoin.
Ole tietoinen siitä, miten eri kulttuureissa hyväksyttävä käyttäytyminen ja puhe eroavat omasta kulttuuristasi. Selvitä, minkälainen sanaton viestintä voi olla loukkaavaa tai hämmentävää tietyn kulttuurin edustajille, ja muokkaa kielenkäyttöäsi heidän tarpeidensa mukaan.	Älä odota uhrin hyväksyvän omaa kulttuuriasi ja sen arvoja välittömästi. Ole varautunut vastustukseen ja hämmennykseen, kun uhri pyrkii saamaan asioista selkoa.

Tee	Älä tee
Ole tietoinen siitä, että uhri on vieraassa kulttuurissa ja voi kokea identiteettinsä häviävän. Ymmärrä uhrin tarvetta säilyttää oma kulttuuri-identiteettinsä samalla, kun hän integroituu sinun kulttuuriisi.	Älä aliarvioi uhrin vaikeuksia sopeutua sinun kulttuuriisi. Anna uhrille aikaa käydä läpi normaali uuteen kulttuuriin sopeutumisen prosessi.
Kunnioita kaikkia uhreja tasavertaisesti heidän kotimaastaan riippumatta.	Älä kohtele ihmisiä eri tavoin heidän kulttuurinsa perusteella. Kohtele kaikkia uhreja yhtä kunnioittavasti heidän taustoistaan tai kulttuuristaan riippumatta.
Kohtele jokaista uhria yksilönä riippumatta siitä, mistä maasta tai kulttuurista hän on peräisin.	Älä tee voimakkaita yleistyksiä eri mantereilta peräisin olevista ihmisistä (aasialaiset, afrikkalaiset, eurooppalaiset). Muista, että jokainen manner koostuu erillisistä valtioista, joissa on omat osavaltionsa, maakuntansa, alueensa, etniset ryhmittymänsä ja kulttuuriyhteisönsä.
Kuuntele aktiivisesti ja empaattisesti. Yritä asettua uhrin tilanteeseen.	Älä epäröi pyytää uhria selittämään jotakin asiaa, jota et ymmärrä. Pidä huoli, että saat hankittua ne tiedot, joista on uhrille eniten apua.

HEUNI

The European Institute for
Crime Prevention and Control,
affiliated with the United Nations

